

EG
Jaunā Gaita

263
ZIEMA 2010

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LVI, No 4, ISSUE 263
WINTER 2010

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief: Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor: Juris Žagaris
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors: Voldemārs Avens,
Vita Ģaiķe, Anita Liepiņa, Juris Silenieks,
Juris Šlesers, Biruta Sūrmane, Linda Treija,
Lilita Zalkalne

Business Manager: Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates

Canada
1 year Can \$39.-
2 years Can \$76.-
Single issues \$10.-

Other countries
1 year US \$39.-
2 years US \$76.-
Single issues \$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Inc.
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

56. GADAGĀJUMS, ZIEMA 2010
4. (263) NUMURS

SATURS

- 1 Rainis, Aspazija, Kronbergs
 - 2 DZEJA – Gunars Saliņš
 - 8 Baiba Bičole. Pazīšanās ar Gunaru Saliņu
 - 13 Kārlis Vērdiņš. Gunars Saliņš
 - 15 Gunārs Janaitis. Pelēka Ņujorkas diena
 - 16 Jānis Krēsliņš, Sr. Seno laiku draudzība
 - 17 Uldis Bērziņš. Saliņa motīvs. Ogle
 - 17 Sniedze Ruņģe. Ausa jauns rīts
 - 18 Ingmāra Balode. Nerakstu nekrologus
 - 19 Gunārs Janaitis. Saliņš Ņujorkā 1989
 - 20 Linda Treija. Bārs
 - 21 Ingmāra Balode. Bākas un naktssargi
 - 25 Eva Eglāja-Kristsons. Latvija un trimda
 - 29 Rolfs Ekmanis. LU LFMI lieldarbs
 - 31 Aldis Austers. Vēstures izglītība LV
 - 33 Uldis Briedis. Pirms 20 gadiem
 - 34 Linda Treija. Vientuļais putns
 - 38 Juris Šlesers. Gaisma tumšajā pusgadā
 - 42 KIBERKAMBARIS – Stokholmas sindroms
 - 43 Jānis Kalmīte. Abstrakcija
 - 44 Uldis Briedis. Pirms 20 gadiem
 - 46 ATMIŅAS – Uldis Siliņš. Alt Garge 1945
 - 48 MĀKSLA – Vilnis Auziņš. Modris Rubenis
 - 55 INTERVIJA – Sarma Muižniece / Linda Treija
 - 57 Linda Treija. Sēžot uz atmiņu laipas
 - 58 Uldis Briedis. Pirms 20 gadiem
 - 59 LASĪTĀJU VĒSTULES
 - 62 Rolfs Ekmanis. Miris vēsturnieks Džads
 - 63 DAŽOS VĀRDOS – vg, bs, mb, re
 - 70 GRĀMATAS – Aina Sikсна. Par Padmu
 - 71 Juris Silenieks. Smīnīga mūza
 - 72 Juris Silenieks. Teiksmainā ķengurzeme
 - 73 Astra Roze. Padomu grāmata
 - 75 Heini Dubre. Savas būtības meklējumos
 - 76 Gundars Ķeniņš. Sociologu raksti JBS 41/2
- IN THIS ISSUE – jž

Indras Ekmanes vāks un foto –
X Latvijas skolu jaunatnes dziesmu
un deju svētkos 2010.VII

Datormaketētājs Juris Žagaris

JG pateicas par PBLA KF atbalstu

***Bet tu jau esi tā pati vienīgā aina –
Mans bērnības nams.
Tikai plašāki plests
Aiz sliekšņiem, aiz vārtiem, aiz ežām
Līdz brīvai Latvijai,
Līdz brīvai pasaulei
Un tālāk –***

Rainis
(*Kopotie raksti 1978, III:198*)

***Mani spārni nes, man rokās spēks,
Es grauju – un pasaule plaisā***

Aspazija
(*Kopotī raksti 1985, I:31*)

Mēs bijām jaunās gaismas aizdedzēji

Juris Kronbergs
(*Trimdas anatomija 2009:74*)

Gunars Saliņš

1924-2010

VĪTENĒ

Kamēr šī vasara vēl,
savīsimies vītenē:
pa vidu mirdzošas pilsētas, augļu dārzi un atkal
mēs ar milā zeltainiem locekļiem. Mīlam viens otru un vairāk
neko. Tikai vēl pilsētas. Dārzus. Putnus. Tie vaļā knābjiem
šai vītenē noburti aumaļām dziedāt kā mēs
mīlēties. Tikai noburtība
var paglābt mūs no nāves.

Tas zelts,
kas mūsu locekļos pludo un putnu mēlēs,
tas rit caur augļiem mūsos un cauri caur mums un piezelti
pilsētas debešķīgas.

Un citu debesu nav, –
tikai vēl zeltainas šausmas, ka citu nav.

Šausmas,

ka milā zeltainiem locekļiem
un ar dārziem un pilsētām savijušies, mēs pārdzīvosim
mūsu dvēseļu bojā eju.

MEDITĀCIJA AR VĪNU

Vīns, kad to dzeram, mirst. Vai to manām?
Smaržo pacelts, kvēl mirkli uz mēses,
mirkli vēl atgriežas, kvēl mūsu acīs,
kvēl mūsu smieklos – un tad vairs nav.

Vienkārša nāve. Katrs, kas dzīvo,
zina bez rūpju: tā pienāks, mūs izdzers
kāda mute kā vīnu un nevaicās
pēc tiem dārziem, kur piedzimām mēs.

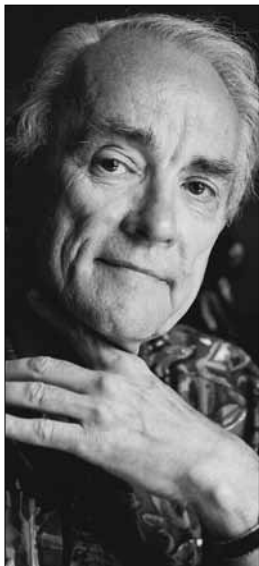
Atņemiet vīnam tā rūgumu,
vēršot to rāmajā sulā,
atlejiet sulu atpakaļ
ogās un atberiet zaros,

ļaujiet, lai ogas pārvēršas
atpakaļ ziedos un, raugoties
lidojošo putekšņu mākoņos,
miniet, kur visam bij sākums:

laižas bites tā aprīļa mirkļa
saulē, slīd vēsma un aizslīd. Nekad
tādas vēsmas nebij un nebūs vairs,
ne to bišu, kas lidoja tā.

Kāpēc, kādēļ tās paņēma līdzī
putekšņus šos – un ne tos un ne citus?
Un kādēļ starp tūkstošiem ziedu
atrada šos, šos vienīgos, nobriest

Foto: Gunārs Janaitis

BĒRĒS

ogām kur bija, no kuŗām šis vīns?
Ak, ar biti, ar nejaušu vēsmu
dzimis ir vīns un dzimis tā dzērējs –
putekšņu rotaļā, ziedoņa gaisos.

Vīns, kad to dzeram, mirst. Vai to manām?
Smaržo pacelts, kvēl mirkli uz mēles,
mirkli vēl atgriežas, kvēl mūsu acīs,
kvēl mūsu smieklos – un tad vairs nav.

Pārlieku vienkārša nāve. Kas dzīvo,
zina bez rūpju: tā pienāks, mūs izdzers
kāda mute kā vīnu. Vienkārša
nāve. Dzīvība – ziedoņa brīnums.

Mēs bijām tajās bērēs,
kur laiku nepatērē
ar atvadām un niekiem,
bet tik ar nāves priekiem.

No lieliem kausiem dzērām,
tad galdus apkārt spērām
un pārās saklupām ar kailām
dvēselēm bez bailēm.

– Ēd no manis,
dzer no manis,
tu jau manis
nepaņemsi –

šo naksniņu
izmīlēšu,
izdziedāšu,
aizmirsīšu...

Uz stīgām vairs nespēlē mūzikanti,
spēlē uz logiem, uz sijām, uz grīdas dēļiem,
uz pilošām svecēm, uz lieliem, uz krūtīm smailām,
spēlē uz dvēselēm kailām –

ēd no manis,
dzer no manis...

Rītā mums trīskārtām acis vēra
sarkana, zila un zaļa saule –
kā kapos izgulējušies ar miesām apgērbās kauli –
dvēseles drebēja matu galos.

**IDIOT,
BRĪNIŠĶAIS IDIOT!**

Mostos.
Kliedziens dārzā.
Revolveršāviens.

Es skrienu –
tēvs

nošāviēs?!

Nē,

viņš stāv
un rāda uz augšu –
sašāvis

mēnesi!
Mēnesis

asiņo -
pāri dārzam,
ābelēm pāri.

„Kur māte?” es saucu.

„Kur māte?” es nāves izbīlī saucu.
Tēvs revolveri rokā – iesmejas
un ar galvas mājienu rāda uz debesīm:
„Tā sieva uz mēness, tā tava māte –
es netrāpīju ...”

Bet māte –
viņa ieguldzas mums aiz
muguras:

„Idiot,”

un smiedamās skatās uz tēvu, „brīnišķais
idiot!”

Ar spožu mēnesi pierē, ar nēšiem uz pleciem
viņa pastiepj rokas un satver
manējās.

Mēs sākam
griezties, mēs griežamies,
ar spaiņiem pilniem mēnesnīcas mēs griežamies ar māti
cauri zvaigžņājiem.

Un viņa
smej un smeļ: „Idiot, brīnišķais
idiot...”

**VĒL TIKAI
MIRKLI VIENU
Brālīm aizejot**

Ļauj, lai Tev roku,
ļauj, lai to savējā saņem, –
mūsu miesas vēl san,
san ar to pašu sanu –

roku rokā
vienu bērņības vasaras dienu
audos just
vēl tikai mirkli vienu –

lai nāvi tad
Tev pat i nesamanīt –
tikai ka sani,
sani un paliec manī

<p style="text-align: center;">LĪGO</p> <p>Mudītei Austriņai</p>	<p>Ai dziedātāja! ai līgotāja! ai aizsaules tīkotāja!</p> <p>Mēs braucam uz Vecpiebalgu – vēl atlīgot – klāt jau Cēsis – un piepeši – Tu vairs neesi –</p> <p>vairs tikai pār sēdekli pāri pārkritis Tavs augums – kā pamesti ķekatu svārki!</p> <p>Tad kur Tu pati – Tu pati? Kur Tevi šonakt satikt?</p> <p>Riet Jāņu saule – un pieriet ar Tevi visas debesu malas – un vībotnīte, papardīte – siera šķēle pirkstos – krūze alus:</p> <p style="text-align: center;">– Ēd no manis, dzer no manis</p>
<p style="text-align: center;">LIETŪ PA STOKHOLMU</p>	<p>Es dodos iekšā lietū un eju un eju šai lietū un atskārstu drīzi, ka tas ir neizejams. Neizejamas lietus birzis, lietus meži, lietus mūža meži. Sen esmu apmaldījies, sen izgājis cauri pats savam mūžam, pats savai piedzimšanai. Un mātes miesām. Vēl tālāk atpakaļ. Tālāk. Kur esmu? Lietus. Lietus. Neizejams.</p>
<p style="text-align: center;">KONCERTS DOMA BAZNĪCĀ</p>	<p>Kādas rokas. Kādas nobrauktas. Kādas uz sliedēm Vorkutā priekš 20 gadiem nobrauktas rokas stichiski ērģeles spēlē, rokas vien,</p> <p>kamēr kāds cits ar atsaldētām amputētām kājām, ar kājām vien pa ērģeļu pedāļiem no polārā loka jau 20 gadus uz mājām – uz mājām skrien</p>

METAMORFOZES

Aizvien vairāk un kairāk
Es līdzinos zemei:

mani nu apsēj,
mani nu pļauj,
mani nu govīs
ēzdamas mauj,
augstu un zemu izmauj mani –
kas to būtu domājis,
ka manī tādas meldijas!

Un ezeri manī nolaidušies
un upes,
zivis nārstā vizinās
garenas un strupas –
ai, mana kaislā makšķernieka daba!

Un vēl par ūdeņiem runājot,
akas, manas akas:
tur meita lēca
vārpstiņai pakaļ
un nonāca
manā
pazemē –

tur maize pārcepties draud,
tur aitas steigšus jācērp,
tur večuks jau tūkstoš gadus
pirtī grib.

Labā meita virszemē
atgriezās apzeltīta,
debesīs uzdejoja
par saulīti.
To nu man pārmet –
ka skuķim galvu sagrozījis...

Bet būs jau labi,
neuzspiediet precēt,
jo man tāpat
ap viņu patīk tecēt –

lāgiem tumsā man ūdeņi, lāgiem lauki –
saldi ar ūdeņiem gulēt, ar laukiem skriet –
ar laukiem skriet,
ar akmeņiem sapņot
un domāt domas ar salmiem un sienu –
tāpēc laikam sajūtos
tik svētlaimīgs.

	<p>Un sajūtu arī aizvien kairāk un kairāk, ka atgriezīšos tur, no kurienes ņemts. Un tad no maniem māliem Dievs lai pīlītes taisa un iepūš viņās dziesmu no zila gaisa.</p> <p>NAKTĪ</p> <p>it kā kāds debesis zvaigžņu plāvās zvaigžņu puķes plāvis – it kā kāds debesis apžilbinādamies saules meitu skāvis – it kā kāds debesis aizkarus pēkšņi uz citām vēl debešķīgākām debessīm vaļā rāvis – it kā Visumam pāri asti izpletis paradīzes pāvs – it kā kāds Visums tikko tur sācies un beidzies, kamēr tu atgāztu galvu stāvi – kamēr tu atgāztu galvu stāvi, kāds mirdzoši cauršāvis tur augšā debesis tavu dzīvi un tavu nāvi</p> <p>LARGO</p> <p>šai svecei te tumsā degot, šai svecei te smaržojot, kāda balss manī dziļi un tāli dzied, balss no manas balss – dziļāk nekā zināju sevi, dziļāk un spēcīgāk un maigāk – es plūstu šai balsī, es plūstu tālāk, nekā zināju sevi</p> <p>un kādā flautā elpa cērtas, elpa no manas elpas, elpa no lūpām, kas sagaršojušas nāvi – tik agri, tik pēkšņi, tik neticami – cik zinīga šī flauta, šīs lūpas – cik nezinīgas, cik zinīgs, cik nezinīgs šonakt šais lūpās, šai flautā, šai elpā es</p> <p>un kāds, pret sauli pacēlis rokas, lūdz, kādas saules pievīznotas dzelmes askētiskās miesās, man nezināmas šīs lūgšanas, bet es tām ticu, es uzticos, līdz dzelmei esmu saules pielijis – tais miesās dzelmainās no manām miesām</p> <p>šai svecei te tumsā degot, skanu tālu projām kādā balsī</p> <p>šai svecei te tumsā smaržojot, elpa flautā manu elpu elso nāvē</p> <p>šai svecei te tumsā degot, šai svecei te smaržojot, kādas dzelmēs, kādas miesās – miesās, kas no manām miesām – saule līst</p>
--	---

Baiba Bičole

ATMIŅU UZPLĀIKŠNĪJUMI NO PAZĪŠANĀS AR GUNARU SALIŅU

Gunaru pazinu kā mūzisku cilvēku. Nevien viņam bija daudz mūzu – vispārākā un īstākā jau jaunībā par sievu apņēmtā Jautrīte (dzim. Koše) – bet arī viņš pats bija kā iedvesmotāja mūza ne vienam/vienai vien. Labi zināju, ka viņam eksistē pilnīga un pilnasinīga t.s. normālā ikdienas dzīve (profesionālais darbs, dziļi mīlēta ģimene ar trim bērniem, māja, utt.), bet viņa klātbūtnē nevien viņa paša, bet arī mana „ikdienība” it kā izgaista, pārvērtoties par dzejas telpu un elpu. Un daudzreiz no tā tapa dzejoļi. Viņš bija šarmants un varēja būt arī apbūrējs. Emociju pārpilns, reizēm pat ēvērgēlīgs, vieds intelektuālis, dzejnieks Gunars Salīņš.

* * *

Ja pareizi atceros, ar Gunaru pirmoreiz satikos pagājušā gadsimta 50. gadu vidū (vai tas bija 1955. vai 1956. gads? pavasaris vai rudens?). Abi ar vīru (mākslinieku Ilmāru Rumpēteru) bijām aizbraukuši uz Ņujorku (dzīvesvieta mums jau toreiz tāpat kā Salīņiem bija Ņūdžersijas pavalstī, bet Ņujorka viegli sasniedzamā attālumā) skatīties jauno latviešu mākslinieku izstādi kādā galerijā, kuras īpašnieks (ja nemaldos) bija no Francijas atbraukušais gleznotājs Reinholds Kalniņš. Skates aplūkotājos tad arī Gunars, kā atklāju, iepazīstoties. Izskatīgs tumšmatī, brūnācis, apvaldīta spraiguma kustībām. Biju Gunara darbus jau lasījusi, tie man ļoti patika, nu sajūta bija, ka esam jau pazīstami. Savukārt, viņš tūlīt bija draudzīgs, ieinteresēts, (bija lasījis kādus manus sacerējumus jaunās paaudzes literārajā izdevumā *Raksti*, kur redakcijā bija arī Mudīte Austrīņa), bet, mani nopētījis, viņš teica: *Biju jūs iedomājies citādāku!* (Kādu, to, diemžēl, nepaprasīju.) Varbūt kādu pusgadu vēlāk nāca Gunara aicinājums piedalīties kādā rakstnieku cēlienā. To atteicu, nejutos vēl „gatava.” Pie tam, dzīvošana kā tāda bija tik intensīva, ka dzejošana bija nolikta sāņus (mājās pirmdzimtais bērniņš, pa dienu darbs birojā, tā palīdzot ar ģimenītes finansēm, jo vīrs tolaik vēl studēja mākslas skolā).

* * *

1957. gadā pārcēlāmies no mēbelētā dzīvokļa Ņuarkā (*Newark*) uz kopā ar maniem

Foto: Ilmārs Rumpēters

vecākiem un vīra tēvu noīrēto ģimenes mājā „Austrumu apelsīnos” (*East Orange*), un Gunars, kuram jau toreiz piederēja spēkrati, mums palīdzēja ar pārvākšanos, īpaši jau manam tēvam ar jau toreiz pamatīgo grāmatu krājumu. Atceros, sežam Gunara automašīnā, man klēpī mūsu puisēns Arviliņš, kuram saskrāpēts vaidziņš, Gunars skatās uz viņu, nosaka, nu jā, viņu Lailiņai (izauga par brīnišķīgu dziedātāju) jau esot tāpat. Vienu laiku Gunars ar savu „kumelju” (mums tāda vēl nebija) izpalīdzēja ar tikšanu uz Ņuarkas latviešu skolu (viena no Ņujorkas latviešu ev. lut. draudzes skolām, vēlāk pārcēlās uz citām irētām telpām tālāk uz Ņūdžersijas rietumiem). Mūsu Arviliņš vēl bija mazs, es braucu līdz, un viena tāda reize nez’ kālab palikusi prātā ar Gunara un Jautrītes dēla Lara (tagad Ņujorkas latv. ev. lut. draudzes mācītājs) atzinumu, ka, lūk, Ņujorkas pilsētā esot maz zemes, jo, rokot pazemes dzelzceļa tunelus, tā aizvesta projām. Acis arī reize tai pašā latviešu skolā, kad Gunars tur staigā ar pastarīti Lalitu (nu psihoterapeite, flautiste), savam vecumam lielu un dūšīgu meitenīti, rokās un izskatās priecīgi lepns. Jau kaut kad vēlāk reiz, kādu vakaru ar Gunaru parunāties gribēdama, viņam piezvanu un tieku pārsteigta – viņš pašlaik runājoties ar Lari. Saku „pārsteigta”, jo tikšanās reizēs nezin’ kādu iemeslu dēļ par bērniem netika runāts. Iespējams, ka tā bija tā dziļā vāga, tas kuplais dārzs, kas tikai viņa un Jautrītes.

Sirsnīgas izpalīdzēšanas un atsaucības reizi pa ilgajiem pazīšanās gadiem bija nesaskaitāmi daudz. Daļa no tā, ko Gunars rakstījis par savu brāli dzejoļi „Mājnieks” (krājumā *Satikšanās*) attiecināms arī uz viņu pašu:

*Mūs saņemot,
viņš drebēja viss, viņš laistījās viss, viņš
reiba un reibināja...*

Viņš mūs ēdināja ar sevi

un pret rītu norūdzis dzirdināja...

* * *

Ar laiku manā dzīvē nāca pārmaiņas. Vīrs, pa-
beidzis studijas, sāka darbu komercmākslas
jomā, es nu varēju nodoties bērniņa audzi-
nāšanai. Mainījām arī dzīvesvietu. Īrējām dzī-
vokli tais pašos „Austrumu apelsīnos,” netā-
lu dzīvoja arī rakstnieks Teodors Zeltiņš ar ģi-
meni, dzejniece Rita Gāle ar vīru Ansi Uibo,
vairākas citas latviešu ģimenes. Atsāku dze-
jot, kaut kad 50. gadu beigās pirmā „uzstā-
šanās.” Pirmoreiz tad dzirdēju Gunaru lasām
savus dzejoļus. Atceros, viņa nesamākslotais,
bet tai pašā laikā izteiksmīgais priekšnesums
(vietām uzsvāra pēc kādu vārdu atkārtot)
ietekmēja. Likās – te ir piestrādāts, bet iestu-
dējums smalki atturīgs, bez ārišķīgiem pār-
spilējumiem. Tai reizē, ja atmiņa neviļ, pieda-
lijās arī dzejniece Rita Gāle, Klāra Zāle, no
Kanādas atbraukusi Aina Zemdega, rakst-
nieks Nikolajs Kalniņš.

* * *

Kad pirmoreiz satiku Jautrīti, neatceros (pie-
dod, Jautrīt!), bet apjautu, ka viņa, ja arī ne
vienmēr Gunaram tajā laikā līdzās būda-
ma (mājās viņiem mazi bērni, viņai mācības,
utt.), ir viņa enkurs, kaut arī viņam pašam
turpat vai nenovaldāma vēlme vīsmaz uz lai-
ku aizspurgt – un vienmēr atgriezties.

* * *

Ja man Gunars būtu jāglezno, laikam glez-
notu kuplu, kuplu viegli mēļas krāsas ceri-
ņu pušķi – tieši tāds mani reiz sagaidīja kaut
kad 60. gadu sākumā, atverot dzīvokļa dur-
vis, atsaucoties negaidītam zvaniņumam otr-
pus. Viss durvju atvērums – vieni ceriņi (izrā-
dījās, no Saliņu dārza)! Aiz tiem divas smai-
dīgas, it kā kautrīgas un palaidnīgas reizē,
šejas – Gunars un dzejnieks Linards Tauns.
Šis apciemojums nebija „pieteikts” (laikam
jau spontāna ideja) un drīz vien noveda pie
pārpratuma, vīram negaidīti atgriežoties
dzīvoklī pēc kaut kā piemirsta un mūsu brī-
numjauko nevainīgo ciemošanos skatot pa-
visam citām acīm...

* * *

60. gadu sākumā mūsu meitiņai Ritai Laimai
kristības. Gunars krusttēvs. Kārsta un negan-
ti sutīga diena. Pa visu augumu sviedru lāsī-
tes. Pie altāra kristāmais meitēniņš (tad jau
pāri par gadiņu) varenī brēc, spārdās pretī,
Gunars, sasvīdušajās rokās viņu, nosvīdušu,
noturēt raudzīdams, visu laiku tā dīvaini kus-
tas, grozās, gorās, lokās. Vēlāk viņš vairāk-
kārt ar garšu stāstīja: jā, kas tā gan bijusi par
lielisku deju ar zivī!

* * *

Piedzīvoju „satumsušu” Gunaru. Vienā no
šīm reizēm viņš manu un citu acu priekšā

(bijām vairāki pēc kāda latviešu sarīkojuma
iegriezušies kādā Manhatanas krodziņā) sa-
plēš druskās manu rakstniekam jūrasbraucē-
jam Eglonam Spēkam rakstīto vēstuli, saska-
tīdams tajā pārāk daudz sirsniņas no manas
puses. Spēks nesen bija ciemojies ASV un ie-
pazināties pie Saliņiem. Man nebija Spēka
adreses, Gunars bija teicies vēstuli pārsūtīt.
Otra reize: kopā ar Gunaru esam bijuši kādā
latviešu koncertā (nevaru atcerēties, kāpēc
līdzbraucējos nebija ne Jautrīte, ne mans
vīrs). Pēc tā Gunars vedina vēl iegriezties pie
gleznotāja Sigurda Vidzirkstes, kam piekritu.
Sigurds par apciemojumu priecīgs. Stāsta
par savām gleznām, klausāmie interesan-
tas, īpatnējas mūzikas ierakstus Sigurda
paša saliktā skaņulentē. Kad Gunars skubi-
na doties mājup, es vēl vilcinos, tik tīkami te.
Negribīgi ceļos kājās, Gunars pasniedz man
mēteli, jau sāk palīdzēt to vilkt mugurā, es
vēl: *Ai, kā negribas iet projām!* Tai pašā mir-
klī Gunars „ne savā ģīmī” norauj man mēteli,
nomet uz vāļas: *Nu, tad paliec ar!* un dodas
uz durvīm. Kaut kā Sigurds viņu nomierinā-
ja, bet mājās braucienā, atceros, visu ceļu ar
Gunaru nepārmijām ne vārda.

* * *

Man, iespējams, varētu vaicāt: *Nu, un kā
tad bija tai Elles ķēķī? Jūs taču esat ķēķinie-
ce!* Un man jāatzīstas, ka tur, tajā jau par
lēgendāru kļuvušajā vietā, esmu bijusi ti-
kai vienu vien reizi, kaut kad 60. gadu sā-
kumā. Man mājās bija „bērnu priekš,” bohē-
miskām izpriecām ne laika, ne īstas vēlmes.
Man un vīram braucienam uz kādu latvie-
šu kultūras sarīkojumu Ņujorkā pievienojās
arī Gunars. Pēc sarīkojuma Gunars ierosinā-
ja piekāpt pie Linarda Elles ķēķī, kam piekri-
tām. Kamēr mans vīrs meklējās pēc vietas
spēkratu novietošanai, Gunars nu ierosināja
jau sākt kāpienu uz Linarda dzīvokli 5. stā-
vā. Pārpratuma dēļ mans vīrs nekad neparā-
dījās, un, Gunaram izmisīgi, bet nesekmīgi
mēģinot sarunāt kādu paziņu aizdot viņam
savu braucamo, pēc pāris stundu paciemo-
šanās pie Linarda (prātā diemžēl palikušas ti-
kai abu dzejdaru cilātās glāzītes, bet nevie-
na saruna) dabūjām nesties uz netālo *Port
Authority* autobusu staciju, lai noķertu tā va-
kara pēdējo autobusu atpakaļ uz Ņūdžersiju.
Bet Gunars par šo gājieni, kā drīz uzzināju,
bija uzrakstījis skaisto dzejoli „Ielās bij vēt-
ra”. Atrašanās no īstenības.

* * *

1963. gada vasarā biju mūsu trešās atvasī-
tes gaidībās, dēlēns Arvils bija dalībnieks
Ņujorkas latviešu ev. lut. draudzes bērnu
vasaras nometnē Katskiļu kalnos, es ar vēl

mazo meitiņu Ritu Laimu uz mēnesi vaļājā-
mies turpat t.s. Viesu mājā. Atceros, esmu
aizgājusi uz nometnes ēdamzāli, tur birojā
viens no darbiniecēm man pavēsti tik ne-
ticamo – nupat, 23. jūlijā, Ņujorkā piepeši
ar sirdstrieku miris dzejnieks Linards Tauns.
Miris Gunara dzejas brālis. Kā apstulbusi eju
atpakaļ uz Viesu māju, otrpus ceļam no tās
vecs ābeļdārzs. Brīdī, kad tur paskatos, no
ābeles atraisās un zemē nokrīt zeltains ābols.
„Tas – Linards,” man ienāk prātā. Uz bērēm
netiku. Nedēļas nogalē savus bērnus, no-
metniekus, apciemot atbrauca Gunars un
Jautrīte. Uz ceļa, kas ved no ēdamzāles, tu-
vojas Gunars ar dēlu Lari. Apstājamies.
Neatceros, par ko runājām, atceros tikai
Gunara man it kā cauri verošos, tālumā vē-
sto un neko neredzētāju skatienu, sastingu-
šos vaibstus viņa sejā. Un Lara žēlotāju roku
uz tēva pleca.

* * *

Gunars no visas sirds priecājās par latvie-
šu dzejas jaunbalsīm. To atklājusi devos pie
viņa ar savas pirmās grāmatas manuskriptu
(*Atrīta*, 1966). Prasījās pieredzējušāka rakstī-
tāja acs. Savam tētim, stingram un prasīgam
literatūras kritiķim, nez' kāpēc tai posmā ne-
gribēju savus „garabērnus” rādīt. Gunars, kā
to jau biju nomanījusi, izrādījās ļoti iejūtīgs
un zinīgs vērtētājs; padomiņi, ja tādi bija,
bija vietā. Īsts skolotājs. Arī ar sava otrā dze-
jas krājuma (*Ceļos*, 1969) manuskriptu aiz-
gāju pie Gunara, ar turpmākajiem vairs ne.

Rakstnieku vakars Klīvlāndē (1962). Sēž (no kr.): Rita Gāle, Velta Toma, Rīta Liepa, Baiba Bičole. Stāv: Linards Tauns, Valdis Krāslavietis, Jānis Krēslīšs, Hugo Puriņš, Gunars Saliņš, Valters Nollendorfs.

Vēlāk uzzināju, ka neba jau es vienīgā biju
gājusi pie Gunara „atrādīties.” Viņa spriedu-
miem varēja uzticēties. Viņš arī bija lielisks
dzejas apcerētājs raktsveidā, un žēl, ka viņš
to nedarīja biežāk un vairāk.

* * *

1966. gadā iepirkām māju jau no ciemu rei-
zēm pie Gunara un Jautrītes iepazītajā lie-
lu dārzu un zaļumu apņemtajā piemīlīgajā
Glenridžas (*Glen Ridge*) pilsētiņā Ņūdžersijā.
Tikšanās gan biežākas ar to nekļuva, katram
sava dzīve dzīvojama, bet reizēm sarunā-
jām braukšanu uz Ņujorkas latviešu sarīko-
jumiem kopīgos spēkratos. Gribas pieminēt,
ka turpat netālu māja bija dzejnieces Klāras
Zāles un parapsihologa Dr. Kārļa Oša ģime-
nei; viņi bija dārzkopības mīlotāji un rožu
ziedēšanas laikā rīkoja savās mājās viesības.

* * *

Pērnā gadsimta 50., 60., 70., pa daļai arī vēl
80. gadi bija dzīvīgi ar t.s. radošo ļaužu tikša-
nos un īpašu sanākšanu reizēm dažādās vie-
tās. Arī iemesli varēja būt dažādi – gan rakst-
nieku cēlieni, gan jaunu grāmatu „kristības,”
gan „tālumnieku” cimošanās svinēšana,
u.c. Tika daudz lasīti dzejoļi, daudz dziedāts.
Gunaram patika uzvilkt: *Ēs dzērājs viriņš...*
Tika, protams, iztukšotas nesaskaitāmas glā-
zes, gaiss bieži zils un biezs no cigarešu dū-
miem. Lūk, tur: rakstnieks Teodors Zeltiņš
(1914-1991), dzejniece Rita Gāle, dzejnie-
ce/māksliniece Klāra Zāle (1911-2003), dzej-
nieks Linards Tauns (1922-1963), rakstniece

Rita Liepa, rakstnieks Jānis Klāvsons (1933-1965), rakstnieks Dzintars Freimanis (1925-1978), vēsturnieks/dzejnieks Jānis Krēslīņš, dzejnieks/filozofs Roberts Mūks (1923-2006), rakstnieks Nikolajs Kalniņš (1911-2001), rakstnieks Vitauts Kalve (1913-1989), dzejnieks/mākslinieks Voldemārs Avens un viņa dzīvesbiedre mākslas un literatūras zinātniece Irēne Avena, komponists Arnolds Šturms (1912-1999) un viņa dzīvesbiedre mākslas kritiķe Eleonora Šturma, dzejniece Zenta Liepa (1916-1988), dzejniece Karola Dāle (1905-1967), dzejniece Elza Kezbera, mākslinieks Rolands Kaņeps, mākslinieks Sigurds Vīdzirkste (1928-1974), māksliniece Daina Dagnija, māksliniece Ausma Matcate, mākslinieks Voldemārs Dārznieks, dzejniece Aina Kraujete (1923-2007) un viņas dzīvesbiedrs žurnālists Viktors Neimanis (1921-1994), dzejniece Valda Dreimane (1932-1994), dzejniece Herta Krauja (1900-1977), dzejniece/prōziste Aina Zemdega (1924-2006), dzejniece Astride Ivaska un viņas dzīvesbiedrs dzejnieks/mākslinieks Ivars Ivaskis (1927-1992), rakstnieks Modris Zeberīņš (1923-1994), rakstniece Dzidra Zeberīņa, rakstnieks Eglons Spēks (1925-1991), rakstnieks Dzintars Sodums (1922-2008), dzejnieks Olafs Stumbrs (1931-1996), rakstniece Ilze Šķipsna (1928-1981), rakstnieks Ervīns Grīns (pseud. Richards Rīdzinieks, 1925-1979), dzejnieks Juris Kronbergs, literāte Mudīte Austrīņa (1924-1991), mākslinieks Gvīdo Augusts, māksliniece Dagmāra Igle, lugu rakstnieks Mārtiņš Ziverts (1903-1990), fotogrāfs Bruno Rozītis (1914-1986), mākslinieks Fridrihs Milts (1906-1993), ģitārists Andris Kārklīņš, mākslinieks Valdis Kupris (1940-2004), tulkotāja Bitīte Vinklere un viņas dzīvesbiedrs zinātnieks Uldis Bluķis, dzejniece Lalita Muižniece, viņas meita dzejniece Sarma Muižniece-Liepiņa, dzejniece/aktrise/fotogrāfe Sniedze Ruņģe, dzejniece Velta Toma (1912-1999), dzejniece/māksliniece Maija Meirāne, dzejnieks Modris Mednis, vēsturnieks Andrievs Ezergailis un viņa dzīvesbiedre literatūras kritiķe un dzejniece Inta Ezergaile (1932-2005), šo rindu rakstītāja un mans toreizējais dzīvesbiedrs mākslinieks Ilmārs Rumpēters, u.c. Neizplūstot sentimentalitātē tomēr saldserīgi jānopūšas – jā, reiz bija. Un te arī nebūs vairs nekā līdzīga, jo, vismaz ar latviešu valodas pazīšanu saistītajā mūsu literatūrā, paaudžu pēctecības ārpus Latvijas patiesībā nav.

Sākoties zināmam „atkusnim” Latvijā, laiku pa laikam tika svinētas tikšanās ar ciemiņiem turienješiem – Imantu Ziedoni, Jāni Peteru, Māri Čaklo, Annu Rancāni, u.c. Jebkurā reizē

Izvadot Imantu Ziedoni pēc sarīkojuma Ņujorkā (1977). Sēž (no kr.): Mudīte Austrīņa, Imants Ziedonis, Baiba Bičole, Valda Dreimane. Stāv: Jānis Kadilis, jun., Ilmārs Rumpēters, Gunars Saliņš.

Gunars bija viens no „centra” cilvēkiem. Viņa teiktais bija trāpīgs, asprātīgs, zinīgs, uz viņu klausījās, bet viņš arī labprāt uzklausa citus. Atceros piedzīvojusi vienu vienīgu tādu gadījumu, kad viņš zaudēja iecietību un „uzsprāga”, Māra Čaklā viesošanās reizē (80. gadu pirmajā pusē), iekarstot politiskas dabas sarunā līdz punktam, kurā ciemiņam ar nepāprotamu žestu un vārdiem tika pateikts pazust. Sekojošais „ņigu-ņegu” gan pavisam drīz tika izlīdzināts; abu dzejnieku attiecības turpinājās labvēlības gaismā.

* * *

1991. gada agrā rudenī pārcēlos no Nūdžersijas uz Bruklinu, Ņujorkā (tai pašā laikā ar vīru izšķīrāties, un, tā kā man jau no 1987. gada janvāra bija darbs *Laika* redakcijā Bruklinā, tīri praktisku apsvērumu pēc meklējos pēc dzīvesvietas darbavietas tuvumā). Man sākās visādos veidos jauna dzīve, ko tiešām izbaudīju, īpaši jau Ņujorkā pieejamās pasaules kultūras dažādās izpausmes, un līdzšinējās saskares un sakari it kā atkāpās tālāk (vismaz man tā likās), tikšanās reizi līdz ar to maz. 1997. gada vēlā rudenī pie manis uz dzīvi, kā bija domāts – tikai uz laiku, pārnāca vecākais dēls Arvils. 2000. gada martā viņam tika atklāts nedziedināms ļaundabīgs audzējs un mūžībā viņš aizgāja tā paša gada jūnijā. No manas „iepriekšējās dzīves” Gunars tai laikā bija vienīgais, kurš pie mums telefoniski nāca paciemoties, sirsnīgi runājās ar Arvilu. Par to Tev, Gunar, mūžīgs paldies!

* * *

Par Gunara un Jautrītes labestību un izpaudēšanas prieku atkārtoti liecināja arī tās

reizes 90. gados, kad viņi, it kā nemaz nedomādami par nobraucamo jūdžu skaitu, devās no Nūdžersijas uz tālo Bruklinu „savākt” tur dzejnieci Elzu Kezberi (pie viena arī mani), kura, vairs nespējama pievarēt sabiedriskā transporta neērtības, nebūtu tikusi uz interesantiem latviešu kultūras notikumiem gan tālajā Bronksā Daugavas Vanagu namā, gan vēl tālākajos Jonkeros (Ņujorkas latv. ev. lut. draudzes Ziemeļu novada baznīcas telpās).

Kaut kad 2001. gada sākumā (ja atmiņa nevil) telefonsarunā ar Gunaru (viņš piezvanīja) viņš mani piepeši izbrīnīja un izbiedēja ar tumšā balsī teiktiem vārdiem: *Ar mani ir baigi*. Prasīju, ko viņš ar to domā. Viņš neatbildēja. Vai jau toreiz viņš bija uzzinājis par to, kam šī gada 29. jūnijā bija pārcelt viņu aizsaulē?

* * *

2002. gadā pārcēlos atpakaļ uz Nūdžersiju. *Laika* galveno redakciju pārveda uz Rīgu, pie tam manu Bruklinas dzīvokli pats sev vēlējās nama saimnieks. Jaunākā dēla Arta ģimenē gada sākumā piedzima meitiņa Sintra, nu kļuvu par viņas auklīti. Mana jaunā dzīvesvieta bija Vestfilda (*Westfield*), brangi tālu no Glenridžas, kur joprojām mājoka Gunars un Jautrīte. Tie pāris gadi, kad darbdienās darbojos ar mazmeitiņu, bet nedēļas nogalēs mēģināju atkal būt Ņujorkiete, palikuši prātā kā laiks bez ciešākas saskares ar draugiem. Biju it kā pārāk aizņemta. Ar 2005. gada rudeni mazmeitiņa sāka pirmskolas gaitas, es vairs pie viņas nebiju vjadzīga, pārcēlos dzīvot jau iepriekš aizrunātajā dzīvoklī valsts atbalstītajā namā pensionāriem. Un tur pie manis vismaz pāris reizes ciemā atbrauca Gunars un Jautrīte, ik reizi atvezdami sev līdz man veselu kaudzi dažādas lasāmvielas no Latvijas, ieskaitot žurnālu *Karogs*. Gunars brīžiem bija it kā tas pats, kas agrāk – aša atsaukšanās teiktajam, trāpīgas piebildes, bet tikai no mirkļa uz mirkli, ne ilgāk. Atcerējos Gunara paša reiz rakstīto: *Lai dzīvotu, ir jāaizmirst, no mirkļa mirklī jāaizmirst*. Pagātnes notikumus viņš nepavisam vairs neatcerējās. Sarunas kā tādas patiesībā bija tikai ar Jautrīti, bet šī Gunara mirklīgā uzzibsnīšana un sirsnīgā priecāšanās gan par ēdamo, gan atskaņoto mūziku aizžūžoja projām no drūmām domām, jausmām. Tiku pat piespiesta nolasīt savus jaunākos publicētos dzejoļus, uz tiem Gunars atsaucās ar senāko prieku. No ciemošanās manā dzīvoklītī vēl ilgi turējās sirds siltums un gaiša liksme.

Pāris reizes kopā ar Gunaru un Jautrīti aizbraucām uz kultūras notikumiem Nūdžersijas

latviešu biedrības Tpašumā „Priedaine.” Gunara joņošana ar spēkratiem, ko viņš likās izjūtam kā daļu no paša, varēja nobaidīt, bet uz līdzbraucēju bažām viņš allaž atsaucās tīri vai pārsteigts, milīgs un mierinošs, un blakus viņam zinīgā ceļvede, ceļrāde Jautrīte. Pēdējā reize, kad Gunars un Jautrīte bija Priedainē, nez’ vai nebija 2008. gada Raistera fonda sarīkojumā, kad laureāts bija žurnālists redaktors Ojārs Celle, un koncertdaļā, pašai sevi pavadot ar ģitaru, dziedāja Gunara un Jautrītes meita Laila. Gunars visu sarīkojuma laiku sadudzis un nerunīgs, bet Lailas dziedāšanas pieteikumam (dziesmai ar Aleksandra Čaka tekstu), kurā arī vārdiņš „labs,” piepeši atsaucās, noteikdams: *Šņab’s ir labs! Uzzibsnīšana.*

* * *

Šī gada maijā man atkal ceļš zem kājām, šoreiz pārcelšanās tālu projām no Ņujorkas, no Nūdžersijas. Nu dzīvesvieta meitas Ritas Laimas un znota Tālivalža Bērziņa mājās Dablinā, Ohaijo. Pirms prombraukšanas vēl sazvanos ar Jautrīti. Vaicāta, kā viņiem klājas, Jautrīte atsaka: *Turamies!* Nē, viņa neslēpj notiekošo – Gunara arvien dziļāku ieslīgšanu Alcheimera slimības aizmirstības valstībā un viņas pašas sirds vainas, bet viņa nesūdzas, viņa nekad nav sūrojusies, vaimanājusī. Kā viņa tiek ar visu galā?!

29. jūnija pēcpusdienā man piezvina Šleseru Maija (dzejniece Maija Meirāne), saka: *Vai tu jau zināji? – Ko?* prasu, bet nu jau ar bailēm. *Miris Gunars*, Maija saka. Pirmā sajūta – nē, tas taču nevar būt, cik nesen Gunars vēl „turējās”! Mazpamazām, kā caur miglu taustoties, augšup izceļas aptveršana – jā, tas IR noticis. Ir smagi un arī it kā neizskaidrojami viegli reizē, sajūta – Gunars nu ir viegls un brīvs.

No Jautrītes uzzinu, ka jau no šī gada maija beigām Gunaram sākusies strauja lejupslīde. Visa ģimene piedzīvojusi vēl vienu brīnišķīgu kopības nedēļu, pēc tam Gunara pēdējā nedēļa, jau kā aizgrimstot, pēdējie elpas vilcieni...

* * *

Mūsu pazišanās jau daudz vēlākajos gados, kad tikšanās bija daudz retākas un es biju aktīvi iesaistījies dvēseles izzināšanas procesā, ar Gunaru, psiholoģijas mācībspēku, sarunās šīs jomas jautājumi tomēr nekad netika skarti. Reiz gan viņam tieši vaicāju: *Tev laikam ir svarīgi sevi pierādīt caur sievieti?* Viņš klusēja, vaibsti aizslēdzās.

Dīvaini daudzus gadus, kā kādā apsēstībā, mūsu draudzības sastāvdaļa bija arī sprēgājoša spriedze, pilnīga brīvsoļa gribētājam saduroties ar robežu noturētāju. Dzejas plīvurdejas? Bija laiks, kad dalījāmie ar jaunradītajiem dzejoļiem, bet dzīvošana kā tāda teceja katram pa savām sliedēm. Mūsu draudzība bija īpaša un īpatna, bet vēlāk atskatoties (un salīdzinot to ar citām mūžā piedzīvotām saskarsmēm) vedās atzīt: paliku viņa īsti neizprasta un „neizzināta.” To pašu varu teikt par Gunaru no manas puses, bet tieši tā arī liekas labi un pareizi. Iespējams, ka šo iemeslu dēļ es nekad „neiemācījos” Gunaru saukt par Gonku (kā viņu sauca tuvinieki un tuvi draugi), vienkārši „neprasījās.”

* * *

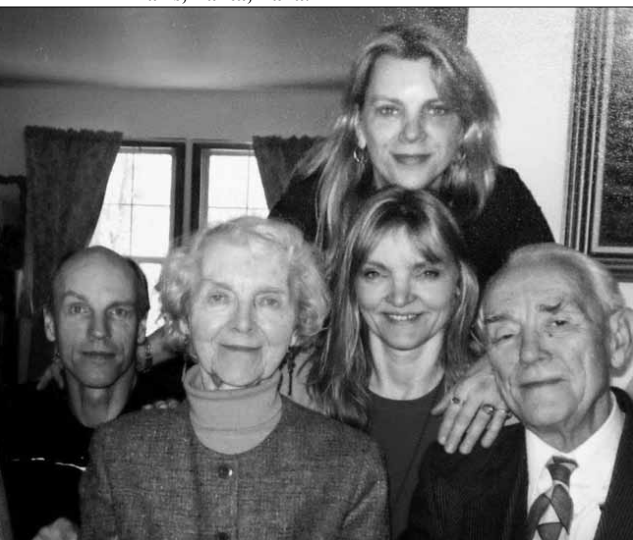
Gunara klātbūtne bagātināja, apdāvināja mūs, kas viņu pazinām, bet nebeidzams devējs viņš turpinās palikt arī tiem, kas viņu iepazīs tikai no viņa dzejas. Dzeja, kas paliks nemirstīga, un nemirstīgs arī tās radītājs, dzejnieks Gunars Saliņš. Un Gunara turpinājums arī viņa un Jautrītes bērnos, mazbērnos.

* * *

(Šie atmiņu uzplaiksnījumi ir tīri personīgi, skatīti „caur manām acīm.” Tiem caurvijas arī manis pašas dzīves pavedieni, bet bez tiem rakstītais man būtu bijusi vairāk vai mazāk abstrakcija.)

Jaungaitnieces Baibas Bičoles dzejdarbi publicēti grāmatās *Atrīta* (1966), *Ceļos* (1969), *Buļot* (1976), *Griežos* (1981) un *Atgriežos* (1991). Skat. dzejnieces dzejoļu kopu *JG257*(2009).

Saliņu ģimene (2008). Jautrīte un Gunars, aizmugurē Laris, Lalita, Laila.

Kārlis Vērdiņš

GUNARS SALIŅŠ AIZMIDZIS MŪŽĪGĀ SAPNĪ

Ja par tevi rakstītu monogrāfiju, tā būtu arī anatomija, kā dzejnieks par spīti trimdas ikdienai var būt vizionārs, viegls, žirgts, krāsains, atjautīgs, – tā Dzintars Sodums raksta Gunaram Saliņam kādā vēstulē 1988. gadā. Soduma piesauktās īpašības labi raksturo Saliņa dzeju – tieši tādu to jau pusgadsimtu mīl latviešu lasītāji trimdā, un kopš pagājušā gadsimta 90. gadiem to var baudīt arī Latvijas lasītājs. Saliņa dzejdarbi raksta dzejnieka dzīvesstāstu un sniedz priekšstatu par viņa attiecībām ar dzeju vairāk nekā 60 gadu garumā. Agrīnie – 40. gadu pirmajā pusē rakstītie dzejoļi tapuši laikā, kad dzejnieks mācās Jelgavas Školotāju institūtā un jūsmo par Aleksandra Čaka dzeju. Pēc došanās trimdā no dzejoļiem pazūd jauneklīga jūsma un vieglums – 40. gadu otrajā pusē, bargajos bēgļu laikos, jaunais dzejnieks pārdzīvo tautas bēdas un raksta tumšu, dramatisku nojausmu pilnus dzejoļus – spēcīgus tekstus, kas vislabākajā līmenī turpina pirmskara Latvijas dzeju, tomēr vēl neatklāj dzejnieka savdabību. Vēlāk viņš nevēlējas šos dzejoļus iekļaut savos krājumos.

Vieglums un krāsainība Gunara Saliņa dzejā atgriežas 50. gados, jau dzīvojot ASV. Desmitgades pirmā pusē vēl aizrit rūpēs par eksistenci un poētikas vingrinājumos. Kā autors atminas, izšķirīgais lūzums notiek ap 1955. gadu – Saliņa līdzgaitnieks, trimdas dzejnieks Linards Ņauns pieņem izaicinājumu Amerikā sākt jaunu, modernu latviešu dzeju. Rodas slavenais „Elles ķēķis”. Tas kļūst par garīgu patvērumu tālaika jaunajiem latviešu dzejniekiem, māksliniekiem, viņu mūzām un *visu mākslu mīļotājiem*, kuru satikšanās sniedz katram dzejniekam tik nepieciešamo iespēju būt saklausītam un saprastam. Uz šī viļņa iznāk Gunara Saliņa pirmais dzejoļu krājums *Miglas krogs* (1957) – grāmata, kurā dzejnieks vienlīdz žirgti un viegli ceļo gan pa modernās Ņujorkas avēnijām, gan pa dzimto Naudīti un Jelgavu, kurū tam ļauts skatīt tikai sapņos un atmiņās. Šajā gadā Saliņa dzejolis „Miņas” publicēts *Jaunajā Gaitā* – žurnālā, kurā vēlāk parādījušies daudzi viņa dzejas pirmpublicējumi, raksti un arī spožie Rainera Marijas Rilkes atdzejojumi.

60. gadu sākumā izrādās, ka „Elles ķēķa” idilli nav iespējams saglabāt ilgi. 1963. gadā

Jauno literātu vakarā (1953) Ņujorkas Manhatenā (Manhattan). Priekšā: Paula Jēger-Freimane (kura lasīja sava dēla Dzintara dzejoļus), Kristaps Valters, Henrijs Nordens. Aizmugurē: Gunars Saliņš, Mudīte Austriņa, Rīta Gāle.

mirst Linards Tauns, pāragri no dzīves aiziet arī citi draugi un literāti, trimdinieku tikšanās kļūst retākas un skumjākas, arī dzejnieka iedvesmas brīži kļūst mazāk. Šī perioda dzeja izdota krājumā *Melnā saule* (1967) – rēgaina drūmuma un pārļaičīga skaistuma pilnā grāmatā. Trimdas ikdienā dzejoļi rodas reti – turpmākajos gados iedvesmu sniedz pārsvarā ceļojumi, gleznu izstādes un koncerti, arī lielākas latviešu sanāksšanas trimdā. Taču 1976. gadā dzejnieku spēcīgi savilņo pirmais brauciens uz Latviju – redzēšanās ar tuviniekiem, iepazīšanās ar Latvijas rakstniekiem, sāpīga apjaušana par to, cik tuvas patiesībā ir izkaisītās tautas daļas. Šis apciemojums kļūst par trešā klasiskā Saliņa krājuma *Satikšanās* (1979) galveno impulsu.

1977. gadā Gunara Saliņa dzeju pirmoreiz publicē Latvijā. Publikācijas kļūst biežākas Atmodas laikā, un likumsakarīgs turpinājums ir Latvijā izdotā 100 dzejoļu izlase *Satiksīmie Miglas krogā pie Melnās saules* (1993). Pēc četriem gadiem apgāda „Liktenstāsti” sērijā „Dzīvesstāsts un 33 dzejoļi” publicēta mazgrāmatiņa *Iedvesmas no Naudītes līdz Elles ķēķim un 33 dzejoļi – itin neseni*, kuras dzejas daļā apkopoti ceļojumos gūtie impulsi un epītāfijas aizgājušiem draugiem. Saliņa dzejai radās daudz cienītāju arī Latvijā, un šovasar viņa nāve apbēdināja daudzus lasītājus abos okeāna krastos.

Pirms pieciem gadiem patīkamu pārsteigumu radīja Rīgā nonākušais pavisam jauna Gunara Saliņa dzejoļu krājuma manuskripts, kam autors devis nosaukumu *No zila gaisa*. Tajā sakopoti dzejoļi, kas radušies pēdējo 20 gadu laikā, kā arī daži jau 50. gados aizsākti darbi, kas pabeigti 90. gados. Šis krājums iekļauts Rīgā klajā laistajos *Rakstos* (Valters un Rapa, 2006), kuros līdzās krājumiem atrodama arī plaša ārpuskrājumu dzejoļu kopa, kas atklāj dzejnieka stila attīstību galvenokārt agrīnajā daiļrades posmā – paškritiskais autors daudz no sarakstītā atstājis ārpus saviem krājumiem. Vēl neiznākušajā *Rakstu* 2.

sējumā paredzēts apkopot Gunara Saliņa atdzejojumus, rakstus par latviešu un ārzemju dzeju un recenzijas, kā arī citu autoru būtiskākos rakstus par dzejnieku.

Saliņa padarītais pieder latviešu dzejas zelta fondam, un jauni viņa darbu atdzejojumi vēl joprojām parādās dažādās valodās – čehu žurnālā *Plav* 2007. gadā publicēts 1968. gadam veltītais *Puisis stiprinieks*, dzejoļu kopas atrodamas latviešu dzejas antoloģijās zviedru (1997), angļu (2001) un bulgāru valodā (2008).

Saliņa dzejas apbrīnojamais vieglums un skanīgums ir tā ārējā čaula, aiz kuras slēpjas dziļa, spēcīga visaugstākās raudzes dzeja. Pat nāve tajā ir tūkstoš veidos saistīta ar dzīvi un mīlestību, arī šajā senajā dzejolī, kas šobrīd noderēs par epītāfiju pašam tā autoram:

Sapnī

*Pret lēktu, klausoties,
kā putni dzied,
es sāku putekšņot
kā ābeļzieds.*

*Vējš – arī pussapnī vēl
spožs mani pūta
uz jaunu ābeli,
kas tapa grūta.*

*Es tiku sagūstīts
tās ziedos, viņa – manos,
un sapnī aizmīgu
uz nemošanos.*

Sarakstīts 50. gados, pirmpublicējums

Dzejnieks Kārlis Vērdiņš, Gunara Saliņa *Rakstu* (2007) sastādītājs, daudz apcerējis dzeju periodikā, arī grāmatās, piemēram, *Versija par...Latviešu literatūra 2000-2006*, kas iznāk Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta paspārnē Valtera un Rapas apgādā (2007). Saliņologa vai, varbūt labāk teikt, gonkologa paša līdz šim klajā laistās dzejoļu grāmatas: *Ledlauži* (2001, 2009), *Biezpiens ar krējumu* (2004), *Burtiņu zupa* (2007), *Es* (2008).

Gunars Saliņš un gleznotājs Fridrihs Milts Ņujorkā (1989)

Foto: Ģimnāzis Jemajitis

Pelēka Ņujorkas janvāra diena, cik vien pelēka tā var būt. 1989. gads.

Ar Gunaru Saliņu un Fridrichu Miltu ejam raudzīt vietu, kur kādreiz verdis *Elles ķēķa* radošais katls. Tagad tas nāk pretī drūmi tumšs. Kā mirusi dekorācija. Pildīta ar smeldzošām atmiņu skumjām. Gunars Saliņš un Fridrichs Milts stāsta/rāda bijušos laikus. Man top daži kadri. Tagad jau pirmpublicējumi. Mirklis kļūst mūžības vērts, kad uzņemtās personības tagad atrodas tik lielā tālumā... Nesamērīgi tālāk nekā Ņujorka no Latvijas...

Mēs šķiramies. Dzejnieks aiziet uz vienu pusi, Gleznotājs tuvējā kafejnīcā pie bāra pasūta glāzi absinta. Un es nekļūdiģi apjaušu, ka tie ir pēdējie kadri no šīs tikšanās.

Gunārs Janaitis

Antologijas *Dzejas un sejas: Latviešu dzeja svešumā* („Grāmatu Draugs”, 1962) veidotāji (no kr.): Linards Tauns, Ēriks Raisters, Teodors Zeltiņš, Gunars Saliņš, Vītauts Kalve (Zeltiņa mājoklī Istoranzijā / East Orange, 1961).

Jānis Krēsliņš, Sr.

SENO LAIKU DRAUDZĪBĀ

Savā dzejā Gunars Saliņš svin visu dzīvīgo, skaisto, pirmatnīgo, visu lietu un dzīvā kop-sakarīgumu. Pasauls daiļumu viņš slavē augļos, ziedos, sievietēs un draugos. Un šais pašos veidos viņš slavē mīlestību, dzīvības nezudību un varenību, vienreizīgumu. Pasauls krāšņums ir tik bezgalīgs, ka ir žēlabas par īso laiku, kas dots mums to baudīt. Tādēļ šis krāšņums ir intensīvi jāsvina, jāgodā, gandrīz sengrieķisko mistēriju veidā.

*Ar pagāniskām ermoņikām
un ģitārēm un visu ko –
un augļiem, sieru, maizes rikām,
un vīnu ragos saldāko
mēs uzradāmies vienā telpā
ar eņģeļiem, kad svētki bij,
un alelūjā vienā elpā
tur dziedājām līdz pūsnaktij.*

Apjaušot visa esošā nīcīgumu, dzejnieks grib apliecināt arī savas alkas pēc mūžīgās dzīvošanas. No nāves ir jāglābjas to svinot, tā nav jānolād, jo tā ir nenovēršamība, gandrīz vai prieki, ja arī baigi prieki, viena no lielās metamorfožu ķēdes locekļiem, viena no lielām mistērijām.

*Mēs bijām tajās bērēs,
kur laiku nepatērē
ar atvadām un niekiem,
bet tik ar nāves priekiem.*

Šai saulē, Saliņš saka, no nāves varas paglābj tikai noburtība, ko dod mīlestība un dzeja: *tikai noburtība var paglābt mūs no nāves, jo Jāizdzies zvaigznei / un ziedam / un tādēļ mīlam / un dziedam.*

Vai pati galvenā tēma Saliņa dzejā ir pārvērtības, visa dzīvā, nedzīvā mainīšanās, savstarpēja sakarība, radniecība un plūsmā.

Saliņa dzejā no viņa sejas aug zāle, no padusēm bērzi un meijas, viņa sievas pārvēršas augļos, tajos pārvēršas viņš pats:

*Un pilniem klēpjēm meitas tevi nesa
uz visām debess pusēm dārzā prom –
līdz apklusdamas tumsā ieauga
ar tevi ķiršos, ābelēs un ogulājos.*

Pārvērtību ķēdēs šis pasaulīgās beigas ir saplūšana ar zemi, kas jau notiek pamazām dzīvojot: *Aizvien vairāk un kairāk tu līdzinies zemei.* Galējas beigas reizē ir jauns sākums, jo, kad saplūšana ar zemi ir notikusi, dzejnieks izsaka vēlmi: *no maniem māliem / Dievs lai pīlītes taisa / un iepūš viņās / dziesmu no zila gaisa.* Dzejnieks tic dziesmas un dzejas, un reizē arī savai mūžīgai dzīvošanai, un viņš tic,

*ka mīlā zeltainiem locekļiem
un ar dārzēm un pilsētām savijušies,
mēs pārdzīvosim
mūsu dvēseļu bojā eju.*

Šī Saliņa pārliecība ir arī viņa apbrīnotā vācu dzejnieka Rilkes kredo, kura dzejoli „Sonets Orfejam” viņš ir pārtulkojis:

*Tam pieminekli neceliet. Vien roze
ik gadus viņa piemiņai lai zied.
Jo tas ir Orfejs. Viņa metamorfoze
no lietas lietā. Velti neminiēt*

*pēc citiem vārdiem. Atkal un arvienu
ir Orfejs te, kas dzied. Viņš nāk un zūd.
Vai nav jau daudz, ja viņš par pāris dienu
var pie mums ilgāk nekā roze būt?*

*Ai, kā tam jāpazūd, jums jāapjauš!
Un kaut tam pašam bail bilst vārdu to, kas
šīs pasaulīgās esmes loku lauž,*

*viņš ir jau tur, kur vēl neviens nav bijis.
Vairs līras spraišļi nenospiež tam rokas.
Un pārkāpdams viņš ir jau paklausījis.*

Piemiņas vārdi dzejniekam Gunaram Saliņam, nolasīti 2010.3.VII pēc atvadu dievkalpojuma latviešu luterāņu Salas baznīcā Longailendā. Šo rindu sākotnējā versija ir fragments referātā (1968) par Saliņa krājumu *Melnā saule* (1967). J.K.

Uldis Bērziņš

GUNĀRA SALIŅA MOTĪVS. OGLĒ

NO CIKLA „BIBLIOTĒKA OSTMALĀ”

Kas varēja pateikt, ka desmitiem garu gadu šī ausis mums jūrā?

Manhatana un mana celle, zem loga diļļu da omāru elle, liksmes un tvīksmīgo bišteku Magadana! Ik rītu mums līdz mākoņiem jāstaipa kakli. Kā mellenoga, kā ogle, kā bārtaura smaidīgais mūlis, kā šamaņa lietussargs sviedrainā jūlija pūlī šī atkal man uzlēks gardiņu staklī, vai acīm jūs akli?

Platons teicis, ka Krēsliņš der sēdēšanai, bet nesēž pats. Uz redzi nu, vecais, tu dzimtenē gan būtu pasēdējis! Te – nederi sēdēšanai, līdz pat sirmam pakausim rok rakstiem nokrauts. Zelts, kāds nu kurss dzejnieku zobu da zobenu biržā? Sukas vietā beržu ar rādītājpirkstu. Atkal ausis meln zēnības koke, kādas stundas pirms saules nāk jūra un pasauc atpakaļ.

2010

Priecājos būt kaut tādā veidā vēl reizi ar Gonku pie viena galda. Nuja – „vēlreiz”... Patiesībā tikai otro reizi. Pamodos mazā gaismiņā, uztusnījos augšā, kaut kas uznāca – atcerējos, kā Jānis Liepiņš rāda man Melno sauli un saka, latviešiem esot Amerikā savs liels dzejnieks, viņam – Nāzima Hikmeta elpa utt. Bet atstāj no vārda tikai „G.” – tā citiem, kuru „motīvi” šajā ciklā. Jā, Cedriņpēteris uzreiz noreaģēja – Gunars ar tak iso! Es par to garumzīmi no rīta biju iedomājies, bet paliku pārliecībā, ka to vajaga. Laikam jau tomēr daudzi izrunā Gonkas vārdu ar garo, sevišķi mūskrastā.

u.

Glenridžā (Glen Ridge) 70. gados. No kr.: Laila Saliņa, Agnis Kaugars, Sniedze Ruņģe, Gunars Saliņš.

Sniedze Ruņģe

AUSA JAUNS RĪTS

Gunaram Saliņam

Iztrūkusies pagriezos,
griezos pie loga vēsā stikla vaiga
aiz kura gaisa gaišs un starojošs dārzs

Viss kā jau pa vecam
ausa jauns rīts
vīterojot un ziedot uz nebēdu
ausa jauns rīts

Ne bēdu,
bet līksmi es jūtu,
Beidzot, tu, izģērbies kails
meties paradīzes dārziņā

Met nost tās novalkātās drānas!
sen izsāpētās sāpes & ilgas

Met pie
malas visu taupīto,
krāto!
Šī pasaule pilna šauru krātiņu un ārprātu

Tavs
augums tevi pametīs?
Tavi mīļie paliek aiz?
Aiza.

Lai...lai...

laid vaļā...

laidies lapās, Gunar

un neatskaties.

2010.18.VI

Ingmāra Balode

NERAKSTU NEKROLOGUS...

Jau kādu nedēļu prātoju par to, ka derētu uzrakstīt. Ka pieklātos, ka vajadzētu. Kādus piemiņas vārdus Olafam Stumbam (1931-1996), Amerikas latviešu dzejniekiem (ierasto vārdkopu „Amerikas latvieši” šeit lasīt ar citiem, ne tiem ierastajiem uzsvariem!). Tā ir labi un tā piederētos, nu jau citējot Olafa *Dzejoļu vecākiem cilvēkiem*.

Olafam tagad katrs aizsapņojies vidusskolēns (lai arī gribas teikt „ģimnāzists”, vai vēl labāk, tekstiem pieturoties: „ģimnāziste”) var aiznest puķi, jo kopš pagājušās nedēļas viņa atdusas vieta ir Otrie Meža kapi, Stumbru dzimtas kapu kopa. Stāvot pāris dzejnieku pulkā kapu saulē neparasti gaišā noskaņā – jo tās arī nebija bēres, bet urnas apbedīšana, piederīgo solījums Olafam, dzejoļu lasīšana, - vēl nezināju, ka drīz varēs sacīt – visa latviešu Ņujorka tagad ir debesīs.

Jā, nu pēc viņu: Linarda Tauna, Gunara Saliņa, arī Olafa Stumbra kanona: skaidrs, ka debesīs, vai, tveramāku vārdu lietojot: mākoņos. Tur kopš tās pašas Olafa bedību dienas nakts ir arī Gunars Saliņš (1924.21.IV-2010.29.VI), viens no gaišākajiem un gaisīgākajiem, tīrākajiem, vizošākajiem latviešu modernistiem, piedodiet visus šos epitetus, bet ticiet (vispār – kā tik viegli var rakstīt par debesīm, lūpām un plāvām, un neiekrist banalitāšu vālā?).

Kārlis Vērdiņš, avīzē *Kultūras Forums* (2010.2.-9.VI) par Saliņu rakstot, precīzi saka: *dzejnieka tipiskā biogrāfija kļuvusi par izejmateriālu netipiskai trimdas dzejai, kas, ātri pārvarējusi tradīcijas un nostalgijas žņaugus, iedvesmojoties no Ņujorkas pilsētas noskaņām un modernās literatūras un mākslas, rāda, ka nacionālo piederību un trimdu iespējams ne tikai apraudāt, bet arī svinēt*. Kārlim jauki paveicās – nonākt Ņujorkā un Saliņu satikt, saukt viņu par Gonku kā draugam un kopā aiziet uz Gugenheima muzeju, kur tapis viens no iepriekš nepublicētajiem dzejoļiem, ko Kārlis arī iekļāvis *Kultūras Foruma* publikācijā „Telpai nav gala”.

Atgriežos pie Gunara Saliņa izlases *Satiksimies miglas krogā pie melnās saules* (Rīga, 1993), kas ir triju autora krājumu

nosaukumu apvienojums: *Miglas krogs un citi dzejoļi* (1957), *Melnā saule* (1967) un *Satikšanās* (1979) – pazīstami, apbalvoti krājumi – partitūras. Saliņa dzejas vieglums, trāpīgums, valodas pieticīgie un reizē – piesātinātie (varbūt tā ir meistarības atslēga, viena no labākajām formulām, ko atstājuši dažādie modernismu viļņi mūsu lietošanai?) izvērsumi dzejoļos – tas viss man kļuva pazīstams pirms vairāk kā desmit gadiem, kaut kādā pusaudzībā, un viens no skolas biedriem, pamatskolu beidzot, zem planšetēm-bildēm ar apgleznotiem augumiem bija (šķiet, mašīnrakstā) sarakstījis Saliņa dzejoļus. Pēc tam manā pārdejojotajā apziņā šīs bildes un teksti savijās kopā, es tos iztēlojos par grāmatu, kas noteikti ir turēta rokās, un tādēļ pat teju sastrīdējos ar kādiem, kas apgalvoja, ka tāda krājuma nav. Taču aizvien nezinu – varbūt pat kāds paštaisīts krājumiņš bija. Jājautā tam ķermeņu apgleznotājam.

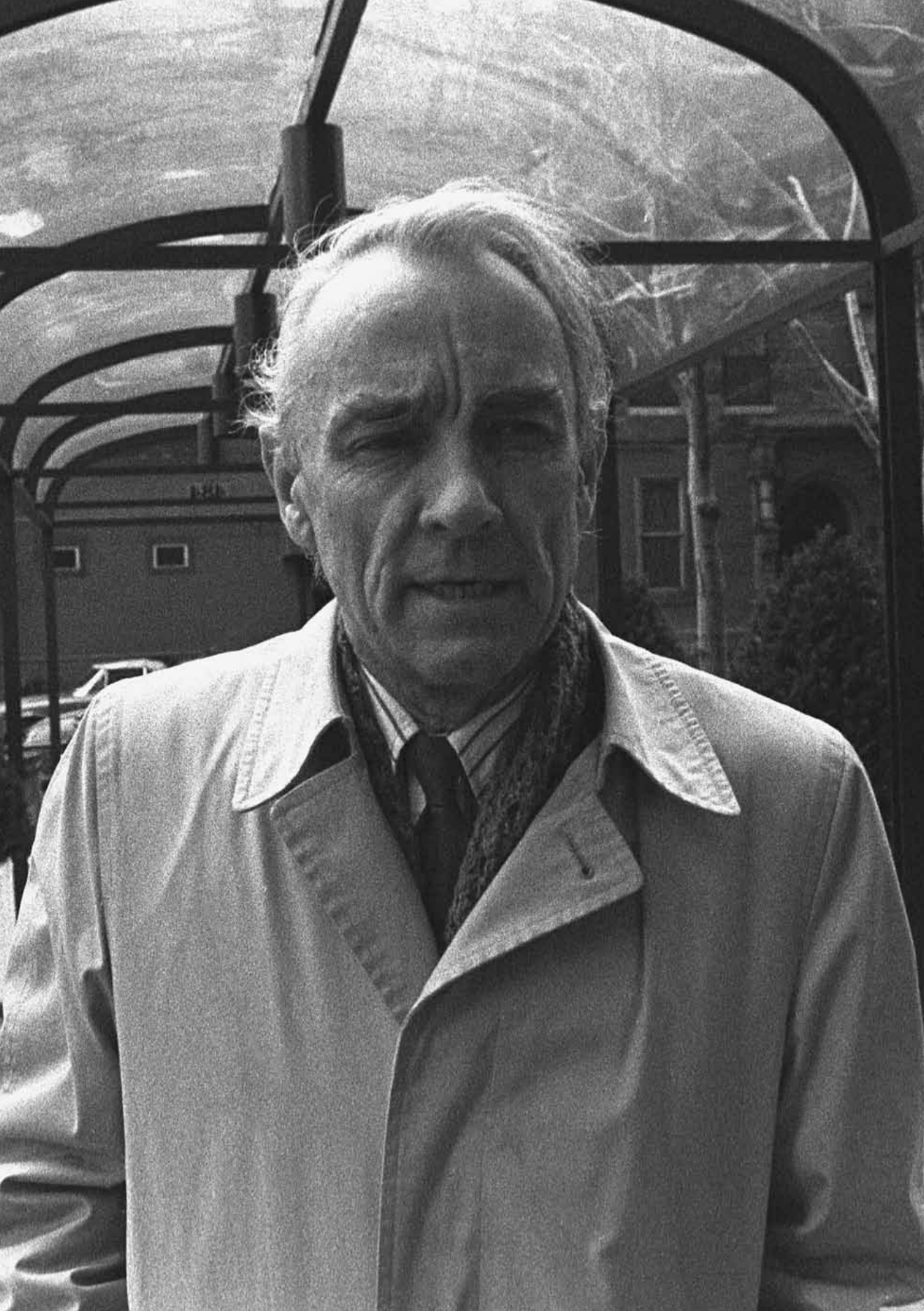
Nospriedu, ka nevaru rakstīt atvadu vārdus sensenās un senenās naktīs lasītiem dzejniekiem. Negrasos neko aprakt vai nozūmēt, pat citējot vēstīt par to, cik izsmalcināts, lietišķs un tīrs ir Saliņa vai Stumbra teksts un to radītās iztēles telpas – tas būtu tikai mans fragments, bet Saliņa bilde ir salikta un turas kopā pati, nepapildināma.

Ko dod šādā laikā stāsts par upi, kurā vakar peldējos, un kā tā smaržoja, un kā ūdensrožu lapas skārās klāt, un kājas kustināju tā, lai nesapītos, un upe bija visa reizē šobrīd un tad, tur un šeit, visā pilnībā, kā jau ūdens, vienmēr savienots ar pārējo. Gunara Saliņa dzeja arī vienmēr ir savienota ar pārējo, savienota arī ar pieminēto Olafu Stumbru, savienota ar vienkārši izteiktām kaislībām un viegli iezīmētiem īsta smaguma punktiem. Savienojumi un pārejas jāpēta pašiem – atliek vēlēt, lai tie, kam vēl nav gadījies, tās uzietu.

2010.5.VII

Literatūras un filozofijas portāla *¼ satori* redaktores Ingmāras Balodes dzejdarbi publicēti krājumā *Ledenes, ar kurām var sagriezt mēli* (2007). Beigusi Rīgas Lietišķās mākslas koledžu un Latvijas Kultūras akadēmiju. Literāras apceres un dzejdarbi *Karogā, Lunā, Jaunajā Gaitā* u.c. Tulkojusi/atdzejojusi poļu, īru, angļu, amerikāņu, čehu, slovēņu, krievu rakstnieku darbus. <www.satori.lv/blogs>

Gunārs Janaitis. Dzejnieks Gunars Saliņš. 1989. gadā, Ņujorkā →

Linda Treija. *Bārs* (zīmējums dekorācijām izrādei *Homo Novus* 2007)
Akvarelis, zīmulis, papīrs. 29,2 x 20,3 cm

Ingmāra Balode

BĀKAS UN NAKTSSARGI VAI VIENKĀRŠI SKAISTI CILVĒKI

Tas, kas vienmēr atrodas lielas personības klātbūtnē, ir mēroga sajūta.

Kurts Fridrihsons

Par mums kaut ko jēgpilnu, domājams, spēs pasacīt tie, ar ko mēs pēc būtības būsim runājuši. Jācer, ka šis tas no tīvēri „iemes-tā” un blogos paustās domas, vārdi, sacīti „draugiem un pazīstamiem”, spēj radīt saru-nu pamatu arī mums, šobrīd rakstošajiem un šobrīd gleznošajiem.

Kur meklēt mākslinieka – domātāja pēdas? Runājot par mākslinieku, kam, kā nopro-tams, dalīšanās idejās ar līdzcilvēkiem bi-jis viens no esamības piepildījumiem līdzās mākslai, – viņu var meklēt un atrast cilvēkos un bildēs. Latvijas kultūras kanonu veidoša-na ir pabeigta, Kurta Fridrihsona tajā nav, jo tur acīmredzami ir par maz vietas. Šāda, for-māli-informatīviem mērķiem darināta „pēc-telpa” gan nebūtu, jādodomā, dinamiskai per-sonībai piemērotākā; tādēļ jo svarīgāks šķiet fakts, ka lasītāji var sastapties ar Kurtu Fri-drihsonu piezīmēs, vēstulēs, gleznās. Jaunā-kā no tikšanās vietām: Gundegas Repšes vei-dotā un „Dienas Grāmatas” izdotā *Malā. Tā rakstija Fridrihsons* (2010) ir pieejama kopš gada sākuma. Par šo grāmatu recenzija īsti nav iespējama: dienasgrāmatas taču nere-cenzē, vēstules – tāpat. Uz vēstulēm aizva-dītājā gadsimtā pārlietu bieži attiekusies cenzūra, un Kurta Fridrihsona vēstules, kas veido lielāko grāmatas daļu, nav izņēmums; mazās norādes, ko viņš sievai Zentai sniedz vēstulēs no apcietinājuma (piemēram – 78. lpp.: *Ja kāds bez Tevis lasīs šo vēstuli, man, bez šaubām, gribētos viņam nodot sveicie-nu un pateikt, ka manās vēstulēs īstenību at-rast ir uzdevums, kas nepadodas atrisināju-mam.* 1954.24.III), saīsinājumi, piebilde, ka *tagad var rakstīt arī latviski* – tas viss aplie-cina, ka mākslinieks rakstījis, apzinoties, ka viņa lūgumi, bēdas, kaislības – viss var tikt un tiek pakļauts apskatei. Apcietināta domā-tāja vēstules ir pavisam citādas, nekā brīva domātāja vēstules, un tomēr šķiet, ka Kurta vēstules pārsniedz domas brīvības robežas tūkstoškārt vairāk, nekā jebkurš ap to pašu

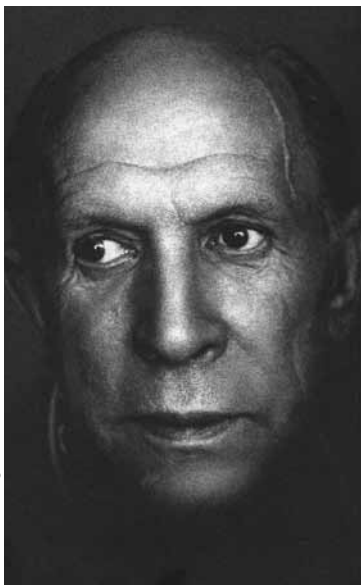
laiku Rīgā iznācis raksts par mākslu vai iz-došanu pieredzējis dzejas krājums. Kas no-tiek citviet, kamēr Kurts Fridrihsons dzīvo trešo apcietinājuma gadu? Kā vēsta paro-cīgā latviešu literatūras hronika (Raimonds Briedis, red. *Latviešu literatūras hronikas sa-statījumā ar notikumiem pasaulē un Latvijā.* 2. sēj. Rīgā: Valters un Rapa, 2006), Alžīri-ja sāk atbrīvoties no Francijas varas, Franci-jā nomirst Anrī Matiss; ASV sākas regulāras krāsainās TV pārraides, Latvijā tiek izveido-ta LPSR Valsts drošības komiteja, Hemingvejs saņem Nobela prēmiju. Hemingveja portretu Fridrihsons izstādījis savā pirmajā personaliz-stādē pēc atgriešanās, 13 gadus vēlāk. Kurts vairakkārt vēstulēs sūdzas, ka sieva Zenta at-runājusies, ka neesot daudz ko stāstīt par notiekošo Rīgā, jo tas neesot nekas intere-sants; tam ir jābūt interesantam, jo tas no-tiek nosacītā, ierobežotā „brīvības” pasaulē; ja reiz tik daudz domu, apgalvojumu, atra-dumu un gleznu ir ieslodzītā Kurta ikdienā – kā gan rīdzinieku ikdienu drīkstētu būt no-tikumiem nabagāka? Par to domājot, pro-tams, ir žēl, ka publicētas tikai vienas puses vēstules. Taču jaušams arī, ka, abpusēju sa-raksti publicējot, dzīve starp adresātu mīt-nēm liktos daudz sāpīgāka, nekā tas ir Kurta rakstītajā un nekā vesta viņa nerimtigā, at-kaļ un atkaļ atgūtā pacietība – gaidīt ieslo-dzījuma galu.

Man Kurta Fridrihsona vēstules un piezīmes (1983, 1990-1991, kā arī atsevišķa, frag-mentēta, bet spilgta sadaļa ar *dažādu gadu piezīmēm*) nešķiet lasāmas kā stāsts vai *bio-grāfijas daļa*, vai *ieskats mākslinieka privā-tajā dzīvē* – tāpat grāmatas sakārtotājas Gun-degas Repšes ievadā ieskicētais mērķis, kā-dai šai grāmatai ir jābūt, ticis īstenots. Lasu *Malu* (arī 80. gados tapuša akvareļa nosau-kums), pirmkārt, kā drosmīgu, izsmalcinātu apliecinājumu, ka uzdot lielus jautājumus un dalīties ar tiem nav tikai rakstnieka vai filozofa darbs, bet bagātas cilvēka personi-bas nepieciešamība. Tāpat kā šaubas, tāpat kā atzišanās savā vājumā, kas reizēm prasa lielu drosmi. Domāju, ka zināmu drosmi pra-sa arī izvēle: uzņemties atbildību par otra cil-vēka domu publiskošanu, viņam klāt neesot. Šajā ziņā man grāmata šķiet ārkārtīgi izsvēr-ta; nekādu lieku paskaidrojumu vai kome-n-tāru, nekādas jaunuzjaukta toņa pludināša-nas virsū māksliniekam, kurš savus daudzvei-dīgos pašportretus gan rakstos, gan zīmēju-mos darinājis pats. Salikšana vienkop var būt atstāta pārējo ziņā. Man šķiet, ka grāmata nākusi īstajā laikā, lai atgādinātu par saru-nu un mākslinieka pašizpratnes nepiecieša-mību un ļautu pabūt kopā ar Kurta Fridrih-sona domām gan tiem, kas ar viņu dalījuši

kādu gabaliņu laikmeta, gan tiem, kas tikai nesen izdzirdējuši, ka tāds Kurts Fridrihsons ir bijis, dzīvojis, gleznojis, iekārtojis Vēstures un kuģniecības muzeju, jokojis un ļāvis sarunām.

Varbūt mūsu domu dinamiskums vai uztveres ietilpība arī sniegs tikamu izbrīnu (citam par citu un sevi) kādā brīdī, kā Fridrihsonam, kad viņš runā (266), cik noprotams, vienlīdz par dižgariem un ģēnijiem, un lēģera biedriem: *Viņu darbi nebija lielāki par viņiem pašiem. Visi gari pārsteidza. Es saņēmu bezgala daudz. Ir gandrīz jābrīnās – kur es to visu varēju likt. Bet, izrādās, dvēselei ir bezizmēra lielums* (1991. l.). Iepriekš tajā pašā dienasgrāmatas lapā viņš teic: *Kuriozā un drošā domāšana. (...) Robežu nav. Brīnumi ir ikdienas barība. Vēl – arī pārējais ir gandrīz tikai dāvanas.*

Kurts Fridrihsons, mākslinieks un domātājs, izdzīvojis garu un, protams, sarežģītu (1911-1991) laiku; apkopotā sarakstes daļa vēsta tieši par smagāko no dzīves posmiem: no 1951. līdz 1956. gadam. Šo laiku Kurts pavadīja vairākās gulaga nometnēs – gleznojot, rakstot, domājot un cerot, ka piespriestais sods – ceturtdaļgadsimts par *Dzimtenes nodevību* būs panesams. Tādēļ arī Kurta rakstīto nešķiet būtiski vērtēt literārās kategorijās, lai arī tas nenākas grūti: vēstules un piezīmes raksturo izkopts stils, viņa valodiskās gammas ir tikpat smalkām pārejām bagātas kā, sacīsim, viņa akvareļi. Grāmatas *Mala. Tā rakstīja Fridrihsons* cilvēciskais un reizē arī mākslinieciskais uzdevums ir apliecinājums, ka ar aizrautību, domu gaitas pieskatīšanu un nemitīgu sevis nodarbināšanu mākslā ir iespējams dzīvot pat šķietami neiespējamos apstākļos. Otrā lieta, ko grāmata apliecina tiem, kam būtu gadījies to aizmirst: gleznotājam valoda un vārdu savietojumu iedarbība var būt tikpat svarīga kā rakstniekam. Fridrihsona izsmalcinātos, negaidītām pauzēm un klusumiem, un saprotamiem pārspīlējumiem bagātos tekstus lasot, nevilšus gribas meklēt līdziniekus starp pašlaik aktīvajiem māksliniekiem. Kuri būtu tie, kas spēj savienot vārdos izsakāmo domu ar tikai vizuāliem paņēmieniem izsakāmo? Protams,

Kurts Fridrihsons

pirms sākt skaitīt „līdziniekus”, var arī pagūt attapties, ka tā ir tikai vēl viena noburšanas forma, tāda kā grāmatas hipnoze: meklēt sasaukšanās, izvēlēties atskaites punktus lielu mākslas radītāju starpā. Kāds sarunu biedrs man sacīja: jā, tā grāmata ir aizraujoša. Ja nonāk Fridrihsona noskaņā.

Grāmatu kā kopumu vērtējot, vienīgās iespējamās iebildes būtu teju „kā būtu, ja būtu” līmenī; tātad, ne ētiski, ne nepieciešami. Piemēram, būtu Kurta Fridrihsona sievas Zentas vēstulu vairāk (grāmatā ir lasāmas tikai dažas) – būtu pilnīgāka aina, būtu teju – romāns. Taču romāns nav iecerēts, tā ir patiesa saruna ar saviem izrāvumiem un pārplūdiem. Būtu vairāk atmiņu par Kurtu arīdzan no citiem māksliniekiem, tuvajiem cilvēkiem – būtu piemiņas krājums. Bet piemiņas krājums nav iecerēts. Būtu vairāk Gundegas Repšes komentāru – būtu Gundegas Repšes grāmata; taču autore šajā darbā ir ļoti taktisks draugs (- ja var tā sacīt...).

Gundegas Repšes ievads atklāj ne tikai pašas autore, bet arī Andreja Johansonu atmiņas par Kurtu, viņu sarunām, tikšanās reizēm – un te nu lasītājam ļauts „piedalīties draudzībā”, cik tas šādi iespējams, jo apraksti nav sausnēji vai atstāstoši – redzams, ka šie ļaudis ir ļoti dzīvīgi apmainījušies domām, iespajdiem un mākslas jaunumiem, vērtējuši viens otru. Interesanti ir Johansonu minētie sīkumi: piemēram, vārda „bezgala” biežais lietojums Kurta ikdienas valodā un tas, ka šī valoda nereti cilvēkiem šķitusi īpatna, ik kā traucējoša tālaika videi negaidītā „saldumā” un mājienu daudzumā. Vai arī – ka cilvēkus mulšinājis tas, kā Kurts smaida (Dalailamas smajds vēl tobrīd nebija Latvijā pazīstams). No Johansonu pusēs nākuši arī daži paskaidrojoši vārdi par Kurta Fridrihsona sākotnējo mazpazīstamību Latvijas mākslas apritē – viņš bija piedzimis gana vēlu, lai īsti neieklāautos pirmskara mākslinieku apvienībās, un pēc striktas gribas nepiedalītos arīdzan nekādā mākslinieku bohēmā; viņš tikai mācījās, kamēr citi jau šķita nobrieduši, un pirmo izstādi piedzīvoja 1943. gadā. Tas, ka Gundega Repše apjautājusies Johansonam par Kurtu, lasītājus nudien var priecēt un iezīmēt kontekstu

apkopotajiem Kurta tekstiem. Johansona stāsts par franču literatūras ceļiem viņu domubiedru lokā arī spilgti papildina līdz šim dzirdētās leģendas par *franču grupu* – vairāku jaunu cilvēku patiesu aizrautību ar Franciju un brīvību, ko tā allaž nesusi līdzī. Ziņas par franču grupu (ko tā nodēvējusi čeka – es to, piemēram, nezināju) šajā grāmatā nodēvētu bagātīgākas, pieņemot, ka „Dienas Grāmatas” izdevums sastaps arī tādu auditoriju, kam bez papildu paskaidrojumiem būs grūti apjēgt, kas saistījās minēto degsmi ar 25 gadiem ieslodzījuma; no otras puses, ir skaidrs, ka ziņas par Maijas Silmales, Ievas Lases, Elzas Stērstes, Miervalda Ozoliņa, Mildas Grīnfeldes un vairāku citu radošu cilvēku dzīvēm un darbiem pieejamas un pieminētas dažnedažādos krājumos un publikācijās, tātad – nav jāatkārto šajā krājumā.

Pieejamās ziņas par Kurtu Fridrihsonu pēc 1991. gada nodrošina viņa sarunbiedru piemiņa un rakstītais; Gundegas Repšes grāmatas – *Pieskārieni* (Jumava, 1998) un *Mala. Tā rakstija Fridrihsons*, kā arī trīs izstādes (ieskaitot nedēļu ilgušo jauniznākušajā grāmatā ievietoto darbu izstādi – četras), pieminējumi sakarā ar franču grupu un vairākas publikācijas periodikā. (Kamer jaunceltnē – bibliotēka – aiz mana loga vēl tikai top, man atliek tepat atcerēties, kā tās publikācijas izskatījās: uz manas mammas galda viena no tām bija izgriezta un uzlīmēta uz *paspertū* kartona, kas neticis kādas gleznas ierāmējumam, un vairākviet pasvītota. *Vientulība ir dabiskais klimats cilvēkam*, tāds, šķiet, bija Kurta izteikumu publikācijas virsraksts tajā *Literatūras un Mākslas* atvērumā, aizlienēts no Grieķa Zorbas; turpat arī tieciens par mātēm – Kurta izvēlētie vārdi kļuviši par šī apskata virsrakstu). Nav bijis iespējas sastapties ar akadēmisku pētījumu par Fridrihsonu, ar bibliogrāfijas krājumu vai gleznu albumu; Okupācijas muzejā reiz varēja nopirkt A3 pastkaršu komplektu ar Kurta darbiem, izplēst tos un aizsūtīt draugiem tālīnē.

Tālieni kā apstākli, kā jēdzienu Kurta Fridrihsona pārdomas liek caurskatīt īpaši. Distan-ci. Piespiedu attālumu, kam pāri tiek sūtīts pielāpīšanai džemperis, saņemtas krāsas un cepumi, koka lapas un sapņi, un bēdas. Ko šķērsojot, sūtīti iespaidi par skopajiem notikumiem, iepriekš atsūtītajām grāmatām (katra grāmata, katrs tur lasītais žurnāls apspriests, apbrīnots, analizēts!) vai sastaptajiem sarunbiedriem. Tālieni, kas lika vārdos pārvērst kaislības, ko, spriežot tikai un vienīgi pēc šīs grāmatas, Kurts varēja ar vienu roku pacelt mākslas pasaulē, atrodot vissmalkākās lielmeistaru un dabas radītās

atbilstības – gleznas, skatus, situācijas un rūpīgi tās pierakstot; un ar otru – gremdēt dziļi cilvēka bēdās, šaubās, uzticēšanās trūkumā un kaunā par to. Šķiet, tik atklātu vājuma apziņu sava spēka ietvaros nav paudis neviens rakstnieku izdomāts varonis. Tādu, kādu daudzās vēstulēs var redzēt Kurtu, varbūt var salīdzināt ar kādu mītisku tēlu. Sīsifs? Māksliniekam patika pielāgot mītus kā skatāmstiklus – caur ko palūkoties uz ainavu, ierobežojot vai paplašinot to, ar kā palīdzību radīt mērogu lietām un cilvēkiem. Bet Sīsifs laikam Kurta Fridrihsona gadījumā nederēs; jo Sīsifam ne pēc Kamī, ne pēc mīta, nepieder brīvība, kādu Kurts saglabājis visu akmens veļšanas laiku savā dzīvē, ko viņš vienūviet izteicis rindkopas garumā: *Var dzīvot vienā dzīvē vairākas dzīves. Manā dzīvē bija svētku un kara vēji. Es biju mākslinieks, karavīrs, dezertieris, tiesāts un Sibīrijā, daudzos cietumos, es slēpoju Alpos un skatījos uz Urukas maskām, apciemoju Džeimsu Ensoru un korespondēju ar Andrē Žīdu (apmeklēju viņu Parīzē). Tāpat Martenu di Gāru, princī Jusupovu un norvēģi Edvardu Munku. Purvītis man uzticēja visas savas domas. Un bailes. Un arī mākslas receptes (iespējas). Es biju Derēna skolnieks, un man bija lēģera numurs Z-436 uz krūtīm, pie cepures uz muguras un arī uz Ķīnas parauga lēģera uzvalka labās kājas (267). Nemitīgi mēģinot visa saskatītā kontrastu svārstībās atrast harmoniju, Kurts vietumis sniedz lasītājiem pa teikumam, kura vienkāršība liek brīnīties, ka tas spēj uzrunāt. Viegli pārsteidzoša ir Kurta Fridrihsona netiešā saskaršanās ar citu cilvēku domām; piemēram, šo, kas ap pierakstīšanas laiku izskan arī no pāvesta Polijā: *Tikai nevajag baidīties*, 1990. gadā raksta Kurts. *Tu jau tik un tā nezini, kas tu esi.**

Textu sadala vairākas šķirtnes ar reprodukcijām – nometnes akvareļi, pažiņu un literārajos darbos sastapto portreti, 80. gadu gleznas – katra no tām šķiet pelnījusi vēl vairāk brīvas telpas, lielāku lappusi tikai vienai pašai bildei. Taču arī tas ir tikai vēlējuma izteiksmē; grāmatas formāts atzīstams par veiksmīgu. Dažviet reprodukciju lapas kalpo kā nepieciešamā šķirtne starp diviem ļoti dažādiem stāstītājiem: vēstules sievai raksta cilvēks, kas šī, vistuvākā, priekšā atļaujas būt arī vājš, baidīties, raizēties, gaidīt... Piezīmes savukārt (protams, cik var spriest pēc grāmatas atlasītajām) uz ikdienību nevienā laika posmā tikpat kā neatsaucas; te nez kādēļ nāk prātā Mikelandželo rakstītās vēstules, kas pārpilnas spriedumu par tehniskām lietām, naudu, hierarhiju, vienvārdsakot, visu, kas lielajā, apbrīnotajā meistarā varētu neinteresēt Fridrihsonu.

Tekstos Kurts skicē cilvēku attieksmes un attiecības, savus meklējumus, spēlējas ar valodu un spriež par tās dabu. Brīžam piezīmes atgādina Imanta Ziedoņa epifānijas; nav brīnums, ka dzejnieka un mākslinieka kopīgi tapušās *Pasāžas*, mazā grāmatiņa ar flo-māsteru ilustrācijām un Ziedoņa parakstiem bildēm ir aizvien mūsdienīgs mākslas darbs. (Šis kopdarbs liek ne tikai izbalot, bet kļūt neredzamiem daža pašlaik „rakstošā un ilustrējošā” mākslinieka – Māra Subača, piemēram – darbiem, kas dabū veselu lērumu telpas un ir pieejams skatītājiem.) Milzīga daļa Kurta Fridrihsona darbu, cik noprotams, atrodas privātkolekcijās un Latvijas Okupācijas muzeja krājumos; daudzi no lēģera darbiem atrodas mājas albumos, pie sienassegām un blakus ikonām tajās tālajās vietās, no kurām nāca Kurta Fridrihsona ieslodzījuma biedri.

Kādā piezīmē Kurts nenosauktiem kritiķiem vaicā, vai tiem nav ienācis prātā, ka viņi nemaz neprot lasīt. Šķietami: 20. gs. literatūrkritikas nemitīgi aktuālais jautājums, uz ko izvērstu atbilžu ir vairāk nekā iespēju atbildēt patiesi. Ja pie šīs domas pakavējas – tas izskan kā jautājums visiem. Kāds cits mans sarunu biedrs nesen trāpīgi atzīmēja, ka cilvēki, kas, piemēram, neprot dziedāt, to visbiežāk apzinās un nedzied, taču cilvēki, kuri neprot lasīt grāmatu, uzskata, ka skolā gūtā lasītprasme tomēr ir vērtība pati par sevi, un turpina izteikt vērtējumus, neko patiesi „neizlasot”.

Vēlreiz nākas lietot šķietami izvairīgo paskaidrojumu: ka atšķirībā no daiļliteratūras, par ko spriežot, „devumu personīgi lasītājam” izcelt vairumā gadījumu būtu nai-vi, vēstules un dienasgrāmatas tā aplūkot ir ne tikai iespējams, bet pat vajadzīgi; vēstulēm ir piedodama gan viegla moralizēšana, gan intonatīvas svārstības, galvenais, lai tās iemiesotu rakstītāju un runātu ar lasītāju un atstātu līdzpārdzīvojamu pēdas. Pretējā gadījumā tās tiešām būtu „tikai” vēstules, ko vairs negribas glabāt, bet nevar izsviest, vai vēstules, kas publiskotas ziņkāres apmierināšanai. Šis versijas sakarā piebildīšu grāmatas sakārtotājas ievadam – ne, vai šis būtu vienīgais *dzeltenās preses triumfa laikmets* (5), kurā gandrīz necienīgi šķiet izdot tik personīgus vēstījumus. Tikpat dzeltens un sīkziņām pārpilns, manuprāt, bija arī starpkaru periods. *Baumū un leģendu laiks. Arī naktīs tās tev būs vajadzīgas. Partneri bieži vien ir nožēlojami, un tu sāt apzeltīt jaunus nedie-vus un blēžus* – raksta Fridrihsons - un tas jau ir šobrīd par tik spārnotu uzlūkotā 1990. gadā (254).

Grāmatu lasot, ieminējos par to dažiem cilvēkiem; šis jau būs trešais, kuru te, rakstā sadaļā „Recenzijas” pieminu, pašai brīnīties. Trešais, tāpat, zināja stāstīt, kā Kurts, mājās pēc infarkta gulēdams pie atvērta loga, nav varējis atsaukties Ojāram Vācietim, kurš, kā ierasts, pagalmā zem atvērta loga saucis un ūjinājis. Saruna tikpat īsta kā - nenotikusi; pēdējā reize, kad Ojārs Vācietis stāvējis zem Fridrihsona loga, ir palikusi cilvēku prātos, lai arī tie nemaz nav bijuši klāt, nav pazinuši, nav zinājuši. Tāda klātbūtne ir tikai tiši darinātām leģendām vai patiesi tālu strāvojošiem cilvēkiem.

Vai piemēram, vienudien, pirms gadiem desmit, stāvot pieturā pie trolejbusu depo Jelgavas ielā, dzirdēju dialogu, ko laikam izraisīja mana plenēra krāsu kaste, ko tolaik nācās staipīt līdzī. Divi vecāki vīri, acīmredzami depo darbinieki, sāka sarunu par māksliniekiem: esot tomēr tik interesanti cilvēki, un re, šē pat, esot bijis tāds Kurts nu, gleznotājs, daiļkrāsotājs. Viņam bijušas lielas izstādes kādos muzejos, bet te, pie depo, viņš to bērzu rindu esot visu sastādījis, paskat, kādi izauguši. Skatoties uz bērziem, kas piesedz trolejbusu purnus un pie viena katru vakaru met slaidas ēnas pāri Jelgavas ielai, nodomāju, ka neticami, bet laikam gan viņi runāja par Fridrihsonu. Ja viņam būtu mākslinieka biogrāfs, tas varbūt arī iebilstu, bet es ne tobrīd pieturā, ne šobrīd, neiedomājos citu latviešu pēckara gleznotāju, kurš būtu varējis pagalmos ļaudīm malku zāgēt un pie depo bērzus iestādīt, un tomēr nekad nedomāt vienkāršā cilvēka vai mazā cilvēka kategorijās ne par sevi, ne par citiem; nekad neatmest savus jautājumus un veidot skaistas un smalkas atbildes (pat uz pavisam mazām un parastām lietām).

Nieki. Mazas ciprešu kaprīzes. Atslodzes brīži – kopā ar dzintariem, smiltīm un mākoņiem. Aizrautību „zilās” stundas, vienmēr Šopēna noktīrnes, Ravela divainais „Bolero”, arhitekta (spāņu brīnuma) Gaudi akmens ziedi, realizētie sapņi, sarunas ar pianistu Rihteru, pasteļi un stiprās rokas. Viss tevi saista ar kādu neatkārtojamo dvēseles smaržu. Reiz Indijas sūtnis man uzdāvināja metāla trauku kvēpināšanas ceremonijai. Arī dvēseles vajadzībām. – Kurts Fridrihsons, 1991. gads, *Mala*, 269. lappuse. □

Ar autorei atļauju raksts pārņemts no literatūras un filozofijas portāla *¼ satori* <www.satori.lv>

Eva Eglāja-Kristsonsone

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSME UN TĀS DINAMIKA – VIII DAĻA

Sākums JG254:15; 255:28; 256:18; 257:29;
258:12; 259:21; 260:20; 261:16; 262:24

Par filoloģijas doktori Evu Eglāju-Kristsoni skat. JG254:15

ATTIEKSME PRET TRIMDAS LITERATŪRU LATVIJĀ

Trimdas literatūras recepcija Latvijā „dzelzs priekškara” laikmetā bijusi kavēta, novilcināta, nepilnīga un ar ideoloģisku mērauklu ierobežota. Tendenciozas publikācijas parādījās 50. gadu nogalē, ļoti fragmentāri, vairāk informējoši nekā analizējoši raksti iespiesti 60., 70. gados. 70. gadu nogalē, 80. gadu sākumā Latvijas lasītāji par trimdas literatūru un literātiem dzird un var lasīt regulārāk. Pārsvārā tā ir formāla kritika, kas lielākoties publicēta laikrakstā *Dzimtenes Balss* un tā pielikumā *Svešuma Balss*, kas Latvijas iedzīvotājiem nebija pieejama. Pilnīgākie, izvērstākie un kvalitatīvākie trimdas literatūras apskati un izvērtējumi sniegti šaurās, KKS biedru un vadošo kultūrpolitiku apmeklētās apspriedēs. Piemēram, to apliecina sarunās gan Jānis Anerauds, gan arī ziņas par Ādolfu Talci enciklopēdiskajā izdevumā *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*, kur minēts, ka viņš no 1966. līdz mūža beigām, proti, 1983. gadam strādājis KKS – bijis komitejas valdes priekšsēdētājs un padomes vecākais, *Vērtētājs ārzemju latviešu rakstnieku (J. Bičola, Anšlava Eglīša, P. Jēgeres-Freimanis, J. Klīdzēja, N. Valtera u.c.) darbus, sacerējis feļetonus par latviešu emigrāciju*¹.

Tikai pēc Atmodas vairāki rakstnieki dalījušies pārdomās un atmiņās par savu saskari ar trimdas literatūru un tās uztveri tā laika kontekstā. Tomēr kopumā situāciju precīzi raksturo Latvijas literatūrzinātnieka Harija Hirša 1990. gadā Pasaules latviešu rakstnieku kongresā paustais par literatūras sašķelētību „dzelzs priekškara” laikā: *..un sašķelta tā bija galvenokārt no mūsu puses. Jo Rietumu pasaulē tomēr latviešu žurnāls, latviešu avīze, latviešu grāmatas, kas iznāca šeit,*

1. *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*. Rīga: Zinātne, 2003:587.

*ar grūtībām, bet dabūjamas bija, pieejamas bija. Mums turpretim emigrācijā tapusi literatūra bija noslēgta vēl vairāk nekā ar dzelzs priekškaru, vēl vairāk nekā Latvijas laikā izdotā literatūra, kas arī bija specifondos. Pēc emigrācijas literatūras tad bija jāiet, – es nekad neesmu gājis, jo kauns, – uz Centrālo Komiteju atļāuju dabūt. Un tad arī tikt varēja ne jau pie visas emigrācijas literatūras, bet tikai pie tās grāmatas, kura tev nu ir atļauta. To tad iedeva, un neskaties, nedomā, ka iedos kādu citu*².

Pirmais iezīmīgais publiskais recepcijas izklāsts ir 50. gadu nogale, kad ar mērķi – nopiecināt, izsmiet – 1958., 1959. gadā Latvijas presē parādās vairāki raksti, kur analizēta trimdas literatūra un literatūrzinātne. Jau izteiksmīgie rakstu nosaukumi, piemēram, „Literārā mantojuma viltotāji” (Ēvalda Sokola raksts par Arveda Švābes sastādītajā *Latvju enciklopēdijā* rodamo Raiņa literārā mantojuma pārvērtējumu), „Bez nākotnes” (Ingrīdas Sokolovas raksts par emigrācijas literatūrzinātne), „Veļi, dženitori un sorriji” (Ādolfa Talča raksts ar apakšvirsrakstu „Latviešu emigrantu likteņi un to attēlojums viņu literatūrā”) norāda uz autoru galveno uzdevumu: *pilnīgi pietiek salīdzināt latviešu padomju rakstnieku sarakstītos darbus un emigrācijā saražotās grāmatas, lai normālam cilvēkam kļūtu skaidrs, kur ir smagi zelta graudi un kur tukšas sēnalas*³.

Laimonis Purs savā rakstā „Es atvainojos, mister Sorrij!”⁴ ironiski nodēvē Anšlavu Eglīti par *emigrantu literatūras pilāru* un, apcerējis, cik nožēlojams ir tautiešu liktenis ASV kalpot par sulaiņiem vai strādāt citus pieticīgus darbus, Purs secina, ka ar šo romānu Anšlavs Eglītis kā *emigrantu literatūras barvedis pūlas visiem spēkiem, lai atturētu latviešus no atgriešanās dzimtenē*⁵, kā arī vērtē, ka romāns gan rakstīts ar zināmu literāru māku, bez tradicionālām amerikāņu „happy end” beigām, tomēr – bez dziļuma un, kas pats galvenais, bez sāpēm par svešumā iznīcībai pakļauto mūsu tautas daļu⁶. Anšlavs Eglītis, vienmēr cītīgi sekojot padomju Latvijas presē rakstītajam, divās vēstulēs savam ilggadējam sarakstes draugam Jānim Veselim raksta: *Par Misteru Sorriju „Cīņā”*

2. *Sagaīta*. Pasaules latviešu rakstnieku tikšanās 1990. gada 26. un 27. decembrī. Rīga: Rakstnieks, 1991:78.

3. Ingrīda Sokolova. „Par kalstošu zaru...”. *Literatūra un Māksla* 1958.12.IV.

4. Laimonis Purs. „Es atvainojos, mister Sorrij!” *Cīņa* 1958.2.III.

5. Turpat.

6. Turpat.

sarakstīta pāri par 200 rindu gara recenzija, (to man atsūtīja). Gānās briesmīgā modē, raksta par visu ko, tikai ne – literatūru! Tāds L. Purs foršī, un citā vēstulē piebilst: *Ērmo-ti lasīt tik totālu un neatlaidīgu sagrozišanu, citātu tišu aplamu pielietošanu, zākāšanos. Cilvēks tak pūlās vaiga sviedros*⁸. Šajā vēstulē Anšlavs Eglītis precīzi raksturo metodes, ar kurām strādāja Latvijas kritiķi, izvērtējot trimdas rakstniecību – gan no konteksta izņemtu citātu interpretācija, gan apmelošana un nozākāšana.

Šodien ir iespēja izlasīt Laimoņa Pura versiju par raksta tapšanu un motivāciju pirms gandrīz 50 gadiem. Kā atminas Purs, tolaik viņam radās nepatīkšanas ar romānu *Apsūdzēto sols*, kas 50. gadu beigās pēc vairāk-kārtējas cenzūras tika publicēts žurnālā *Karogs* un asi kritizēts laikrakstā *Literatūra un Māksla* (1958.5.IV), bet no 1960. līdz 1962. gadam publicēts turpinājumos ASV žurnālā *Tilts*. Redakcijas komentārā 1960. gada Nr. 38./39. teikts: *Laimoņa Pura romāns ļoti labi raksturo dzīves apstākļus dzimtenē, it sevišķi spilgti tas parāda jaunatnes audzināšanas problēmas, kādēļ daļu no šī darba publicējam „Tiltā”. Iespējais publicēts bez saīsinājumiem, bet redakcijas dara lasītājus uzmanīgus, ka tā nav visos jautājumos vienos ieska-tos ar autora izteiktām domām*⁹. Savukārt ASV iznākošajā laikrakstā *Laiks* literatūrkritiķis Jānis Grīns publicēja rakstu „Kas tie tādi apsūdzētie?” ar apakšvirsrakstu „Jāna Grīna raksts par Rīgas romānu, kas apsūdz komūnismā režīmu”. Ievadā Grīns uzsver, ka šim romānam uzmanību pievērsis *ne jau tā ap-robežotās mākslinieciskās vērtības dēļ, bet tāpēc, ka autors tagadējos Rīgas rakstniekos ir izņēmums – kā baltais zvirbulis: – viņš tēlo īstenību ne kā famozie „sociālistiskie reālisti”, bet kā kritiskā reālisma pārstāvis. Laimonis Purs atsedz un graiza šausmīgo korup-ciju, jaunatnes pakļīšanu un skolas un ve-cāku nevarību. (...) pirmais to uzdrošinājies – parādīt zagļus un korumpantus kā tipisku masu parādību. Ar to viņš apsūdz arī pašu komūnistisko sistēmu.*¹⁰ Raksta nobeigumā Jānis Grīns aicina rietumos dzīvojošos palūgt Latvijas draugiem, lai viņiem paciņās atsūta šo romānu. Šādu slavinājumu Rietumos Laimonis Purs nosauc par lielu nelaimi Padomju Latvijā dzīvojošam rakstniekam. Rakstnieks

taisnojas, ka, piemēram, Dagnija Zigmonte vērsusies pret šiem slavinājumiem Maskavas izdotajā laikrakstā *Ļiteraturnaja Gazeta*, savukārt viņš izvēlējies pieklusināt rietum-niekus ar apvainojošu, feļetonisku, ironisku publikāciju par Anšlavu Eglīti un nelegāli Laimoņa Pura rokās nokļuvušo romānu *Misters Sorrijs* (Anšlava brālis Vidvuds to nav spējis piedot Puram) un stāstu „Hello, Džon!”¹¹. Šī Laimoņa Pura šodienas liecība paplašina skatījumu uz konkrēto precedentu, tāpat uz visu saskarsmes ainu kopumā, kur kāds ir upura lomā, bet jau nākamajā brīdī ir gatavs par sevi pastāvēt, apvainot, ironizēt, lai sev un sabiedrībai attaisnotos.

1967. gadā izdevniecība „Liesma” laiž klajā Andreja Upīša grāmatu *Bezsaules noriets latviešu buržuāzijai un tās literatūrai emigrācijā*. Par literāru vai literatūrkritisku šo darbu nav iespējams dēvēt, jo sacerējuma pamatā ir familiāra valoda, parupjš publicistisks stils, nesavaldīgas emocijas, apvainojumi un loja-litātes trūkums pret kolēģiem trimdā, kaut Upīts ievadā nosolījis *pēc iespējas vienkārši un gaiši notēlot bēdīgās norises gaitu jauki*¹². Atsaucoties uz Arvīda Grigūļa romānu *Kad lietus un vēji sitas logā*, kas, viņaprāt, ievē-rības cienīgs ar bagātīgākiem fakti, notiku-mu, autentisku protokolu un dzīvu cilvēku stāstījumu materiāliem saturā. (...) *Arī tas ļoti noder, lasot tieši par emigrantu literatūru un to šķiru, kas to tādu izaudzēja*¹³. Taču Gri-gulis literatūru trimdā, Zviedrijā piemin tikai garāmejojot, galvenokārt tikai dažus literātus. Savukārt Andrejs Upīts savu, „latvju padomju kritiķa un vēsturnieka”, uzdevumu saredz kā vairākpakāpju darbu: 1) apvaldīt dabisko sašutumu un īgnumu pret to *spalvasbrāļu formāciju, kas tik dziļi un nepiedodami ap-kauno latvisku vārdu mākslu, mēģinādami neglīti aptraipīt savu pamesto dzimteni un seļā iesplaut savai mātei – tautai*¹⁴; 2) ar reā-listiskas izziņas līdzekļiem parādīt, ka *garā pavāju spalvas grafomānu* pulkam trimdā ir vēsturiski cēloņi; 3) parādīt, ka *emigran-tu spalvas kalpiņu pulks ir vairāk nožēlojams, nekā ienīstams*, kam cēloņi meklējami jau šo rakstnieku kalpošanā *pirmskara buržuāzijai*. Tad seko Upīša retorisks jautājums, kas at-spoguļo gan autora domāšanu, gan izteiks-mi, neizvēlīgo leksiku, gan šī apcerējuma pa-matproblēmu: *Vai tad brīnūms, ka aizbēgu-šais, divkārt atrofējies degenerātu slānis sa-vās netīrās rokās sakrampētu patura paša*

7. Anšlava Eglīša vēstule Jānim Veselim. RTMM J.Ves 603016

8. Anšlava Eglīša vēstule Jānim Veselim. RTMM J.Ves 603018

9. *Tilts* 1960, 38./39:78.

10. Jānis Grīns. „Kas tie tādi apsūdzētie?” *Laiks* Nr.57 (1959.18.VII):3.

11. Laimonis Purs. *Atzejot atskaties*. Rīga 2006:232.

12. Turpat: 10.

13. Andrejs Upīts. *Bezsaules noriets latviešu buržuāzijai un tās literatūrai emigrācijā*. Rīga: Liesma, 1967:9.

14. Turpat.

*slainisko literātu ansambli – neatlaidīgi vilkdams to līdzī tumstošā bezsaules norietā?*¹⁵

Desmit nodaļās sadalīts, *Bezsaules noriets* informēja Latvijas iedzīvotājus par nacionālistiskās Latvijas laika ļaunumu un slikto iespaidu uz literatūru, par bēgšanu no Latvijas un apmešanos DP nometnēs, piesaucot konkrētus uzvārdus, interpretējot vēstures notikumus, citējot nometņu un trimdas laika periodikā ievietotās vēstules, kur vien paustas pārdomas par trimdas grūtībām, polemika par trimdas politiku vai sabiedriskajām rosībām. Literatūrai veltītas divas nodaļas – „Pēdējie atstari pāri apvārsnim. (No līdzpaņemtās paunas)” un „Ritasma novakaros jeb „melīgas ilūzijas”.”

Pirmajā nodaļā Upīts tiecies raksturot to literātu likteni un darbību trimdā, kas savu literāro plaukumu un atzinību ieguvuši jau brīvvalsts laikā, piemēram, Alfrēds Dziļums, Anšlavs Eglītis, Irma Grebзде, Valdemārs Kārklīšs, pret kuru rakstniecību Upīts izjutis simpātijas jau pirms kara, taču tagad ar nožēlu konstatē šo autoru *vienpusīgo*, trimdas politikas *samaitāto* domāšanu. Andrejs Upīts vērienīgi izseko Anšlava Eglīša talanta attīstībai, neskopodamies ar uzslavām, pārstāstīdams pirmo trimdas romānu sižetus, taču Upīša iecietīgais tonis beidzas pie 1958. gadā izdotā A. Eglīša romāna *Omartija kundze*. Upīts izsaka savu vilšanos: *Emigrācijas marasma kveldē iemircis līdzīgi visu kontinentu tinteskūļiem, viņš jau savam Klaivam¹⁶ liek gaudot tikai par krieviem kā visas pasaules posta cēlājiem, it sevišķi Latvijā. Dīpīšu pasaule ir tiktāl deģenerējusies un sažulgusi, ka Anšlavs Eglītis, ne acis nepamirkšķinājis, nekaunas izlikties neko nezīnām, cik ilgi, ar kādiem pārdabīgiem spēkiem un ciešanām latvju darba tauta izcīnījā savu brīvību*¹⁷.

Otrajā nodaļā Andrejs Upīts raksturo trimdas grāmatniecību, literatūrkritikas situāciju (kritiski un nožēlojoši aprakstīdams sīkāk Jāņa Rudziša, Andreja Johansona, Arveda Švābes un Zentas Mauriņas darbību), uzmanību pievērš prozas rakstniekiem – Pēterim Ērmanim, Pāvīlam Kovaļevskim, Aīdai Niedrai, Jonasam Miesniekam, Jānim Veselim, izceļot romānu *Divas mākslas* (1958), kurš ir viens no tiem retajiem, *ko dīpīši var lasīt neaizspiestiem deguniem*¹⁸. No dzejas pasaules Upīts min

15. Turpat: 10.

16. Klaivs Omartijs (Klāvs Saliņš) – personāžs Anšlava Eglīša romānā *Omartija kundze*.

17. Andrejs Upīts. *Bezsaules noriets latviešu buržuāzijai un tās literatūrai emigrācijā*. Rīga: Liesma, 1967:166.

18. Turpat: 198.

Rūtu Skujiņu, Zentu Liepu, Andreju Eglīti (ar sarkastisku izsmieklu), kopumā secinādams, ka *neitrālā, pašpersonīgās skumjas un bezcerību tēlojošā dzeja ir tukšs vēja zieds, Latvju literatūras vēsture to tikai kā nosaukumu reģistrēs, vārdā pieminēdama varbūt 2-3 dzejniekus*¹⁹.

Nodaļā „Nosaluši bērzi” Andreja Upīša mērķis bijis atspoguļot to, kā pazīstami, talantīgi rakstnieki emigrācijā (Valdemārs Kārklīšs, Aīda Niedra, Jānis Klīdzējs, Alfrēds Dziļums, Anšlavs Eglītis) *sagroza vēsturi un apmelojot izmanto safabricētus padomju čekistu tēlus savos romānos, kur izgāž savu nāvīgo naidu pret privātpašnieciskās paradizes apgāzējiem lepnā līgotājā Latvijā*²⁰. Nodaļu noslēdzot, Andrejs Upītis veltī skarbus pārmetumus Anšlavam Eglītim, viņa neieinteresētībai par *patieso* padomju latviešu dzīvi, uzticēšanos vien emigrantu *melīgajai* preseī. Kā pēdējais ir Upīša ironisks izsauciens: *Kāds spējīgs rakstnieks aizgājis bojā!*²¹

Trimdas literatūras recepcija padomju literātu skatījumā publicēta žurnāla *Tilts* numuros 1960. gadu beigās²². Latvijas dzejnieks Bruno Saulītis 1968. gadā publicētajā rakstā „Vēss prāts un krietna iecietība” dalās pārdomās par trimdas dzeju, par avotu saviem secinājumiem ņemot Amerikā izdoto trimdas dzejas antoloģiju *Dzejas un sejas*²³. Uzsverot, ka daudzi antoloģijā pārstāvētie autori pazīstami vai nu personīgi, vai kā skolas obligātā literatūra (Saulītis dzimis 1922. gadā), dzejnieks secina, ka būtiski jaunu iezīmju trimdas dzejā nesaskata. No savas paaudzes dzejniekiem viņš vairāk pakavējas pie Dzintara Soduma (ģimnāzijas biedrs) un Jāņa Krēslīņa dzejas, par galveno to kvalitāti uzskatot patiesīgumu, Ingrīdas Vīksnas dzejā saskata savdabīgu latviskumu. Pārējo dzeju Saulītis raksturo ar vārdiem *pelēcības un nomācošas viduvējības*. Viņš arī norāda, ka literatūras kritika trimdā ir pamirusi, un retoriski jautā, *vai tad patiešām vajadzētu apmierināties ar pazobošanos par latviešu padomju literatūru dzimtenē un nekādi nebūtu atlicināms laiks trimdas literatūras pārskatīšanai un analīzei?*²⁴.

19. Turpat: 211.

20. Turpat: 225.

21. Turpat: 226.

22. Imants Lešinskis savās atmiņās *Kalpības gadi* žurnālu *Tilts* raksturo kā viegli manipulējamu padomju ideoloģijas ruporu

23. *Dzejas un sejas*. Latviešu dzeja svešumā. Sakārt. Teodors Zeltiņš; red. V. Kalve u.c., Bruklina: Grāmatu Draugs, 1962:478.

24. „Bruno Saulītis stāsta.” *Tilts* 1968, 92./93:10.

Bruno Saulītis kā pozitīvu min faktu, ka latviešu literatūras darbinieki trimdā saglabājuši pareizu latviešu valodu un dzejā ieskanas dzimtenes motīvi, taču reizē arī pauž problēmjaūtājumu: cik ilgi radošs cilvēks var iztikt ar sentimentālām atmiņām. Saulītis nobeidz ar kvintesenci: *Neapšaubāmi, ka trimdā atrodas daudzi talantīgi un godīgi latviešu rakstnieki. Vai viņu talants tur var attīstīties un uzplaukt; vai arī pamazām iegrims zināmā sastingumā, par to lai spriež viņi paši. Es neesmu ceļojumu biroja aģents un nezinu, vai ar ekskursijām uz dzimteni te daudz kas līdzams, taču kaut kādi ceļi ir jāmeklē, jo grūti būs dzīvot un radīt šķirti no tiem diviem miljoniem tautiešu, kas dzīvo un strādā Baltijas krastos. Vismaz jācenšas izzināt patiesību, kā viņi dzīvo un strādā*²⁵. Ne Andra Vējāna, ne Māra Čaklā un vismazāk Imanta Ziedoņa raksti *Tiltā* nav tik tieši un problēmas izvirzoši.

Tā kā laikraksts *Dzimtenes Balss* ar saviem pielikumiem regulāri tika piegādāts katra trimdas latvieša pastkastē, *Svešuma Balsī* publicētos pārspriedumus par emigrācijas literatūru lasīja arī tie, kuri bija izvērtējuma krustugunis. Kā spriež Anšlavs Eglītis: „*Svešuma Balsis*” uz 2 lappusēm bija recenzija par „*Lielo mēmo*”²⁶. Izcītēti, atkārtoti daudzi mani dikti negatīvi izteikumi par krieviem – pieminot gan cik tie aplami! Bet galvenais jau, ka tie atkārtoti. To pareizība jau acīm redzama. „*Svešuma Balsis*” Rīgā gan dabūjot tikai reti, t.i. teoretiski. Tas nu žēl²⁷.

Trimdas literatūras recepcijai jeb drīzāk pieminēšanai vai izzobošanai 1972. gada Latvijas presē izsekojis Rolfs Ekmanis un *Jaunajā Gaitā* rakstā „Tas 1972. gads. Iezīmes Latvijas literārajā dzīvē” nodaļā „Svešatnes literatūra”²⁸ secina, ka šajā gadā *infantilisms attieksmē pret politemigrācijas rakstniecību, šķiet, pārsniedzis iepriekšējo gadu līmeni. Latvijas literārajā presē nepārpublicē nevienu vienīgu svešatnē sacerētu daiļdarbu*²⁹. 70. gadu sākumā Latvijā kā jauns pagrieziena punkts jāmin kaujinieciska vēršanās pret vairākiem trimdas literāriem publicējumiem. Piemēram, dzejnieks un prozaikis Jānis Plotnieks uzbrucis žurnālam *Treji Vārti* par Latvijas dzejnieku vārsmu pārpublicēšanu 1972.

25. Turpat.

26. Anšlavs Eglītis. *Liela mēma*. Filmu žurnālista piezīmes. Bruklina: Grāmatu Draugs, 1972.

27. Anšlava Eglīša vēstule Valentīnam Pelēcim 1974.29.V RTMM

28. Rolfs Ekmanis. „Tas 1972. gads. Iezīmes Latvijas literārajā dzīvē.” *Jaunā Gaita* 97, 1973.

29. Turpat.

gada marta-aprīļa burtnīcā (nr. 32) ar virsrakstu „Okupētās Latvijas dzejnieku dzejoļi”.

70. gadu sākumā tapuši arī vairāki dzejoļi ar svešatnes motīvu. Piemēram, jaunā dzejniece Elza Sudmale emigrantiem adresē veselu ciklu „Kaut kur tāda pasaule ir”, kas ievietots viņas dzejoļu krājumā *Paļāvība*.

AR SVEŠUMA AKMEŅIEM SIRDĪ

„Manas liepas nelapo,
Gundegas neuzzied svešuma akmeņos.”
(No latviešu emigranta dzejas)

Zemes dzirkstošās krāsas
dāvina man
plaukstošais rudzu lauks
un gundegas zālē.
Bet pāri tālēm
kaut kur pasaule ir,
kur cilvēki staigā
ar svešuma akmeņiem sirdī,
ar izdegušām zemēm sirdī.
Ja pāri šai pasaulei
pārmest varētu
mūsu zāles zaļumu,
vai tad savu akmeņaino zemi
viņi pāriet spētu?
Vai tad dzimtenes pļavu gaismu
viņi saredzētu?

IEDZINTAROJIET MĀTES VALODU!

Svešās zemēs brīvprātīgā trimdā
Dzīvo kāda savāda latviešu cilts
Un sapņo par dzimtā krasta
Dzintara smiltīm.
Bet viņu bērni
Latviski runāt baidās.
Tie bikli šļupst mātes dāvātos vārdus.
Un es minu un nevaru uzminēt,
Kas tā par divainu valodu tādu:
Ne zviedriskā, ne latviskā.
Laikam starpvaloda kāda
Ceļā uz svešautības cilti.
Kas nesapņos vairs
Par dzintara smiltīm.
Iedzintarojiet mātes valodu,
Brīvprātīgie trimdinieki!
Lai kā knislītis sens
Tā tumsas dziļumos jums neizdēd,
Kad savu bērnu mutēs
To vairs nedzirdēsīt.

Šie Elzas Sudmales dzejoļi sasauca ar Arvīda Grīguļa dzejoļu ciklu „Marginālījas”, kas radies pēc trimdas latviešu apciemojuma ASV 1972. gadā. Atšķirīgais gan ir tas, ka Grīgulis savas pārdomas izteic pēc personīgas pabūšanas trimdas sabiedrībā, savukārt Sudmale savas izjūtas balsta uz medijos gūtu informāciju, iespējams, arī personīgu saraksti. Līdzīgi motīvi: 1) trimdas latviešu valoda ir apdraudēta; 2) trimdā kā brīvprātīgs stāvoklis; 3) šaubas, vai trimdas latvieši vairs spētu

novērtēt savu dzimteni. E. Sudmales romanizētā un it kā patiesi sāpinātā izteiksme un Griguļa ironiskais tonis ir spilgts paraugs toreizējam Latvijas sabiedrībai uzspiestajam viedoklim par trimdas latviešiem kā neizprotamiem, diezgan nožēlojamiem, nedaudz žēlojamiem, taču kopumā gana nevēlamiem *svešuma tautiešiem*.

70. gadu otrajā pusē un 80. gados, kad žurnālā *Karogs* ik pa laikam tiek publicēti trimdas dzejnieki (Velta Toma, Olafs Stumbrs, Valdis Krāslavietis, Baiba Bičole u.c.), taču par izvērstu recepciju nav iespējams runāt, pie dzejkopu publikācijām pievienoti vien īsi ievadvārdi ar trimdas autora svarīgākajiem biogrāfiskajiem datiem un ieskicēta dzejas tematika. Plašākais un kvalitatīvākais izvēršums par kādu vienu trimdas autoru ir Māra Čaklā priekšvārds 1980. gadā Latvijā izdotajam Veltas Tomas dzejoļu krājuma *Maize no mājām*³⁰ ar mākslinieka Kurta Fridrihsona ilustrācijām.

Pirmie būtiskie, netendenciozie, plašākam lasītāju lokam pieejamie Latvijas literatūrzinātnieku vai pašu literātu pētījumi vai apceres par trimdas literatūru parādās līdz ar Atmodu, piemēram, LPSR Rakstnieku savienības dzejas sekcijas rīkotā ārzemēs dzīvojošo latviešu izcelsmes dzejnieku dzejas analīzei veltītā sanāsmē 1988. gada pavasarī, tāpat arī literatūrzinātnieka Viestura Vecgrāvja raksti un komentāri pie trimdas dzejas pārpublicējumiem 1988. gadā laikrakstā *Literatūra un Māksla*³¹ un žurnālā *Avots*.

Turpinājums sekos

Raksta autore Eva Eglāja-Kristsons lūdz atsaukties <kristsons@gmail.com> tos, kam saglabājušās fotogrāfijas vai cita dokumentācija par t.s. kultūras sakariem iespējamai ievietošanai viņas topošajā grāmatā *Dzelzsgriezēji: Latvijas un trimdas literātu sakari (20.gs. 50.-80.gadi)*.

Par filoloģijas doktori Evu Eglāju-Kristsoni skat. JG254:15, arī šī nr. rakstu „LŪ LFMi lieldarbs baltiešu komparatīvistikā”.

30. Velta Toma. *Maize no mājām*. Rīga: Liesma, 1980 [iespiesta 16 000 eksemplāros.]

31. Viesturs Vecgrāvis. „Latvija Ivarā Lindbergā.” *Literatūra un Māksla*. 1988.2.XII:13; „Komentāri Arveda Švābes dzejai.” *Literatūra un Māksla*. 1988.16.IX:7. Viestura Vecgrāvja ievads Veronikas Strēlertes dzejoļu publikācijai žurnālā *Avots* 1988, 12:14.-15.

Rolfs Ekmanis

LU LFMi LIELDARBS BALTIEŠU KOMPARATĪVISTIKĀ

Padomju Savienībā, līdz ar valstiski atbalstītā lielkrievu šovinisma izplatīšanos 1930. gados, bet īpaši pēckara ždanovisma (*ždanovščina*) periodā un vēl apmēram divus gadu desmitus pēc tam, objektīvus starptautisko literāro sakaru pētniekus kultūras uzraugi raksturo kā valstij bīstamus *buržuāziskās literatūras zinātnes sekotājus*. Tādi veidojumi kā *komparatīvis* vai *veselovskists* kļūst par oficiāliem lamu vārdiem. [Akadēmiķi Aleksandru Veselovski (1838-1906), Pēterburgas U. profesoru, uzskata par salīdzināmās literatūras pētīšanas metodes pionieri 19. gs. Krievijā.] Literatūras komentētāji Padomju Savienībā var cerēt uz oficiālu atzinību, izceļot vienīgi *vecākā un gudrākā brāļa* rakstniecības auglīgo ietekmi. *Viss labais, sociāli cēlais, kas nācis no ārienes latviešu kultūrā, latviešu darbaļaužu sirdīs, no seniem laikiem nācis vispirms un gandrīz vienīgi no Iljas Muromieša un Vladimira Ļeņina zemes*, raksta tolaik Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes dekāns un Mākslas vēstures katedras vadītājs prof. Roberts Pelše grāmatā *Latviešu un krievu kultūras sakari* (1951:375). Filoloģijas zinātņu kandidāts Georgs Mackovs LPSR Zinātņu akadēmijas izdotajā grāmatā *Latviešu padomju literatūras sakari* (1962) cildina krievu rakstniecības labvēlīgo ietekmi, bet jo sevišķi *krievu padomju literatūras* darbus, kas *noder par vārda mākslas paraugiem ne tikvien mūsu jaunās republikas rakstniekiem, bet arī visas pasaules rakstniekiem* (5, 12).

Kaut arī jau 1970. gada augustā *Karogs* iedrošinās nodrukāt dzejnieka Knuta Skujenieka deklarāciju, ka *nacionālās kultūras pašapzināšanās, tās avotu un gaitas izpratne nav iespējama bez salīdzinājuma ar citām kultūrām*, pirmo nopietnāko soli salīdzināmās literatūras jomā sper literatūrzinātnieks Laimonis Stepiņš (1927-1989) 1978. gadā ar publikāciju *Henriks Ibsens latviešu teātrī*, kam seko *Latviešu un zviedru literārie sakari* (1983) un *Latviešu un dāņu literārie sakari* (1989).

Kā zināms, krievu literatūras, īpaši 19. gadsimta, ietekme uz visas pasaules rakstniecību ir ievērojama. Protams, arī uz latviešu. To būtu muļķīgi noliegt. Pēc neatkarības

atjaunošanas viens no pirmajiem un nopietnākajiem komparatīvistikas darbiem ir Veras Vāveres un Ludmilas Sproģes izcili noformētā apgāda „Zinātne” grāmata *Latviešu modernisma aizsākumi un krievu literatūras „sudraba laikmets”* (2002), kas apstiprina ciešos sakarus un interesi starp krievu un latviešu modernistiem. Pirms tam, padomju varas gados, zinātniekiem ir liegts objektīvi pievērsties dažādiem simbolisma paveidiem – tie tiek raksturoti kā bezjēdzīgas karojošā antireālistiskā dekadentisma parādības (L. Timofejevs, N. Vengrovs. *Kratkij slovar literaturovedčeskij terminov*. Moskva, 1963).

Pēdējā desmitgadē mutuļojošas aktivitātes latviešu literatūras iekļaušanā Eiropas kultūras attīstības procesos izrāda filoloģijas doktora Benedikta Kalnača ar sirdsdeģmi vadītais, sākumā Latvijas Zinātņu akadēmijas, tagad Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts (LU LFMI), par ko liecina vesela virkne vērtīgu pētījumu par ciltautu literatūrām latviešu kultūrvīdē – Birutas Gudriķes *Ungāru literatūra latviešu valodā* (1999), Gundegas Grīnumas sastādītie krājumi *Rainis un Gēte: „Fausta” tulkojuma simtgade* (1999) un *Gēte un Baltija* (2002), Arno Jundzes *Somijas literatūra Latvijā* (2002), paša Kalnača pētījums *Ibsena zīmē* (2000), kur, cita vidū, aplūkotas paralēles starp Ibsena un Raiņa, Ziverta un Leldes Stumbres lugām. Dažus gadus vēlāk seko mamutsējums *Vācu literatūra un Latvija, 1890-1945* (2005; skat. JG246,2006:13-17) un Maijas Burimas *Ibsens Latvijā* (2007).

Tūdaļ gan jāpiebilst, ka par savstarpēju mijiedarbību līdz šim grūti runāt, jo satiksme, ar pavisam nedaudziem izņēmumiem, ir no Oslo, Stokholmas, Kopenhāģenas, Budapeštas un Helsinkiem tikai Rīgas virzienā un nevis otrādi.

Ne tā tas ir kontaktos ar mūsu brāļu tautām, kas spoži atklājas jaunās LU LFMI sērijas „Salīdzināmā literatūra” pirmajā publikācijā *Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti* (2008). Ar prieku aizņemoties kritiķa Jura Silenieka citviet iemīļoto raksturojumu, grāmata patiešām ir ar abām rokām turama – 1 108 lappuses! Tām vēl pievienojas atsevišķā sējumā izdotā *Bibliogrāfiskā rādītāja* 320 lappuses. Tātad kopā 1 428 lappuses, kas sver bez 80 gramiem divus kilogramus! Un abus sējumus Rīgas grāmatnīcās iespējams iegādāties par nepilniem 13 latiem, bet LU LFMI redakcijā it kā par vēl mazāku summu!

Apskaužams ir abu sējumu atbildīgais redaktors Benedikts Kalnačs, kuram tikai jāpastiepj roka un turpat institūtā atrodams liels talantīgu un izcili kvalificētu spēku potenciāls. Šim sējumam viņš ir ap sevi pulcinājis „pirmā ešelona” literatūrzinātnieces, turklāt jaunāko paaudžu pārstāves – filoloģijas zinātņu doktores Māru Gruduli, Ingunu Dauksti-Silasproģi un JG lasītājiem ļabi pazīstamo Evu Eglāju-Kristsoni. Mūsu pašu intelektuāli spraigajām trejmeitiņām ar rakstiem pievienojas Igaunijas Zinātņu akadēmijas Underes un Tuglasa Literatūras centra vadošā pētniece Anneli Mihkeleva un Baltoskandijas akadēmijas direktors, Baltijas Asamblejas balvas laureāts, prof. Silvestrs Gaižiūns. Minēto filologu kopdarbs ir neatsverams ieguvums mūsu salīdzināmā literatūrai, un ne tikai. Kaut arī saprotamā kārtā grāmatai ir faktoloģisks un analītiski pētniecisks raksturs, tā nav tikai sausu faktu uzskaitījums. Visas piecas nodaļas lasāmas ar aizrautību un baudu.

Māra Grudule savu izsmelošo pētījumu iesāk ar senvēstures rekonstrukciju un baltiešu savstarpējo atspoguļojumu folklorā, kam seko lieliska pagātnes ainu uzbūšana, vispirms iedziļinoties pirmajos tekstos un kontaktos 17. gadsimtā, tad 18. un 19. gs. iepazīšana līdz pat *fin de siècle*. Ar apbrīnojamu prasmi apcerēti igauņu un lietuviešu literatūras popularizētāji Latvijā, Tērbatas (tagad Tartu) Universitātes nozīmīgums kontaktos ar igauņiem un vēl daudz kas cits. Kalnačam ir taisnība – pētnieces teksts caurcaurēm ir intriģējošs!

Ar neatslābstošu interesi lasāms ir arī Evas Eglājas-Kristsones pētījums par lietuviešu literatūru latviešu valodā 20. gadsimtā un Ingunas Daukstes-Silasproģes apcere par igauņu literatūru latviski tajā pašā laika posmā – mūsu kaimiņtautu rakstniecības tekstu tulkojumi, drāmu iestudējumi, personiskie kontakti, kritiķu uzskati un citas saskarsmes no gadsimta sākuma līdz pat neatkarības atjaunošanai un pēcāk. Ar nopietnu zinātniskumu atsegta parādību būtība krievu, vācu un atkal krievu okupāciju gados, arī trimdas literatūrā Rietumvācijā (1945-1950) un pēc Lielās izklišanas trimdas turpinājumā Ziemeļamerikā, Austrālijā, Eiropā.

Latviešu literatūrai Igaunijā izseko Anneli Mihkeleva – no folkloras līdz pat Astrīdei un Ivaram Ivaskiem, Norai Ikstenai. Bet pa vidu Blaumanis, Rainis, Virza, Andrejs Upīts, Vilis Lācis un vēl citi rakstnieki igauņu valodā. Pēdējā nodaļā Silvestras Gaižiūnas sadala latviešu literāro devumu lietuviski pa žanriem (dzeja, proza, drāma), vienlaikus

to parādot lietuviešu kritikas spogulī. Trāpīgi vērtējumi atrodami divās atsevišķās apcerēs – „Raiņa ceļš uz Lietuvu” un „Baltu literatūru dialogs romantisma gaismā”, kas veltīta galvenokārt Akurateram, Porukam un Skalbem. Gribas minēt ģimenisku jaunatklājumu Gaižiūnas pētījumā, proti, viens no Akurate-ra stāstu lietuviskotājiem bijis Tautu savienības darbinieks Ženevā, baltiešu pārstāvis trimdas gados Šveicē un Rietumvācijā, kultūras darbinieks, daudzu rakstu un vairāku monogrāfiju autors dr. iur. Albertas Gerutis (1905-1985), šo piezīmju rakstītāja krusttēvs, mātes brālis.

Tie paši pirmā sējuma autori izveidojuši arī otru sējumu – bibliogrāfisko rādītāju, bezgala vērtīgu un vajadzīgu rokasgrāmatu ne tikai baltiešu rakstniecības zinātniekiem un pētniekiem, bet jebkuram šīs kultūrtelpas interesentam. Piedevām papildsējums ir krietns palīgs visas grāmatas lasīšanas procesā. Rakstiem par igauņu/lietuviešu/lietuviešu literatūru Latvijā/Igaunijā/Lietuvā – tie rindojas hronoloģiskā secībā – seko raksti par nozīmīgākajām personībām alfabētiskā secībā, atdzejojumi un tulkojumi gan alfabētiski, gan arī žanriski, teātru iestudējumi, tulkojumos publicēto grāmatu saraksti, etc. Piemērs: par Vizmas Belševicas „Indriķa Latvieša piezīmēm uz Livonijas hronikas malām” [pirmpublicējums krājumā *Gadu gredzeni* (1969)] lietuviski un igauņiski atrodam sekojošu informāciju: „Latvio Indriķio postabos Livonijos kronikos parašēje” (tulc. Z. Katiliškienē). *Metmenys*, 1970. Un: „Lāti Henrikus mārksed Liivmaa kroonika servadel” (tulc. L. Seppel). Knuta Skujenieka un Guntara Godiņa sastādītajā grāmatā *Lāti uuema luule valimik*, 1997. Pārsteidz, ka dzejnieces leģendārā darba latviskojums līdz šai dienai atrodams vienīgi lietuvju eksilrakstnieku kultūras žurnālā *Metmenys*, kā arī fakts, ka igauņiem uz atdzejojumu jāgaida turpat trīs dekādes. Abos sējumos minēti/dokumentēti arī visi JG publicētie raksti, kam sakars ar lietuviešu un igauņu literatūru, galvenokārt Ivasku pāradums – Astrides daudzās atdzejas no lietuviešu un igauņu valodas un Ivara apceres par igauņu literatūru tolaik krievu okupētajā dzimtenē un trimdā. Benedikts Kalnačs ievadā min vairākus literatūrvēsturiski ievirzītus darbus par baltiešu literatūrām angļu un vācu valodā, ieskaitot tikai vienu vienīgo par latviešu literatūru – Jāņa Andrupa un Vītauta Kalves *Latvian Literature* (1954), arī Alfreda Straumaņa 705 lappušu biezo bibliogrāfisko kompilējumu *Baltic Drama: A Handbook and Bibliography* (Waveland Press, 1981), kur iekļauts arī pārskats par igauņu,

Aldis Austers

PAR VĒSTURES IZGLĪTĪBU LATVIJAS SKOLĀS

Vēstures izglītība bija viens no galvenajiem 10. Saeimas priekšvēlēšanu jautājumiem. Savs viedoklis ir arī latviešu trimdas organizācijām – Latvijas vēsturi jāmaca kā atsevišķu priekšmetu. Populārs ir uzskats, ka Latvijas vēstures pienācīga apguve, līdzās valodas apmācībai, ļaus pārvarēt sabiedrībā pastāvošos pretnostatījumus un veicinās patriotismu. Aptaujas gan uzrāda, ka latviešu jaunākā paaudze ne pārāk labi orientējas svarīgākajos vēsturiskajos notikumos. Kāpēc tā? Vai tiešām vainīga vēstures izglītības organizācija? Vai vēstures analfabētisms ir tikai Latvijas sabiedrības problēma? Kā reaģēt uz tendencēm Rietumos un Krievijā?

Par šiem jautājumiem runājām Briselē Lāčplēša dienā (2009.11.XI), kad Latvijas pārstāv-

Aldis Austers beidzis RTU Inženierekonomikas fakultāti un – ar maģistra grādu starptautiskajās zinībās (1998) – Vīnes universitāti (Universitāt Wien). Latvijas Bankas pārstāvis Briselē un padomnieks Latvijas pastāvīgajā pārstāvniecībā ES. Latviešu biedrības Beļģijā (<www.latviesi.be>) priekšsēdētājs.

latviešu un lietuviešu drāmas attīstību, bet viņam (un arī visiem rakstu autoriem) pagājuši secen prof. Alekša Rubuļa *Baltic Literature: A Survey of Finnish, Estonian, Latvian, and Lithuanian Literatures* (The University of Notre Dame Press, 1970).

Galveno sējumu papildina 54 lpp. garš personu rādītājs (arī 2. sējums tā kā prasās pēc personu rādītāja) un Annas Reinoldas satura atstāsts angļu valodā. Kaut arī skarbi vārdi šoreiz nebūtu vietā, tomēr par jaunu nebūtu nācis šīs 23 lappuses pārskatīt acīgam redaktoram vai pat diviem. Grāmatas saturu atsedz virkne profesionāli labi iespiestu ilustrāciju. Vāku veidojums un atturīgie toņi gan gluži nekliedz uz pircēju: *Ņem mani!*

Tā kā grāmata *Latvieši, igauņi un lietuvieši: literārie un kultūras kontakti* ir pārbagāta ar bieži vien jauniem, saistoša veidā pārsniegtiem un pārdomas rosinošiem atradumiem un datiem par mūsu brāļu tautām un arī mūsu pašu gaitām, būtu grēks pie tiem neatgriezties JG slejās priekšdienās. Un krist grēkos mēs negribam. □

niecības ES telpās vairāki prominenti Latvijas vēstures speciālisti sarunā ar Briselē mītošajiem latviešiem dalījās pārdomās par to, kā pēdējās desmitgadēs mainījusies vēstures izglītība Latvijā un citur pasaulē, kādi ir tās mērķi šodien un kādi izaicinājumi sagaidāmi nākotnē. Sarunā piedalījās vidusskolu mācību grāmatu autors Valdis Klišāns, Izglītības internacionāles (*Education International, Inc.*) pētniecības koordinators Guntars Catlaks un vēstures doktors Gints Apals.

KĀ MAINĪJUSIES VĒSTURES IZGLĪTĪBA? – Latvijā neviens mācību priekšmets nav piedzīvojis tik dramatiskas pārmaiņas kā vēstures izglītība, uzsvēra Valdis Klišāns. To ceļu, ko Rietumvalstis gāja 40 gadus, pārvarējam 20 gados. Ir mainījusies cilvēku domāšana par vēstures izglītību, izstrādātas jaunas grāmatas, radīta centralizētā eksaminācijas sistēma. 90. gadu sākumā, kad aizliedza padomju laika vēstures grāmatas, skolās izmantoja pirmskara laika mācību materiālus, piemēram, Frīda Zāliša un Arveda Švābes grāmatas. Meklējot ceļu uz nākotni, notika atgriešanās 20. gados, kad populāri bija tādi tēli kā „zelta laiki” un „verdžības gadsimti”. Vēlāk parādījās jauna, modernāku grāmatu paaudze, kuru autori jau bija Latvijas Universitātes mācībspēki. Šīs grāmatas atveidoja Rietumu 60. gadu grāmatu stilu, proti, tajās dominēja autoru teksts, kurš tika papildināts ar attēliem. Šobrīd tiek izmantotas jau trešās paaudzes mācību grāmatas, kuras Rietumu skolās ienāca 80. gados un ir veidotas pēc cita principa, proti, tajās tiek sniegts plašāks laikmeta raksturojums, atspoguļojot modi, sadzīvi, ģimeņu tradīcijas. Šīs grāmatas ir interaktīvākas. Tās dod skolēniem iespēju domāt līdzīgi un veidot savu viedokli.

Problēmas pārmaiņu procesā galvenokārt ir saistītas ar apgūstamā vēstures materiāla apjomu un saturu. Jautājums par Latvijas vēstures mācīšanu ir kļuvis ļoti politizēts. *Sabiedrība un masu mediji uz šo problēmu skatās ļoti populistiski. Par ideālu tiek uzskatīta vēstures mācīšana 20. gs. 30. gadu stilā, neieklausoties pedagoģijas speciālistu viedoklī, kuri uz šo jautājumu skatās plašāk, proti, kā efektīgāk organizēt mācību laiku un panākt labāku vispārējo rezultātu. Pastāv milzīga plaša starp vēstures akadēmisko zinātni, pedagoģiju un sabiedrības vēsturisko apziņu jeb vēstures pieprasījumu. Lai arī pieejami moderni mācību līdzekļi un metodiskās vadlinijas, novecojošais pedagogu sastāvs tās nereti ignorē, neizprotot to jēgu. Negatīvu iespaidu uz mācību procesa kvalitāti atstāj arī vispārējais naidīgums pret valdību un pat valsti, kā arī*

pedagoguniecīgais atalgojums un zems sabiedriskais prestižs.

Informācijas laikmeta ietekmē ir mainījusies arī bērnu pasaules uztvere. *Digitālā paaudze grāmatas vairs nelasa un uzskata, ka zināšanas par vēsturi var iegūt no filmām, tādām kā „Kalnietis” un „Gredzenu pavēlnieks”. Zināšanas ir fragmentāras, piemēram, I un II Pasaules kara notikumi saplūduši vienā tālā, seno laiku notikumā; daži uzskata, ka Hitleris un nacisti ir Holivudas izdomāti varoņi. Taču tā nav tikai Latvijas problēma, jo jautājums, kā veidot skolniekiem saprotamu un vienlaikus attīstību veicinošu mācību materiālu, ir globāla rakstura izaicinājums.*

KĀ PĀRMAIŅAS VĒRTĒJAMAS UZ RIETUMU DEMOKRĀTISKO VALSTU FONĀ? – Situāciju Latvijas izglītības sistēmā, tajā skaitā vēstures apmācībā, nav nepieciešams dramatisēt, atzina Guntars Catlaks. Kadru sagatavošana ir ļoti nostādīta – šobrīd iespējas apgūt vēstures zinātni un pedagoģiju ir daudz plašākas nekā padomju laikā. Cits jautājums, vai jaunie speciālisti nonāk skolās? Pedagoģiju mācās ne jau tamdēļ, lai kļūtu par skolotājiem, bet gan lai iegūtu zināšanas. Dramatiski samazinoties skolēnu skaitam, krītas arī pieprasījums pēc pedagoģiem, un skolotāju darba zemais prestižs nav tikai Latvijas problēma. Ja runājam par skolotāju darba kvalitāti, jāņem vērā, ka pedagoģis ir dzīva būtne un ka viņā arī ir emocijas. Pedagoģiskā autonomija ir svarīga lieta. Uztraucoši drīzāk ir tas, ka valsts nerūpējas par pedagoģu tālākizglītību. Pirms runāt par vēstures izglītības mērķiem un saturu, ir jāizprot, *ka savā pirmatnējā funkcijā vēsture ir stāsts, kas vērstis pagātnē, bet domāts mūsdienai cilvēkam, lai izstāstītu būtiskas lietas: kas mēs esam, no kurienes nākam un kurp ejam?* Šādā veidā vēsture ir attīstījusies mākslas virzienā un, atkarībā no cilvēku rīcībā esošajiem līdzekļiem, ir mainījusies tās komunikācijas veids – no mutvārdu vēstījuma pie grāmatām un tālāk pie attēliem un filmām. Taču tas joprojām ir emocionāls vēstījums par reāliem vai iedomātiem notikumiem. Mainās tikai tehnoloģijas un uztvere. Jaunā paaudze labprāt skatās filmas *Baigā vasara un Rīgas sargi*. Būtībā tā ir tā pati informācija, ko mēs, vecākā paaudze, iegūstam, lasot Ulmaņlaika vēstures grāmatas, kas nebija zinātniski pamatotākas.

19. gs. beigās vēsture turpināja attīstīties jau kā zinātnes joma. Radās vēstures zinātnieku korpuss un tika radītas specifiskas metodes notikumu analīzei. Visas šīs darbības mērķis – noskaidrot patiesību, meklējot objektīvo, šķīrot to no subjektīvā. Vēsture var tikt

Uldis Briedis. *Demonstrācija Daugavmalā 1991.13.1.* No sērijas *Pirms 20 gadiem.*

Linda Treija. *Vientuļais putns (Bayou I)*. 2008. Eļļa/audekls. 91,5 x 61 cm

uzlūkota arī kā politika. Šis viedoklis ietver abus iepriekšējos – par vēsturi kā stāstu un kā zinātni. *Cilvēki vienmēr ir interpretējuši vēsturiskos notikumus atkarībā no politiskā konteksta, kādā dzīvo.* No tā nav iespējams izvairīties. Arī Vācijā un Francijā vēsture tiek uztverta ļoti politizēti. Latvijā paradoksāli ir tas, ka šo politisko kontekstu joprojām saglabā vēstures mācīšana – ir krievi, ir latvieši, ir Eiropa, ir Krievija u.tml. Latvijā notikušās pārmaiņas drīzāk ir formālas, un ir nepieciešama piepūle, lai īstenotu dziļāku un tālejošāku transformāciju. Nepieciešama izpratne par to, kāds ir izglītības mērķis, ko ar to vēlamies sasniegt? Tas ir konceptuāls jautājums, no kura atbildes ir atkarīgs, kā formulējam problēmas un uzdevumus attiecībā uz izglītības saturu un metodiku. *Rietumu demokrātiskajā pasaulē izglītības paradigmas maiņa notika jau 70. un 80. gados, pārejot no tiešās zināšanu transmisijas sistēmas uz konstruktīvo sistēmu, uz apziņu, ka zināšanas netiek nodotas, bet top kopējā mācīšanās procesā, kurā skolotājs piedalās kā līdzdalībnieks.* Latvijā un citās Austrumeiropas zemēs šī pāreja pēc būtības nav notikusi, lai gan ir pieņemti atsevišķi Rietumu standarta elementi, piemēram, darbs skolēnu grupās un interaktīvās metodes. Taču problēma nav tikai skolotājos – visa sabiedrība cieš no vecmodīgā uzskata, ka zināšanu veidošanas process ir zināšanu nodošana.

Sabiedrībā, ārpus profesionāļu loka, vēstures izglītības saturs tiek uztverts labi ja divos no trim iespējamajiem virzieniem. *Domīnē uzskats, ka vēstures mācīšana nodrošina nacionālās pašapziņas veidošanos, emocionālo saikni ar pagātņi un kolektīvo apziņu.* Otrs ir kultūras redzesloka, identitātes plašuma aspekts – tas tiek pieminēts, bet ir pakārtots pirmajam. Tiek diskutēts, kāpēc jāmāca senās Ēģiptes vēsture un citas lietas, kurām nav nekāda sakara ar mūsu nācijas un valsts attīstību. Trešais ir jau minētais vēstures zinātniskais aspekts, kad vēsture tiek mācīta, lai attīstītu analītisko un kritisko domāšanu, lai skolēni prastu vērot notikumus, salīdzināt tos un izvērtēt no pretējiem redzes viedokļiem. Pēdējos gados Latvijā ir bijuši vairāki mēģinājumi attīstīt šo virzienu, taču nesekmīgi. Jautājums tika politizēts – ne no politiķu, bet pašu dalībnieku puses, reducējot to uz II Pasaules kara notikumiem, sašķelto sabiedrību un vēlmi apvienot neapvienojamo, proti, mūsu sabiedrības dažādo grupu atšķirīgās ģimeņu vēstures.

Apjukuma cēlonis ir tas, ka *ar vēstures mācīšanu joprojām tiek saistītas lietas, kuras*

Rietumu demokrātiskajās sabiedrības jau sen ir atmestas: pasaules uztveres un pilsoniskās apziņas veidošanas funkcijas. Detalizēta un pamatīgi izstrādāta vēstures programma bija raksturīga padomju laikmetam, kad mācīšanas mērķis bija nodot ļoti skaidru pasaules uzskatu par šķiru cīņu un progresu cilvēces atbrīvošanā no ekspluatācijas. Rietumvalstis no šādas pieejas atteicās jau 70. gados, kad atmeta progresu „stāstu” nacionālās brīvības izpratnē un pievērsās pētniecisko prasmju attīstīšanai. Šādi orientētas programmas ietvaros vēsturi skolā var mācīties, teorētiski, tikai dažus gadus. Tā tas, piemēram, ir Lielbritānijā, kur iespējams saņemt ieskaiti, izpētot, kā šāva lielgabali kādā no vēsturiskajām kaujām. Rezultāts, protams, ir fragmentāras vēstures zināšanas, taču iegūtas radoša darba un kritiskās domāšanas iemaņas.

Patriotiskās audzināšana funkciju, savukārt, ir pārņēmis cits mācību priekšmets, proti, pilsoniskā izglītība. Tā ir joma, kurā tiek ieguldīti resursi, lai bērnos veidotu pilsonisko un demokrātisko identitāti, lai veicinātu saikni ar valsti un līdzdalības spēju valsts procesos. Ir notikusi akcentu pārbīde gan saturiski, gan metodoloģiski. Varam diskutēt par to, vai tam būtu jābūt atsevišķam mācību priekšmetam, bet skaidrs ir tas, ka tas vairs nav vēstures pamatuzdevums, kā tas bija PSRS un citur pasaulē senākos laikos. Svarīgi, lai mācību procesā notiktu valsts procesu kritiska izvērtēšana. Francijas pilsoniskajā izglītībā ļoti lielu lomu spēlēja tieši 1968. gada nemieri, kas kļuva par tik pat lielu franču identitātes sastāvdaļu kā Lielā franču revolūcija 18. gs. beigās.

CIK REĀLS LATVIJĀ IR RIETUMU MODELIS? Diemžēl modernais Rietumu modelis arī nav absolūti ideāls. Atsevišķas pedagoģijas autoritātes ir pat norādījušas, ka *Rietumu sistēma ir krīzē, jo bērni jauno metodi uztver kā triku un, rīkojoties pēc šablona – spēj apstrīdēt visu, bez jebkādas dziļākas sapratnes. Daudziem jauniešiem trūkst elementārāko vēstures faktu zināšanu bāzes.* Tāpēc, pielāva Valdis Klišāns, ne absolūti viss būtu atmetams no vecās sistēmas. Neviennozīmīgs ir jautājums par mītiem. Nacionālā sabiedrībā tie ir viena no nācijas izpausmēm. Tāpēc, kamēr vien būs nācija, būs neizbēgama nepieciešamība pēc mītiem par kopējo pagātņi, par varoņiem, kam līdzināties. Svarīgi, lai mīts neveidotu jaunus ienaidniekus un nedomājošus „ierindniekus”.

Guntars Catlaks piekrita, ka nav atbildes uz to, vai Rietumu metodes būtu labākas vai progresīvākas, taču norādīja, ka jaunais,

„kafetērijas” stila vēstures mācīšanas modeļis ir pietiekoši atbilstošs tam, kā šodien dzīvo un attīstās demokrātiskās sabiedrības. Cilvēki ir kļuvuši dažādāki, nevis tādi kā agrāk. Viņiem ir saskarsme ar dažādām vidēm, viņi lasa dažādas grāmatas un interesējas par atšķirīgām lietām. Būtu naivi domāt, ka *google generation* laikmetā var panākt vienādu izpratni. Katram ir savs vēstures stāsts – tas veidojas personīgajā dzīvē, skolā, darbā. *Cilvēkus vieno ne vairs kopējas zināšanas, bet gan prasmes, piemēram, darbā ar internetu, analīzes iemaņas un attieksme pret domāšanu kā rīku, ar kuru eksistēt mūsdienu sabiedrībā.* Ja cilvēki iegūto informāciju uztver nekritiski, t.i., tikai kā patiesību vai nepatiesību, tad tā ir problēma. Izglītības uzdevums ir izvērties no šādas situācijas. Pie tā šobrīd strādā Rietumu pedagoģijas speciālisti. Kritiskās domāšanas attīstība ir ārkārtīgi svarīga fragmentāro zināšanu situācijā.

Kriticisms prasa plašu zināšanu loku. *Vai indivīds ar fragmentārām zināšanām ir spējīgs uz pragmatisku kritiku?* – vaicāja Gints Apals. Autoritāru viedokli pieņemt ir daudz vienkāršāk. *Šodienas problēma ir tā, ka vecais Ulmaņlaika stāsts neder, bet pievērsties jaunam stāstam Latvijas intelektuāļi – nedz vēsturnieki, nedz pedagogi – nav spējīgi.* Tiek ražoti fakti „ķieģeļi” bez konkrētas koncepcijas. Trūkst izpratnes par kopsakarībām starp Latvijas realitāti un kopējo pasaules vēstures procesu. Piemēram, skolas un politiķu līmenī nekas netiek runāts par Livonijas politisko, saimniecisko un kulturālo saikni ar vācu nāciju, par to, ka, Latvijas austrumu robeža bija vācu svētās Romas impērijas faktiskā austrumu robeža. Otrs piemērs – 11. novembris un Bermontiāda. Kopumā zināms, ka tā ir Lāčplēša diena, kad Rīgā notikusi kaut kāda radarbība. Bet tālāk nekā nav. Pat vēsturnieki nevar paskaidrot, ko nozīmē Latvijas armijas cīņas ar Bermontu plašākā starptautiskā kontekstā, kā tās summējas kopā ar I Pasaules kara beigu cēlienu, Vācijas politiku un pilsoņkaru Krievijā. Apals arī pauda šaubas, vai Latvijā var funkcionēt pilsoniskās izglītības modeļis. Francijā, pēc 20 demokrātijas un uzplaukuma gadiem, vesela paaudze vienā brīdī – 1968. gadā – pamanīja, ka pastāv milzīga plaisa starp sludinātajiem ideāliem un realitāti! Tas vedina domāt, ka *valsti, kura ne pārāk labi funkcionē, politiskos ideālus, bez jebkāda seguma, ir grūti „pārdot” – rodas pretreakcija.* Šāda situācija šobrīd ir Latvijā. Skolās tiek mācīts, ka Satversme ir laba un ideāla, jo neko citu jau mācīt nevar. Bet, vai kāds mācīs, ka varbūt tieši Satversme rada politisko fragmentētību un nestabilitāti? To

var izdarīt tikai vēstures skolotājs, kurš teiks, ka, lūk, Arveds Bergs to teica jau 30. gadu sākumā!

VAI VĒSTURES IZGLĪTĪBA VAR TUVINĀT ATŠKIRĪGĀS VĒSTURES IZPRATNES? – Praktiski visās Latvijas skolās vēsture tiek pasniegta latviešu valodā pēc vienas programmas, paskaidroja Guntars Catlaks. Bilingvālajās skolās svešvalodā parasti tiek mācīti eksakto un dabas zinātņu priekšmeti. Problēma tiešām ir tā, ka Latvijā nav paveikts nopietns intelektuālais darbs, lai radītu jaunu zinātnisku koncepciju par mūsu vēstures traktējumu, kaut vai par 20. gs., nemaz nerunājot par senākiem laikiem. *Tas, ka mūsu sabiedrībā nepastāv vienota izpratne par Latvijas vēsturi, ir objektīvs fakts. Katram cilvēkam ir sava „personīgā” vēsture un lielai sabiedrības daļai tā ir citādāka.* Tas varbūt nav normāli, tomēr Latvija pasaulē nav vienīgais piemērs, kaut vai piemērotot Beļģiju, kur, kā piebilda Gints Apals, pēdējā laikā muzejos notiek atteikšanās no teksta kā vēstures komunikācijas formas, tā vietā izmantojot ekspozīcijas, tādējādi ļaujot skatītājiem palūkoties uz vēstures notikumiem nepastarpināti, caur laikabiedru acīm. Tādā veidā tiek panākta vēstures depoliticizācija, kad pēkšņi vairs nav buču, piemēram, fašists un pakarams nodevējs Leons Degrels (*Leon Degrel*), bet ir vienkārši Leons Degrels, par kuru dažādiem cilvēkiem ir dažādi viedokļi. Kvalitātes ziņā šāda pieeja Beļģijas vēstures zinātni nostāda līdzās tādām valstīm kā ASV un Lielbritānija. No tā Latvijai vajadzētu mācīties. Šķiet, mūsu izglītības sistēmā desmit gadu garumā ir pieļauta liela kļūda, uzskatot, ka valodas zināšanas ir sinonīms lojalitātei, atzina Valdis Klišāns. Labāk būtu bijis, ja 90. gadu vēstures grāmatas tiktu pārtulkotas krievu valodā. Tad vismaz krievu skolotāji spētu izsekot līdzī pārraiņām. Tagad vērojams kā padomiskais ir pāraudzis krieviskā patriotiskais, kā sekas ir latviešu valodu saprotošu cilvēku pūļi pie Uzvaras pieminekļa ar Krievijas simboliem rokās.

Domājot par vēstures izglītību Latvijā, nevaram ignorēt, kas notiek Krievijā un par ko runā krievvalodīgajos medijos, uzsvēra Gints Apals. Tur ar Vladimira Putina svētību ir tapusi grāmata, vadlīnijas vēstures un sabiedrības mācības skolotājiem – ar padomju stilā precīziem norādījumiem, kas un kā jānāca skolās. Šīs vadlīnijas ir plaši pieejamas Maskavas grāmatveikalos, un Krievijas vēstniecība ir parūpējusies, lai tās nonāktu arī mūsu mazākumtautību skolotāju rīcībā. Vai mēs ar savu liberālo, bet haotisko pieeju varam konkurēt ar šo „pareizās” vēstures „īso kursu”

Kremļa interpretācijā? Domājams, ka nē, tāpēc tuvākajos desmit gados vēstures mācīšana mazākumtautību skolās ies šīs Putina grāmatas virzienā.

Šāda autoritārām sabiedrībām raksturīga pieeja, kā uzsvēra Guntars Catlaks, ir nepareiza un pat bīstama. Taču tik pat bīstami būtu, ja mēs censtos atbildēt līdzīgā veidā, ar, teiksim, Valda Zatlera vadlīnijām. Tā vietā mums būtu jācenšas dekonstruēt šos un citus mītus. *Mēģinājumi atdarināt Krieviju, radot savu „īso kursu” un jaunus, modernākus mītus, mūs nostādīs vienā ekoloģiskajā nišā ar šo valsti, kurā ar savu antikrievisko tēzi neizdzīvosim.* Ja Latvija vēlas attīstīties kā Rietumu demokrātiskās sabiedrības daļa, tai ir jāatsakās no vēstures autoritātēm, jānodrošina viedokļu atvērtība un daudzpusība. Atgriežoties jebkuros laikos, Latvijā nekad nav bijusi monolīta sabiedrība, bet gan unikāla zeme Baltijas jūras austrumu krastā, kurā vienmēr pārkļāvušās dažādas tautas, kuras runājušas dažādās valodās un kurām bijuši atšķirīgi vēsturiskie skatījumi. To būtu jāuztver kā iespēju, nevis problēmu.

SECINĀJUMI: NE BALTS, NE MELNS, BET VARBŪT INDIVIDUĀLS? – Diskusijas dalībnieki bija vienisprātis, ka Latvijā un citās Austrumeiropas valstīs pastāv kardināli atšķirīgi skatījumi uz to, kā organizēt vēstures izglītību. *Pretrunu pamatā ir konflikti starp diviem būtiskiem ideāliem: centieniem veidot nacionālu valsti un vienlaikus arī demokrātisku sabiedrību.* Ņemot vērā Latvijas sabiedrības sašķeltību, vienlaikus abus šos ideālus nav iespējams sasniegt. No šejienes rodas principiāls jautājums: kuram no šiem virzieniem dot priekšroku? Atbildi būtu jāmeklē apsvērumos par Latvijas valsts un sabiedrības ilgtermiņa interesēm, kuras pamatā tomēr būtu jāsaista ar kopīgās vērtībās bāzētu toleranci starp dažādām sabiedrības grupām.

Uzskats, ka skolās Latvijas vēsturei jābūt atsevišķam mācību priekšmetam, iegūst jēgu, ja izglītībā sekojam klasiskajai pieejai, proti, ka vēstures izglītības mērķis ir sniegt neapstrīdamu un detalizētu vēstījumu par to, kā interpretējami vēsturiskie notikumi. Šāda pieeja pastāvēja padomju laikos, kad Latvijas PSR vēsture arī tika mācīta atsevišķi. Tādējādi zināšanu apguves forma paliktu tā pati, mainītos tikai apgūstamā materiāla saturs. Šīs pieejas lielākais izaicinājums ir pati sabiedrība, kura šodien dzīvo atvērtas informācijas vidē. Labākajā gadījumā fiksētu priekšstatu par „baltajiem” un „melnajiem” tēliem uzspiešana nenovēršami radīs vēlmi šos mītiskos tēlus atmaskot un vēsturiskās autoritātes

pārvērst par anekdošu varoņiem. Sliktākajā gadījumā – *situācijā, kad „apakšas” vairs nevēlēsies ticēt vēstures „pasakām”, bet „augšas” nebūs spējīgas izdomāt jaunus, reālākus stāstus, un iestāsies politiskā krīze* – līdzīga tai, kuru Rietumeiropa pārdzīvoja 1968. gadā, bet mēs 1989. gadā.

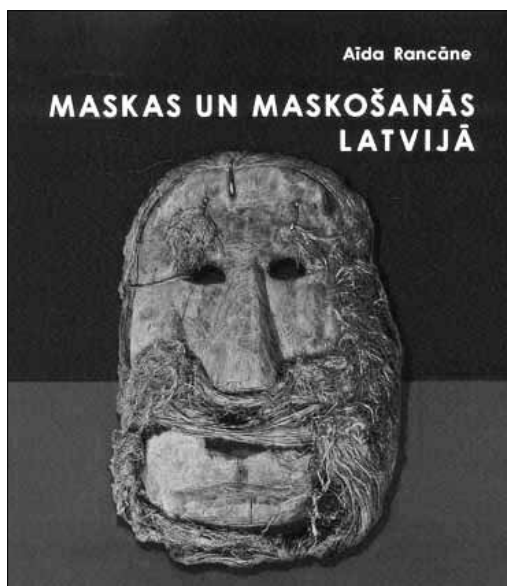
Saskaņā ar otru, modernāko pieeju, vēstures mācīšanas mērķis vairs nav vienota pasaules uzskata veidošana. Vēsture tiek transformēta no zināšanu subjekta par pētniecības objektu. Skolēnos tiek augstāk vērtētas nevis vēstures zināšanas, bet gan patstāvīgas analīzes un kritiskās domāšanas prasmes. Sabiedrībā, kurā pastāv kardināli atšķirīgi priekšstati par vēstures notikumiem, šāda depolitizēta pieeja ir optimālāka, taču tai arī ir savas negatīvās puses. Viena no tām ir radītais zināšanu fragmentārisms. Otra problēma – skolnieku psiholoģiskā spēja izprast un kritiski izvērtēt sarežģītas situācijas. Latvijas gadījumā sarežģījumus rada arī tas, ka vienas sabiedrības robežās pastāv gan uzskatu liberālisms, gan dogmatiskums, kura avots lielā mērā ir Krievijas propaganda. Tādējādi nenobriedušais liberālisms draud nonākt apjukumā. Un tāpēc – zaudētājos. Vai iespējams „zelta” vidusceļš? Noteiktas atbildes nav, taču diskusijā Briselē izskanējušie viedokļi ļauj iezīmēt vairākas idejas šajā virzienā. Pirmkārt, vēstures izglītība nav uzdevums, kuru būtu jārisina tikai skolas līmenī. Skolas uzdevums ir nodrošināt vispārējas zināšanas dažādās sociālajās, eksaktajās un dabas zinātnēs. *Ir naivi cerēt, ka skola spēš labot to, kas pietrūkst pašai sabiedrībai – vispārējs patriotisms un ticība valsts nākotnei,* tāpēc vēstures izglītības programmu būtu jāatslogo no nevajadzīgas ideoloģiskās slodzes un jāpakārto demokrātiskās identitātes veidošanai, kas nozīmē lielāku akcentu uz Latvijas sabiedrības multikulturālo raksturu, uz toleranci pret dažādiem viedokļiem un, it īpaši, uz cilvēciskajiem faktoriem pagātnes notikumu analizē: demokrātija nespēj funkcionēt, ja tās dalībnieki neapzinās un nespēj kontrolēt tieksmi uz pārmērībām, piemēram, alkas pēc varas. Otrkārt, nenoliedzami, mītiem un patriotiskajiem simboliem jebkurā sabiedrībā ir liela nozīme. Arī uzskats, ka demokrātija ir labākā sabiedrības eksistences forma, ir lielā mērā mīts, jo tam nav zinātniska pamatojuma. Līdzīgi – arī tādām izdomātām patriotiskām filmām kā *Rīgas sargi* ir nozīme, ja tās palīdz uzrunāt cilvēkus, jauņiešus it īpaši. Rietumu sabiedrībās joprojām nav zudis pieprasījums pēc „episkajiem” vēstures stāstiem. Slavenākie mūsdienu vēsturiskie, piemēram, Normans Deiviss (Norman Davies) un Tonijs Džads (Tony Judt), ir šādu

Juris Šlesers

GAISMA TUMŠAJĀ PUSGADĀ

Aīda Rancāne – viena no tām latviešu sievietēm, kuras vienmēr un visos laikos mūsu tautu izvedušas un izvedīs cauri visām eksistenču likstām! Lepna uz mūsu gara mantām, jau no bērnības aizrāvusies ar dziedāšanu un citām tautiskām izdarībām. Kopā ar vīru Andri Kapustu latgaliešu folkloras grupas „Grodī” vadītāja un dziedātāja, filozofijas maģistre, Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece, pērn iznākušās grāmatas *Maskas un maskošānās Latvijā* autore.¹ Balvu reģiona Kultūrvēstures datu bāze min, ka viņa dzimusi 1962. gadā

1. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2009. 280 lpp. teksts, 171 attēls. Anitas Daugules dizains.

Pārnesums no iepriekšējās lpp.

episko lielstāstu autori. Taču tas, kas šim procesam piešķir dinamismu, ir nemitīga viedokļu konkurence un mītu konstruēšana un dekonstruēšana – par Vinstonu Čērčilu vien sarakstīts simtiem grāmatu un katra no tām pretendē uz patiesību un mītu atmaskošānu. *Ar Latvijas vēsturi būtu jānotiek tam pašam – jāļauj izteikties visiem, kuriem par šo tēmu ir ko teikt.* Nacionālās pašapliecināšanās apetīti var apmierināt, piestrādājot pie Latvijas vēstures integrēšanas pasaules vēstures kopainā, lai Latvija beidzot atrastu vietu

tautas vijolnieka Andreja Rancāna ģimenē, un biogrāfijai pievienota pašapzinīgas senās rotās un aubē tērptas sievas ģimete.²

Grāmata iespaidīga, līdzīgi kā ģimete un autores raksturojums – grezna, entuziastiska, pašapzinīga. Saturs bagāts, gan vietām grūti lasāms – prasa piepūli, izraisa arī nedaudz vilšanos. Kā nespeciālists folkloras filozofijā, aprakstīšu ko un kā redzu un izprotu, ko ieguvu, kādos papildu lasījumos ieklidu.

Saturā interviju pieraksti, atsaucies uz agrāku folkloristu materiāliem un publikācijām, fotogrāfijas un analīzes. Runa ir par latviešiem tradicionālajiem masku gājieniem un izdarībām rudens un ziemas mēnešos, ko pazīstam zem vārdiem ķekatas, mārtiņbērni, čigāni, bluķa vilkšana, budēļi un citiem apzīmējumiem – un kā tie radušies sensenajos laikos, kā turpinājušies mazāk senos laikos un kā norisinās šodien. „Maska” lietots šī vārda plašākā nozīmē – ne vienmēr norāda uz sejas aizklāšanu. Šīs maskošānās izdarības tradicionāli notikušas „tumšajā pusgadā”, kad no lauku darbiem brīvāks prāts un rokas – galvenokārt no Mārtiņiem novembrī līdz Meteņiem februārī, bet dažos novados jau no Miķeļiem septembra beigās un citviet pat vēl Jurģos (Ušiņos) aprīlī. Sakarā ar kāzām vai citiem godiem „čigānos” iets arī pārējos gada laikos.

Ievadā autore uzsver, ka grāmatas galvenais mērķis ir skaidrot šo tradīciju *jēgu* un *nozīmi*. Tā cenšas izgaismot seno cilvēku priekšstatus par pasaules un viņu pašu būtību, kas mudināja viņus sākt šādas izdarības, kā šie priekšstati mainījušies laika gaitā – un ko varam spriest par mums pašiem, kad turpinām

2. <<http://tinyurl.com/Balvu-regiona>>. 2007. gadā autore Latvijas universitātē ieguva filozofijas maģistra grādu ar darbu *Reliģiskie aspekti latviešu tradicionālo masku gājienos*. Beigusi LU bioloģijas fakultāti, paralēli folkloras pētnieces darbam viņa strādā Iekšlietu ministrijas poliklīnikā par laboratorijas vadītāju.

globālajos vēstures stāstos. Šeit, kā atzīmēja diskusijas dalībnieki, ir plašs darba lauks vēstures un citu sociālo zinātņu pētniekiem. Bet vēstures skolotājam ir jābūt vidutājam starp intelektuāļiem un saviem audzēkņiem, locim, kurš palīdz bērniem orientēties plašajā materiāla klāstā, ļaujot katram meklēt savu patiesību, patiesību, kas izriet no katras ģimenes pagātnes atmiņām. □

JG redakcija aicina lasītājus izteikt savu viedokli par Latvijas vēstures izpratnes mācīšanu mūsu skolās.

Prieks!

lekt ķekātās vai budēļos: *Taču arī vēlākos laikos, neskatoties uz reliģiskas vai laicīgas varas radītajiem ierobežojumiem, maskošānās tradīcijas „pavediens” turpinās un iesniedzas mūsdienu kultūrvīdē kā savdabīgs fenomens, kas izraisa pētniecisku interesi un norāda uz Ķība esamību mūsdienu Eiropas kultūras kontekstā* (7). Uzkrīt, ka šis nav bezkaislīga zinātnieka pētījums ar lupu rokā par skudru pūžņa socioloģiju. Autore „pēta” arī sevi.

Kompleksas domas izteikt dažos vārdos nav viegli – nedz pētniecei Rancānei, nedz man, tās mēģinot atainot. Skaidrs tomēr, ka ķekātām raksturīgajām *ačgārnībām* un *trakuļīgumam* – spēlei ar pretstatiem³ – ir dziļas saknes visas cilvēces senču pirmatnējā sevis un pasaules skatījumā, un ka tās dziļumos mājo mūsos visos. Iesākumā jēga bija vienkārša – gūt kosmosa spēku svētību un veicināt auglību! Bet kā vēlākos laikos? Kā šodien? Tad nu autore, atsaukdamās uz rindu slavenu franču un citu antropologu un filozofu atzinumiem, lūko skaidrot, kā mūsu kultūrvēsture šo vispārcilvēcisko padarījusi specifisku mums. Garie prātojumi un nekritiski pasniegtie filozofu formulējumi par *sakrālā un profānā* mijiedarbi arhaiskā un modernā cilvēka gara pasaulē dažkārt šķiet paliekam gaisā plivinoties. Negribot tos apšaubīt, priecātos, ja autore vienkāršākā valodā tos būtu dziļāk paskaidrojusi, pamatojusi un – galvenais – *sasaistījusi* ar pārējo grāmatas saturu. Tas ir bagāts.

Biežāk par jebkuru citu apzīmējumu, tradicionālie maskotie gājieni saukti par „čigāniem”. Liekas, ka *īstie* čigāni mūsu arāju senčus īpaši fascinējuši. Šie *brīvā gara* ļaudis – dzīvodami gan tikpat tuvu dabai kā latvieši,

3. Autore lieto terminu – *bināro pretstatu neitralizācija*.

reizē bija *pretstats* strādīgā zemkopja nopietnībai, un latviešu acīs kļuva par svētku ēvergēlību un ačgārnību ideāla iemiesojumu un atdarināšanas objektu.⁴

Nozīmīgas daudzās atsauces uz vairāku pagājušā gadsimta latviešu folkloristu darbiem, īpaši Jāņa Alberta Jansona (1892-1971), Osvalda Līdeka (1906-1952) un Kārļa Strauberga (1890-1962), un uz Jansona uzkrātajiem materiāliem Latvijas Folkloras krātuvē. Caur šiem darbiem ir arī norādes uz agrākiem avotiem. Jansona raksti man diemžēl nav pieejami,⁵ bet bija ļoti interesanti pārlasīt norādītās Strauberga apceres dainu sējumos⁶ un Līdeka svināmdieniu izdarību aprakstus.⁷ Īpaši pieminams Nicas novadfolklorists Jēkabs Ķīburs (1897-1972), kurš pierakstījis šī Kurzemes novada masku tradīcijas un dziesmas, un kura piezīmnicas glabājas pie viņa krustmeitas blakus novadā Bārtā. Rancāne grāmatā ievietojusi Ķībura detalizētu aprakstu „Kā Nicā ķekātās lec” – ar rituālajām tautas dziesmām. Šie materiāli, savākti un apkopoti pirms garās okupācijas, ir grāmatas pamatā. Autore to papildinājusi ar savu *lauka pētījumu* – 20 intervijām. Pie tām atgriezīšos vēlāk.

Lielais (171!) fotogrāfiju klāsts gan pušķo grāmatu, bet no tām grūti daudz ko iemācīties – paskaidrojumi ir skopi un to novietojums tikai reizēm sasaucas ar pieguļošo tekstu. Tomēr uzzinām, ka Latvijā nu jau labu laiku ik gadus februārī (ap Meteņiem) notiek Starptautiskie masku tradīciju festivāli.

4. Rādās, ka čigāni Latvijā ieradusies ap 18. gadsimta beigām: 1797. gada Kurzemes guberņas iedzīvotāju statistika uzrāda „0,02% čigānu”. (Jānis Krēsliņš, *Raksti*, 2. sējums/ *Vēstures vērtos*, Rīga: Valters un Rapa, 2006, 303.)

5. Grāmatā ir atsauce uz – J. A. Janson, *Die lettischen Maskenumzüge/ Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde*. Riga: Selbstverlag, 1933 (doktora disertācija, vācu valodā). Austrālijā Jansona piemiņai pirms gadiem iznācis viņa rakstu krājums: *Profesors Dr. phil. Jānis Alberts Jansons/ Rakstu krājums*. Sakārtojis un rediģējis Arturs Plaudis. Melburnā: J. A. Jansona piemiņas fonds, 1977. 240 lpp. (U.S. Library of Congress LA2376.S652 J367 1977.). Nezinu, vai minētā disertācija ir iekļauta šai krājumā.

6. Kārlis Straubergs, 3 raksti grāmatu sērijā *Latviešu tautas dziesmas*. Kopenhāgena: Imanta – III sēj., 1953 (279-301); IX sēj., 1956 (91-104); XI sēj., 1956 (5-29). Īpaši iespaidās atmiņā Strauberga atsauce uz jezuitu tēva Kveka (Theodor Queck, dz. 1680) biogrāfiju, kurā atstāstīta arī šāda latviešu Mārtiņu tradīcija: „... tad govi pārgērbj par sievieti, izvadā to pa visām telpām, un viss, ko tā min kājām, ir svētīts.” (XI sēj. 11. lp.)

7. Osvalds Līdeks, *Latviešu svētki. Latviešu svināmās dienas*. Rīga: Scientia, 1991 (oriģināli divās publikācijās – *Latviešu svētki*, 1940, un *Latviešu svināmās dienas*, 1944). 1991. g. izdevums vēl dabūjams Amerikas Latviešu apvienības grāmatnīcā: Dace Copeland, 5648 Susan Ave., Kalamazoo, MI 49048, USA; dace.copeland@wmich.edu.

Apmēram puse fotogrāfiju attēlo šo festivālu notikumus, arī bluķa dedzināšanu Vecrīgā un Mārtiņbērnus Vilcē. Šie attēli liecina par dzīvo interesi un lielo izdomu maskoto izdarību turpināšanā – un starojošo prieku to dalībnieku un skatītāju sejās, ko maskas nav aizklājušas.

Par pašiem festivāliem grāmata pastāsta tikai tā „starp citu” – sak’, lasītājs jau noteikti par šīm lietām pats būs lietas kursā. Vairāk atradu tīmeklī: pirmais noticis Daugavpilī (2000), šogad 11. Salacgrīvā, pāris nedēļas vēlāk arī Daugavpilī. Salacgrīvā piedalījušies pat ansambļi no Polijas un Itālijas, bet citādi festivālos bez Latvijas novadiem pārstāvētas Lietuva, Baltkrievija, Krievija un Ukraina.⁸

Kaut kas sevišķs ir 8 ķekatu masku un citu objektu attēli no Latvijas Nacionālā vēstures muzeja fotonegatīvu kolekcijas, ko 1929. uzņēmis fotogrāfs Toms Salms. Tie sasaucas ar 9 attēliem no 2005. gada Latviešu tradicionālo masku izstādes. (Nav paskaidrots, vai šīs izstādes eksponāti ir vēsturiski vai jaunlaiku darinājumi.) Īsti tautas mākslas šedevri ir trīs daudzkārt lietojamas (*un lietotas!*) koka maskas Nacionālajā vēstures muzejā (uz vāka – skat. augstāk – un 8. un 18. lpp.)

Grāmatas galvenā vērtība ir Rancānes *lauka pētījums* – intervijas – sakopotas nodaļā „Masku gājieni aculiecinieku stāstos un materiālos”. Apmēram puse no 20 intervētajām dzimušas 30. un 40. gados, savu jaunību un spēka gadus piedzīvoja padomju iekārtā, un interviju laikā (2006-2008) ir jau pensijas vecumā. Četras dzimušas pirms 1930. gada, bet astoņi (ieskaitot vienīgo vīrieti) – pēc 1950. gada. Tie Trešo atmodu izjuta un izdzīvoja zaļoksnējā jaunībā – tāpat kā autore. Vidējā grupa komentē dzīvi un latvietības kopšanu padomju režīma laikā. Interesantākās tomēr ir paši vecākā un visjaunākā grupa. (Atkal – „binārie pretstati”!) Visas intervijas, vai fragmenti, ir pasniegtas nerediģētas – tieši tādā izteiksmē, izloksnē un valodā, kādā ieskaņota oriģinālā saruna. Rancāne pārvalda gan latviešu, gan latgaliešu valodu, un piecas intervijas ir latgaliešu valodā.⁹

8. <<http://tinyurl.com/pret-skumjam>>;
<<http://tinyurl.com/tumsa-laika>>;
<<http://tinyurl.com/caur-maskam>>.

9. 19 no 20 intervētajām personām (un, ar diviem izņēmumiem, visas pētījuma un grāmatas līdzstrādnieces) ir sievietes! Viela vēl vienam socioloģiskam pētījumam? Grāmatas attēlos starp sejām, kuras var izšķirt kā sievišķas vai vīrišķas, proporcija gan ir tikai apm. 3:2. Šai sakarā varbūt zīmīgs 1937. gadā dzimušās Natālijas Smuškas teiktais 205. lappusē: vaicāta, „Sīvītes voi veirīši aktīvoki gōjēji?”, viņas atbilde – „Sīvītes vairōk. Veirīši toļka dzert, ka it kur čiganūs.”

(Vērts drusku piespiesties – beigās kā rakstība, tā izruna kļūs saprotamāka!)

1922. gadā Dunikas pagastā dzimusi Erna Lūka atceras kā viņa ar savu vīru Voldi pirmo Ziemassvētku vakarā (25. dec.) Bukos leca: „Tas bija tas Čigāntēvs, un es bij’ tā Čigānmāte.” (Viņa nemin, vai tas vēl bija brīvvalsts laikā, vai jau okupācijā.) „Meļkos visi bij’ nonākuši gulēt un duris bij’ vaļā. Un tie ģērbās un cēlās augšā. Tādi lustīgi bij’ un cēlās dancot.” Kāpēc lecāt Bukos? – „Lai īsāks vakars! Ko ta’ sēdēs mājā un dzers!” Kā jūs uzinājāt, ka jāiet? – „Tevs musināja. ... teica, ka dancot vajag ... lika kažoku apgriezt otrādi.” Dziesmas nedziedājāt? – „Dziedājām. Ziemassvētku dziesmas dziedājām. ... Mums bij’ galvenais garmoška, spēlēja, dancoja, dziedājām.” 1928. gadā Viļakas pagastā dzimusi Leontīne Bordāne čigānos iešanas jēgu izjutusi dziļāk: kad vaicāta – „Kōds labums nu čiganīm saiminīkam?”, viņa atbild: „Tōda īrašana bej. ... izklaide cylvakīm. Ka naič čiganūs, tai mōjā nabyus svietības, nabyus bagatības. Čigani parosti gōja tur, kur jūs uzcīnova kot ai kū.”

1928. gadā dzimusi Austra Balode Vecpiebalgā pastāsta: „Mēs gan maskos šitai pusē negājām Ziemassvētkos. ... Mums maskas bij’ Mārtiņdienā ... tad mēs gājām maskos. ... Nu un tad Metēndienu mēs ļoti svētījām, svinējām. Nekādās maskās negājām. Metēndienā

Falliskie elementi masku izskatā. Starptautiskais masku tradīciju festivāls Liepājā (2007. II).

Kekatu maska „Nedzīvais nes dzīvo” (1929).
Toma Salma foto no Latvijas Nacionālā vēstures
muzeja fotonegatīvu kolekcijas.

braucām no kalniem, gan ar slēpēm, gan ar ragavām, zirga ragavām.” Ko vilka maskos ejot Mārtiņos? – „Visu kau’ ko, ko katrs varēja. Ta’ jau nekā nopirkt sevišķi nevarēja, no papīra izgriezta, nokrāsoja, kādas drēbes tur vecāku cilvēku, un par Velnu, un par Čigānietēm un tā.” Cik liels bij’ maskoto pulks? – „Nu līdz 10-15.” 1926. gadā Baltinavas pagastā dzimusi Madāle Mežals atceras – „Mes čiganūs gōjam divi nedēļas piec Zīmassvātkim, leidsz Atkriškīm.” (6. janv.) Ar kū sejas aizklōjat? – „Dažu reizi izgriezē nu avīzes acs, aplykam, kō kuru reizi.” Ar kū smierejat seju? – „Vysōži gadejōs, cytu reizi smierejam ai ūgliem.”

Tagad pie jaunākajiem. Jaunie intervētie pārsvarā ar augstāko izglītību, biežāk bez pašņēģas pieredzes ar maskošanas bērņībā. Šīs paaudzes pārstāvju pievērsšanās mūsu folkloras, tostarp maskošanās tradīciju, kopšanai saistās ar pilsētu – ar 70. un 80. gadu „folkloras kustību”. Rancāne saskata: *Šie Jaudis, kuri ikdienā ir skolotāji, mākslinieki, zinātnieki vai mājsaimnieki, bet svētkos saskata jēgu iet masku gājienā, nenoliedzami ir mūsdienu cilvēki, taču viņi neietilpst eirocentriskajā un kristocentriskajā mainstream,*

viņi ir citādie. Lai arī dažs no viņiem vairāk vai mazāk ir ceļā uz savas reliģiozitātes apzināšanas, maskošānās tradīcija viņu ir uzrunājusi un savaldzinājusi (189).

Ansis, dzimis 1975. gadā, ir viens no šiem „citādajiem”. Doktorands skaitļotāju valodniecībā, reliģiskā un mitoloģiskā ziņā viņš sevi apraksta it agnostiski, bet kopš 13 gadu vecuma jūtas iesaistījies folkloras kustībā: „Izjūtu līmeni es izjūtu lielāku dabiskumu nekā citā [mākslinieciskā] pašdarbībā ... Mani kaut kā aizķēra tas īstums, lielāks īstums pievilka” (239). Kāds ir tavs pasaules tvērumš ... tajos jautājumos par svētības došanu, ļaunuma atvairīšanu? – jautā pētniece. „... Var jau teikt, ka maskas ir aizsauls tēli, bet tikpat labi tie var būt aizjūras tēli. Un tas nav tik būtiski ... svarīgi vienkārši, ka viņi nav vietējie, viņi ir no tālienes. Līdz ar to viņiem ir kaut kāda cita loma, viņi var pateikt kaut ko citu, viņi var izdarīt kaut ko citu. ... Viņi atnāk kā svešie, kas var atļauties to, ko vietējie nevar atļauties un līdz ar to veikt kaut kādu sabiedrisku darbību.” Pētniecei nav viegli savos jēgas meklējumos...

Anete, dzimusi 1972. gadā, beigusi Mākslas akadēmiju un Kultūras akadēmijā maģistrantūru kultūras teorijā, ar masku gājieniem sākotnēji saskārās skolas gados, „... kad es sāku ar folkloras kopām, tur bij’ tādi folkloras kopu izgājieni, kur sarunātie mijās ar nesarunātiem un papildus improvizācijām.” Kāds ir tavs pasaules redzējums? – „Es nezinu, es parasti nekommentēju, tieši tāpēc, ka es nevaru pateikt.” Intervija turpinās garumā ... atbildes skaidrākas nekļūst.

1975. gadā Jēkabpilī dzimusi Ulvija dzīvo Rīgā, māca bērņudārzā. 14 gadu vecumā viņai iepatikās Jēkabpils folkloras kopas „Klinči” bilde uz žurnāla *Padomju Latvijas Sieviete* vāka. Viņa piebiedrojās „Klinčiem”, aizrāvās – sākumā zemapziņas jeb „tusiņa” līmenī – sāka iet Zīmassvētku masku gājienos, tagad māca šīs tradīcijas sava bērņudārza bērņiem un intervijas brīdī pati gaida bērņiņu. – Vai tu arī gribētu, ka tavi bērņi apgūst šīs tradīcijas? – „Es ļoti pie tā strādāju, lai viņi to apgūtu.” Kam tu tīci? Lai paliek. Jēga paliek skaidrāka. Ķekatās lekšana ir dzīva!

Noslēgumā ir sinopse, lietpratīgi pārtulkota arī angļiski. Par to atzīnība tulkotājai folkloristei Amandai Mārai Jātņiecei un grāmatas redakcijai.

Paldies, Aīda, par grūto grāmatu! □

Dr. Juris Šlesers ir JG redakcijas loceklis.

STOKHOLMAS SINDROMS UN SOROSS

R. Reuderiks: Latviešiem jānīdē Stokholmas sindroms. *Latvijas Avīze* 2010.06.VIII. Autors: Ināra Mūrniece. <<http://tinyurl.com/Reuderiks>>

Holandiešu vēsturnieks, kurš jau vairākus desmitus gadus aizstāv Latvijas intereses Rietumeiropā iesaka mums:

– *Nīderlandē vēsturnieki vienmēr lieto jēdzienu „okupācija” un – runājot par visiem pieciem okupācijas gadiem. Tomēr Nīderlandē piecu okupācijas gadu laikā proporcionāli bija mazāk zaudējumu nekā Latvijā viena padomju okupācijas gada laikā. Jums stingri jāturas pie jēdziena „padomju okupācija”, jo citādi Latvijas vēsturi Rietumos uztvers sagrozītā veidā.*

Ir par ko padomāt, vai ne?

* * *

Bija krievu laiks, tagad ir amerikāņu laiks. Salīdzināsim, kuru laikā Latvijai bija lielākie zaudējumi gan dzīvā spēka, gan ekonomiskajā ziņā. Pie tam nedrīkst aizmirst, ka amerikāņu laiks ilgst vēl tikai 20 gadus.

Ausma Ābele <ausma.abele@balticom.lv>

Nav nekāds amerikāņu laiks. Tagad ir Eiropas Savienības laiks. Nenoliedzami hitleriskā Vācija un PSRS okupēja Latviju. Bet tagad Latvijas atjaunotā valsts ir ES dalībvalsts. ASV nediktē ES politiku.

Vidvuds Beldavs <vidbeldavs@aol.com>

Labs vērtējums, tikai jājautā kādēļ tik grūti atzīt, ka ASV aizritējušos 25 gados pasaulei nesusi vairāk posta nekā laba! Lielu postu Latvijai nesušas ASV ekonomistu sprediķotās t.s. jaunliberālisma idejas. Visbēdīgākais – Latvijā nav manītas atklātas diskusijas par to, kā veidot Latvijas tautsaimniecību nākotnē! ASV tikai reaģē tad, kad pašai trāpās nelaime. Piemēram, naftas plūdi Meksikas līcī ir sākums salīdzinot ar to, kas jau notiek 20 gadus Nigēras upes deltā un par ko atbildīga ir Shell kompānija! Latvija šodien ir ES dalībvalsts, bet diemžēl Latvija ir bez jebkādas izpratnes par savām iespējām, par ES atbildību un globālo ekonomiku. Lasot par Latvijas ekonomijas gremdēšanu Dombrovska valdībā, metas drebuļi un bailes, kas notiks nākotnē.

Uģis Bērziņš <ugis.g.berzins@gmail.com>

Vidvud, tu gluži labi zini, ka ES ir tikai ASV pakalpiņš. Pietiek vienam Sorosam nobļauties, ka eiro taps iznīcināts, un ES jau lien uz vēdera.

Ausma

Ja ASV kaut kur iejaucas, ir slikti. Ja neiejaucas – atkal slikti. Ko tad mēs īsti sagaidām no ASV? Varbūt lai uz katru pasaules ķibeli tā aizsūta maisu naudas, bet paši paliek sēžot mājās?

Rumpis <rumpis.listes@gmail.com>

Tiešām interesanti! Kāds ASV sakars ar Shell? Tā taču ir britu-holandiešu kompānija. Nigēras delta nav ASV teritorija.

Tad jau drīzāk jāprasa, kāpēc ES ļauj Shellam tā rīkoties, jo ES kompānija tā ir gan. Vai, piemēram, Zviedrija kā ES dalībvalsts ir protestējusi pret Shell politiku Nigēras deltā?

Edmunds K. <miets38@yahoo.com>

Fakts ir, ka ASV uzstājas par pasaules tiesnesi – bet tikai tur, kur solāma ekonomiska peļņa! ES Nigērijas dēļ negrib sākt karu. ASV, Ķīnai, pašiem ES uzņēmumiem tur ir lielas peļņas.

Uģis

Tas vairs nav par tematu!

Maruta Voitkus-Lukins

<mvoitkuslukins@yahoo.com>

Ausma, nu gan ilgāk nevaru nociesties. Tu gribi salīdzināt krievu laika (padomju laika) ar tavu tā saukto amerikāņu laika dzīvā spēka zaudējumu Latvijai. Kā tu vari salīdzināt tos tūkstošus, kurus ar varu aizsūtīja uz Sibīriju, lai tur vergu darbus bez atalgojuma darītu un no bada mirtu, ar tiem, kuri brīvprātīgi aizceļoja uz Īriju un citām Eiropas valstīm, lai tur naudu pelnītu un labākos apstākļos dzīvotu, pat naudu sūtot palikušiem radiem Latvijā? Tu kaut kā negribi atcerēties, ka padomju vara tautas vārdā no 1941. gada visus privātos īpašumus bez atlīdzinājuma nacionalizēja.

Zigis Bērziņš <pistole@ebtech.net>

Zigi, pilnīgi saprotu tavu sašutumu. Aizvest ar varu nav tas pats, kas aizbraukt brīvprātīgi. Ko nozīmē tikt atrautam no dzimtenes tu saproti ļoti labi. Protams, Rietumu klimats daudz maigāks, tomēr, kas attiecas uz pelnīšanu – nosauc man kaut vienu šolaiku ekonomisko bēgli, kas ārzemēs bagāts tapis. Protams, cilvēks priecīgs, ka vairs nav jāskaita santīmi no algas līdz algai, bet vai lieka drēbju kārta atsver šķiršanos no draugiem, radiem, dzimtenes? Vēl – neesmu dzirdējusi, ka ekonomisko bēgļu bērni būtu ieguvuši labu izglītību. Pa 20 gadiem taču izaug jauna paaudze. Mans pirmais vīrs izsūtījumā Tāļajos Austrumos bērnībā un jaunībā cīnījās ar badu, taču institūtu beidza ar izcilību, par to viņu esmu apbrīnojusi visu savu mūžu. Bet vai Rietumos vecāki, kas nav pietiekami labi situēti, var izskolot savus bērnus? Jā, PSRS ražošanas līdzekļi piederēja valstij un plānošana bija viens murgs un korupcija. Taču šajos rietumnieciskajos 20 gados deldējam to pašu veco infrastruktūru, esam iznīdējuši rūpniecību, zvejniecību, ir problēmas pat ar TEC [termoelektrocentrāles] rekonstrukciju, nemaz nerunājot par jaunu lielas jaudas spēkstaciju būvēšanu. Kaut kā saglabājusies vienīgi pārtikas ražošana, bet arī tai vietējais tirgus pasliktinājies bezdarba un trūkuma dēļ. Vai tas, ka ražošanas līdzekļi koncentrējas saujiņas oligarhu rokās, nes cilvēcei labumu?

Zigi, pārdomā visu ar vēsu prātu. Jo nekas jau nestāv uz vietas, kas bija progresīvs vakardien, šodien tāds vairs var nebūt.

Ausma

Varētu domāt, ka tie, kas brauca uz Īriju, brauca ar prieku, pametot ģimenes, draugus, studiju biedrus,

Jānis Kalmīte. *Abstrakcija*. 1976. Jaukta tehnika. 17 x 20 cm

Uldis Briedis. *TV torņa aizstāvji Zaķusalā 1991.14.I.* No sērijas *Pirms 20 gadiem.*

savas intereses...hobijus, vecākus... Nē, Zigi, abas izsūtīšanas ir salīdzināmas, atšķirība ir tikai ceļa apmaksā. Vienu apmaksāja lopu vagonu pasūtītāji, otru – paši cilvēki no saviem līdzekļiem.

Aivis Biķernieks <bikernieks@gmail.com>

Šinī vidē kurā es dzīvoju, mainīt dzīves vietu un uz īsu vai garu laiku atstāt ģimeni u.t.t., lai atrastu kaut ko labāku, ir normāli.

Zigis

Pie jums jau viss ir „normāli”.

Ausma

Ai nu kā dažiem latviešiem patīk, ka viņus lamā par Stokholmas stulbiņiem. Nu nebija „padomju laiks” nekāds Stokholmas sindroms. 1940. gadā okupācija arī ir baltiem diegiem šūta. Nu labi ideoloģiski mums tas ir izdevīgi, bet vēsturiski tas ir strīdīgi, pateicoties mūsu vietējam tētiņam Kārlim Ulmanim. Latvija mūsdienu izpratnē pārstāja eksistēt 1934. gadā, kad Kārlis Ulmanis atcēla Satversmi. Par Padomju okupāciju pēc kara, kad visādi nacistu līdzskrējēji slapstījās pa mežiem, baidoties no soda par sadarbošanos ar vācu okupantiem (cinoties par Latviju, kur nacistu līdzskrējējus nesodīs). Nu šeit jau varētu pilnvērtīgi teikt, okupācija. Bet kārtējo reizi ir tā pati problēma – kolaboracionisti. '70-'80 gados visi Latvijas vīrieši bez šķirošanas dienēja okupācijas karaspēkā. Okupantu partijā LKP bija liels latviešu procents gan konjunktūras dēļ, gan vienkārši tāpat – visi tā dara. Izrādās, ka LKP pat vairāk cīnījās par Latviju, kā etnisku vienību, nekā bēgļi-bēguli. Pat Latvijas kristiešu baznīcas kolaboracionēja ar padomju Latvijas pārvaldi. Kurš tad te Latvijā ir tas pareizais? Protams, pareizie ir bēguli. Bet ko bēguli aizmirst – tie ir 65 gadu veci notikumi. Un ko tad ar šodien? Vai mēs tagad meklēsim, kas bija lielāks komunistu? Šķelsim vietējo sabiedrību, kā jau esam noskaņojuši vietējos krievus naidīgi pret Latvijū? Ideja tad kāda, mērķis kāds, ja iegaumējam, ka vēsturi izmainīt nevar, lai kā viņu pārrakstītu? „Skaldi un valdi!” – slavens romiešu teiciens, vai ne?

tas_pats <tas.pats@labsa.kicks-ass.net>

ES noteikti nav ASV „pakalpiņš”. ES ir viena no nozīmīgākajām idejām, ko cilvēce ir radījusi kopš Romas krišanas. ES atļauj 27 valstīm ar 500 miljonu iedzīvotājiem sadarboties tai pašā Eiropā, kur pirms 60 gadiem plosījās Pasaules karš. Sorosam ASV ir maz teikšanas. Principā Soross ir eiropietis kas atbalsta ideju, ka eiropieši var sadarboties un pastāvēt bez kara. Muļķības, ka pasaules posta cēlonis būtu ASV ekonomistu sprediķi. 1990. gadā Latvija bija integrāla sastāvdaļa no sabrūkošās PSRS. Uzdevums tad bija – kā griezties uz rietumiem. Nevienš to vēl nebija izdarījis. Latvijā nebija neviena persona ar attiecīgu izglītību un pieredzi, lai vadītu neatkarīgu valsti vai arī lielāku privāto uzņēmumu. VEF un citi Latvijas uzņēmumi vēreja piepildīt PSRS prasības bet nebija ne tehnoloģiskās bāzes, ne menedžments, ne marketing, ne distribūcija iekarot tirgu ārpus PSRS. Daudz ir panākts pēdējos 20 gados. Latvijā var efektīvi darboties kā neatkarīga valsts. Ir izglītota jauna paaudze ar vajadzīgām zināšanām. Ir vairāki priekšzīmīgi uzņēmumi, kas eksportē preces

un pakalpojumus. Ir ļoti rosīgs tūrisma sektors. Bet, Latvija tagad pārcieš nopietnu vispasaules krīzi. Ar to, kas ir panākts nepietiek šo krīzi pārvarēt. Ir vajadzīgs jauns modelis jaunam laikmetam. Latvijā vajag atklātu diskusiju, kā veidot nākotnes tautsaimniecību. Vai tādai diskusijai nebūtu jābūt demokrātisko vēlēšanu pamatā? Partijas pasniedz publikai savas idejas, kā veidot nākotnes tautsaimniecību. Velētāji prasa jautājumus, sniedz arī savas idejas. Un tad ievēl jaunus spēkus lai šīs jaunās idejas īstenotu.

Vidvuds

Sorosam kā Obamas vienam no galvenajiem atbalstītājiem sava ietekme tomēr ir. Varbūt ne liela, bet tomēr ir. Un vēl jāņem vērā, ka Sorosam nepatīk nekas nacionāls. Viņš ir ekstrēms internacionālists vai beznacionālists un katrā nacionālajā izpausmē ar milzu aizdomām saskata nacismu, fašismu, šovinismu un citas šausmas.

Rumpis

Rumpi, ko tev Soross ir nodarījis? Ausmiņ, ko tev, tieši tev, ka viņš tev ir tāds bubulis?

Astrīda Jansone <astridajansone@yahoo.com>

Pirmkārt, finansu mahinators. Cilvēks, kura ienākumu avots ir citu aprāpšana, nav cieņas vērts, pat ja kādu daļu ziedo labdarībai. Cilvēkiem, kas domā ar galvu, ar blēdi, atvaino par atklātību, cieša „draudzība” nav iedomājama. Otrkārt, Latvijā Sorosa finansētās partijas un nevalstiskās organizācijas no laika gala nodarbojas tikai ar sabiedrības šķelšanu un gaisa jaukšanu. Sorosa pārstāvja iekļūšana Latvijas Bankas pārvaldīšanā jau ir kalngals visam, tā sacīt, lidaka palaista pie mailītēm. Acīm redzot tas bija galvenais mērķis visai „labdarībai”. Ir jābūt galīgam stulbenim, lai tādu kā Soross laistu tuvumā parastai bankai, kur nu vēl valsts bankas pārvaldīšanai. Astrīda, neaizmirsti, ka lats piesaistīts eiro, tātad jebkuras eiro svārstības ietekmē arī manu, tieši manu maciņu. Zināmas intereses man ir arī attiecībā uz mārciņu. Pasaule ir maza un Eiropa vēl mazāka, cits citu iespaido un Sorosa draudi par eiro iznīcināšanu nevarēja izraisīt manu sajūsmu. Un tagad man ir publiskais jautājums tieši tev, Astrīda. Izstāsti konkrēti, argumentēti, ko labu Latvijai un tieši man ir devuši un dod Sorosa sponsorētie Latvijas politiķi?

Ausma

Varbūt Ausma varētu izstāstīt, ar kādu darbību, pēc viņas domām, naudu pelna Džordžs Soross, kuram, starp citu, tieši šodien paliek 80 gadu. Ja pareizi atceros, viņš nodarbojas ar spekulācijām valūtas tirgū un biržā. Nodarbošanās gluži likumīga, lai arī padomju cilvēka ausij atgādina kaut ko nosodāmu. Jebkurā gadījumā zinu vairākus cilvēkus, kas arī Latvijā mūsu mērogiem pieklājīgu pārticību nodrošinājuši tieši šādā veidā un vēl palīdzējuši uzlabot finansiālo stāvokli arī dažiem no tiem, ko Ausma cildina kā Latvijas glābējus un „gaišos spēkus”.

Vents Zvaigzne <vents.zvaigzne@gmail.com>

Paldies, Vent!

Astrīda □

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMAIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE 1945 – IV

MEŽINIEKI. Alt-Garge bija mežinieku nometne. Vācijai bija sabiedrotiem jāmaksā reparācijas. Un viens no maksāšanas līdzekļiem bija bukkoku (skabaržu), bet galvenokārt priežu meži. Bijušajiem leģionāriem bija darbs. *North German Timber Control* (Ziemeļvācijas kokmateriālu pārvalde) pārraudzībā tika zāģēti koki, kas tad ceļoja tālāk uz Angliju. Mūsu mežinieku komanda gatavoja stutkokus arī Rūras ogļraktuvēm. Mežinieku skaits bija ap 350 cilvēku, ieskaitot sargus, biroja un tehnisko darbiniekus. Arī skolai vienu dienu gadā bija jādodas meža darbos, lai sagādātu gaismas iestādei kurināmo. Tā Ziemeļvācijas meži krita par upuri dīpišu zāģiem. Tas, ka notika Vācijas mežu izciršana, protams, vāciešiem nebija pa prātam. Tā vācu laikraksts *Die Welt* ievadrakstā vērsās pret britu pārvaldes vadītāja ministra Hainda paskaidrojumu apakšnamā, ka Vāciju no kokmateriālu importa zemes paredzēts pārvērst par plašu eksporta zemi. Pēc laikraksta domām esot iespējami ārkārtēji sasniegumi citās saimniecības nozarēs, bet nekādā ziņā nevarot pārvērst Vāciju par koka eksportētāju. Laikraksts min milzīgu apmēru kailcirsma visās okupācijas joslās un norāda, ka kopš 1945. gada oktobra vien izcirsta 1/10 no visas meža platības, kas esot desmit reizes vairāk nekā normālā mežsaimniecībā pieļaujams.

* * *

TĀ LAIKA AVĪZES PAR LATVIEŠU BĒĢLIEM ALT-GARGE (paturot oriģinālrakstību – red.): *Dažus kilometrus augšpus Blekēdes (Lineburgas apriņķi) Elba met Pie rampas*

graciozu loku. Varenu priežu skauts šeit snauz māzais Alt-Garges ciems, kuram tiešos kaimiņos atrodas vesela koka baraku pilsētiņa. Tajā agrāk mitinājās ārzemju strādnieki, kas vāciešiem par ubaga grašiem cēla plašu spēkstaciju, bet tagad pilsētiņā skan latviešu mēle – tur patvērumu radis latvietis-trimdinieks. Te tas iet savu ikdienas soli, te viņš svētvakaros garā pārstaigā savu tēvu zemi. Lai arī šie latvieši atrodas tūkstošiem kilometru no savas dzimtenes, tomēr ne tālāk par dažiem simtiem metru – tik, cik plata ir Elba, atrodas „draudzīgais kaimiņš”.

Nometnes iedzīvotāji nav taupījuši pūles, lai dzīvi svešumā un nepierastos apstākļos iekārtotu iespējami labāk. Jāsaka, ka tas izdevies. Nometnē valda priekšzīmīga tīrība un kārtība. Dzīvi nometnē kārtoto Nacionālā komiteja, kuras priekšsēdētājs ir inženieris R. Rutks. Par iemītnieku fizisko labsajūtu rūpējas nometnes virtuve, kas, liekas, būs viena no modernākām latviešu bēgļu nometņu virtuvēm. Ar iztiku var apmierināties, vienīgi trūkst augļu. Nometnes bērnu vajadzībām darbojas speciāla bērnu virtuve, ir arī diētas un slimnieku nodaļas. Nometnes iedzīvotāju rīcībā nodotas arī galdnieku, kurpnieku, drēbnieku, mehāniskā un pulksteņu labošanas darbnīcas, kā arī frizētava, kurās visus darbus veic paši iedzīvotāji-amatnieki. Ik dienas darbojas arī pirts, resp., karsta duša. Par kārtību nometnē rūpējas policijas darbinieki un noziedzībās pieķertos soda nometnes tiesa. Priekšzīmīgi nostādīta nometnes ambulance-slimnīca, kuru vada Dr. Vītola. Nopietnākos saslimšanas gadījumos nometnes iedzīvotājiem pieejami sasniedzama Lineburgas slimnīca, kuru vada latvietis Dr. Jākobsons. Par kuplo „jaunaudzi” gādā bērnu dārzs un pamatskola (pārz. I. Egļe), tuvākā nākotnē atvērs vidusskolu (vismaz dažos priekšmetos). Gan jauni, gan veci cītīgi apmeklē arī angļu valodas kursus. Garīgo dzīvi vada mācītāji J. Lazda un Sautiņš, noturot dievkalpojumus gan pašā nometnē, gan arī tuvējā dievnāmā. Notikusi arī jaunatnes iesvēte. No pašdarbības pasākumiem

**HOW BRITISH LOOK
 After 'Displaced'**

At a village near Lauenburg displaced people of three Baltic countries, Latvia, Estonia and Lithuania, live and work under the British military government. The men are busy (picture below) felling trees and making pit-preps for the Ruhr coal-field.

At an English lesson in the Latvian school. The teacher, also Latvian, learned the language at a university. The pupils are the more eager because, they say, they like British rule.

**20 Years
 They'll 'L
 -AND 'DEM**

NEXT week is marked the twenty-first anniversary of the end of the war. Major-General T. A. G. ... under the effect of ...

Many Have Fought

The Doll Makers Round a table pleasantly set in an open field, Estonian women happily sit at their daily task. They make dolls from all sorts of scrap materials.

Altgargieši angļu avīzē 1945. gadā. Augšā no kr. Miķelsone, Siliņš un Rutka. Apakšā skolas bērnu grupa.

visrosīgākais ir nometnes jauktais koris (dir. E. Brusubārda), kas devis daudzus koncertus, kuplinājis sarīkojumus un dievkalpojumus. Gūtie panākumi ir tiešām izcili. Rosīgi darbojas arī dramatiskā sekcija (M. Valtere), gleznotāju kopa (J. Soikans), šaha sekcija (E. Šneiders) u.c. Šinīs dienās tika atklāti arī auto vadītāju kursi (I. Znatnajs). Labu grāmatu celnītāji veldzi gūst nometnes bibliotēkā un lasītavā (A. Kraulis), bet pilnīgāko pasaules informāciju un ziņas par notikumiem nometnē gūstam lasot „Nometnes Vēstnesi” un skatot „Nometnes Vēstneša Foto aci” (atb.red. V. Buks).

Kopēji Lineburgā esošiem latviešiem nodibināta Latvijas Sarkanā Krusta nodaļa, kurā par biedriem saistīties liels skaits nometnes iedzīvotāju. Lai gūtu informāciju par mūsu karavīru dzīvi gūstniecībā un atrastu nometniekotāju pieredzīgos, V. Buks devās uz Putlosas nometni un nolāsīja tur karavīriem savas nometnes sarakstus, tādā kārtā atrodot daudzus pieredzīgos, draugus un paziņas. Atgriežoties no šī brauciena uz Alt-Garges nometni, tika atvestas vairāk nekā 500 vēstules. Nākamā braucienā karavīriem novests vairāk nekā 200 sainīšu. („Latvieši Elbes krastā.” Trimda 1945.1.IX).

Alt-Garges nometne rosīgi gatavojās ziemas dzīvei. Darba talkās nometnieki ikdienas apstrādā un sagatavo lielāku vairumu kurināmo un stutmalku. Pēdējo par atlidzību viņi gādā angļu iestāžu vajadzībām. Šai nometnē, kur visu darbnīcu amatnieki strādā par brīvu, valda arī priekšzīmīga kārtība un tīrība. Ziemas dzīvei izlabotas nepiemērotās barakas un

sagādāta vajadzīgā iekārta un mācības līdzekļi pamat- un vidusskolām, kas jau sākušas darbu. Sevišķi draudzīgas un ciešas saites izveidojušās ar vietējiem angļu komandantiem. Bez tam Lineburgas pilsētas komandants ir šis nometnes krusttēvs un sniedzis latviešiem i morālisku, i materiālu atbalstu kultūras pasākumos. Nesen Alt-Garges nometne saņēmusi sporta piederumus 40 000 marku vērtībā, iekārto bibliotēka un lasītava ar ne tikai latviešu laikrakstiem un grāmatām, bet arī angļu periodiskajiem izdevumiem un tautiešiem speciāli interesējošām grāmatām. Notikuši bērnu svētki, nodibinājusies dramatiskā sekcija un kultūras padome mākslinieka J. Soikana vadībā, kas turpmāk organizēs un pārzinās visu altgargiešu kulturāli – sabiedriskos nodomus.

Čaklais un rosīgais altgargiešu darbs radīs atbalsi un ievēribu pie angļu armijas un civilo iestāžu vadītājiem. Uz to aicinājumu šo latviešu nometni apmeklējusi kāda angļu filmu reportieru vienība un uzņēmusi kino chronikai Alt-Garges latviešu nometnes dzīves ainas. Ievērojama angļu laikraksts „Daily Sketch” savās slejās ievietojis īsu reportāžu un vairākus šīs nometnes dzīves un darba foto uzņēmumus. Šī reportāža ierunāta arī angļu radiofonā. Par Alt-Garges tautiešiem reportāžas iespīestas kādā dāņu un vietējā Lineburgas vācu avīzē – Lauenburger Post No.15,1945.25.IX. (A.E. „Nometne, kuru pazīst arī Anglijā.” Trimda 1945.17.X)

Turpinājums sekos

Par Uldi Siliņu skat. JG261:33.

Vilnis Auziņš

KULDĪGAS IEDZĪVOTĀJI CAUR MODRA RUBEŅA PRIZMU

AR PAŠA FOTOMEISTARA PIERAKSTIEM

Fotogrāfi kopš sava aroda rašanās brīža izmanto profesionālās iemaņas, lai attēlotu savus laikabiedrus. Nav noslēpums, ka cilvēki pirmām kārtām interesējas par sevi, par sava tēla/izskata atbilstību savām vēlmēm un vīzijām. Fotoportretos parasti tēls veidots pozitīvāks, vizuāli saistošāks. Bet līdz ar fotogrāfijas uzņemšanos būt arī par sava laika hronistu, par sava laika savdabīgu tulku, arvien vairāk fotogrāfu uzdrošinās neievērot cilvēku diktēto sava tēla režiju. Fotogrāfu intelektuālā patstāvība iezīmē jaunu kvalitāti gan portreta jēdziena, gan cilvēku esības dokumentēšanā. Latvijā šo procesu sākums vērojami tikai 20. gs. 70. un 80. gados. Protams, fotogrāfu īpatns vērojums vai pat komentārs ir sastopams vairāku Latvijas 20. gs. portretu meistarumu radošajā mantojumā, tomēr tie visbiežāk izceļas ar romantiski ievirzītu piktorālismu. Sociālā komentāra portreti parādās tikai aizvadītā gadsimta 80. gadu nogalē. Kuldīgas foto kluba vadītājs Modris Rubenis ir viens no pirmajiem, kurš saskata laikmeta koptēla veidošanas iespēju ar savu fotokameru, kas tolaik saistīta ar zināmu iedrošināšanos, jo varēja sagādāt lieku uzmanību no represīvo iestāžu puses.

Modra Rubeņa sociāli komentējošo portretu kolekcija pirmoreiz pieejama atklātībā Rīgā (1991), Revolūcijas (tagad Kara) muzejā – tālu no to gadu fotogrāfijas centriem, – pateicoties muzeja darbinieku daudz plašākam revolucionārisma jēgas tulkojumam un Kultūras Fonda atbalstam. Rietumeiropā un Ziemeļamerikā līdzīgas kolekcijas un to izstādes pazīstamas jau 20. gs. pirmajā pusē. Atmiņa reizēm ir isa. Latvijā ārējo apstākļu dēļ mēs vairākas desmitgades nebijām pamanijuši savu nezināšanu. Nebijām arī novērtējuši fotogrāfijas kultūrvēsturisko nozīmīgumu. Kolekcijas „Kuldīgas pilsoņi” sākums meklējams pirms apmēram 20 vai vairāk gadiem. Pēdējos gados Modris ir atgriezies pie šī kultūrvēsturiski svarīgā projekta, pārvarot daudzus tipiskus sadzīves ierobežojumus, kā arī mūsdienu sabiedrības vienaldzību, kas var

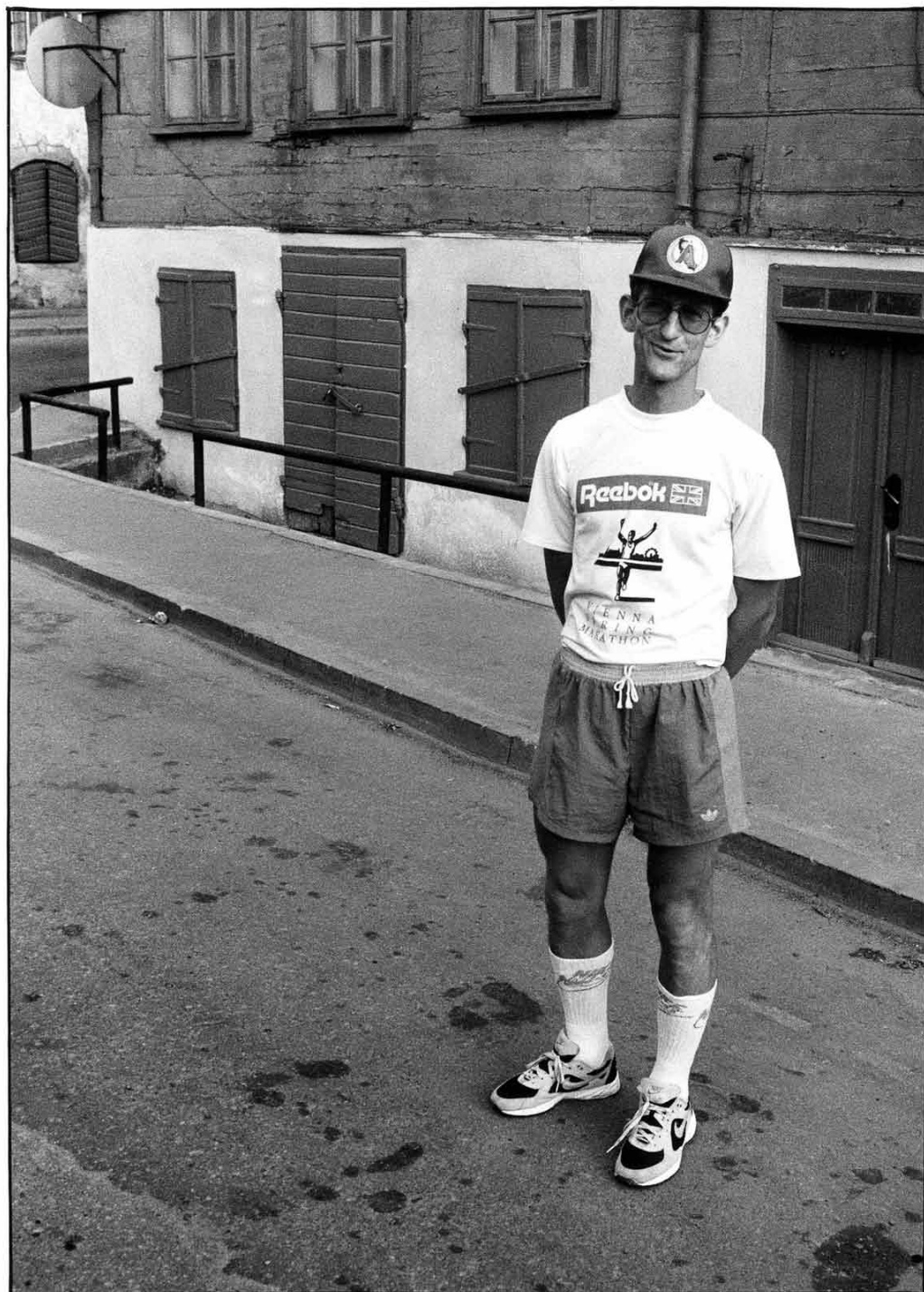
būt daudz iznīcinošāka par jebkura padomju varas iestāžu ierēdņa lojalitātes izpratni.

Kolekcijā „Kuldīgas pilsoņi” ietilpstošie apmēram 40 uzņēmumi ir reta laikmeta liecība, ko raksturo vispārīguma, subjektīvas interpretācijas un lokālas vēstures faktu savijums. Katru fotogrāfiju autors uz vietas uz fotolapas papildinājis ar saviem paskaidrojumiem. Vizuālā realitāte savienojumā ar autora toreizējo attieksmi pret fotografējamo objektu dod pārliecinošu priekšstatu par tā laika cilvēkiem un vidi.

Nesen nodibinātais veidojums *FotoForma* ar fotogrāfa laipnu atļauju uzsāka „Kuldīgas pilsoņu” izstāžu sēriju, saņemot negaidīti pozitīvus apliecinājumus no skatītājiem, kuri pirms 20 gadiem tikai mācījās staigāt. Kuldīgas muzeja paustā interese sola iespēju, ka Modra Rubeņa pilsoniskās pozīcijas fotogrāfiskā izpausme neizklīdis tikai pasaulē plašajos ceļos. Iespējams, ka laika distancē ir neizbēgams priekšnoteikums vēstures izpratnei.

Fotogrāfs un žurnālists Modris Rubenis (1951) beidzis Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūtu (tagad Latvijas Sporta Pedagoģijas akadēmiju), strādājis par sporta pedagoģu un administratoru Liepājā un Kuldīgā. Kopš 1983. gada piedalījies vai arī vadījis dažādus fotoprojektus. Viņa darbi atrodami muzejos un privātkolekcijās Latvijā, Šveicē un ASV. Piedalījies personāl- un grupu izstādēs Latvijā, Igaunijā, Lietuvā, Šveicē, Austrijā, Nīderlandē, Slovēnijā, Grieķijā, Krievijā, Japānā, ASV. □

Latvijas Fotogrāfijas muzeja vadītāja Vilņa Auziņa paša fotogrāfijas eksponētas daudzās solo un grupu izstādēs Latvijā un arī ārzemēs.

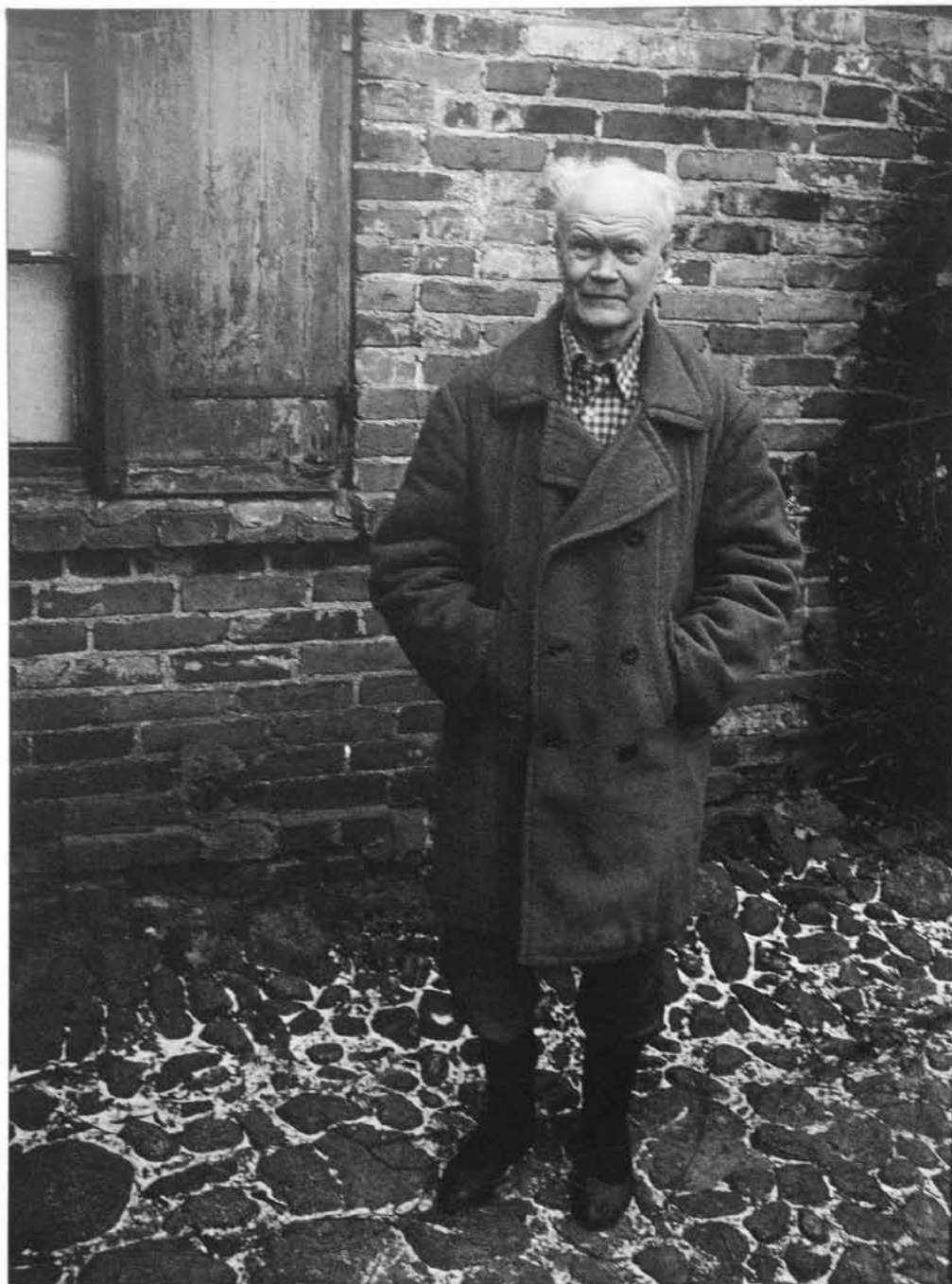

ARVĪDS ŠEFANOVSKIS, 1955

1992

ARVĪDS ŠEFANOVSKIS (1955)

Maizīti ar rokām pelna „Vulkānā”, bet brīvajā laikā liek lietā kājas un ir viens no labākajiem Latvijas gargabalniekiem un soļotājiem. Ja kāds ir dzirdējis par trakajiem Valmieras skrējieniem, tad Arvīds Valmierā šogad ieskrēja trešais.... Maratons sākas pēc 40-tā kilometra! (1992. gada uzņēmums).

FRICIS FREIMANIS (1918-1992)

Joprojām darba ierindā – atslēdznieks „Lauktechnikā”. Savas dzīves atslēgu vienmēr saskatījis darbā un palāvies tikai uz savām rokām. Varbūt dzīve būtu pavisam savādāka, ja toreiz 45-jā tiktu amerikāņu zonā. Bet iznāca braukt uz citu – Vorkutas zonu. Arī 49-jā tāda ekskursija – kopā ar māti līdz Omskai. Brālis Eduards Kanādā. Tam pirmajam bija skaidrs ko nesa padomju vara. Tā nu brālis sūta savus romānus, bet ne visi atnāk. (1989. gada uzņēmums).

KAROLĪNA ANNA DAKŠA, 1977

✱

KAROLĪNA ANNA DAKŠA (1899)

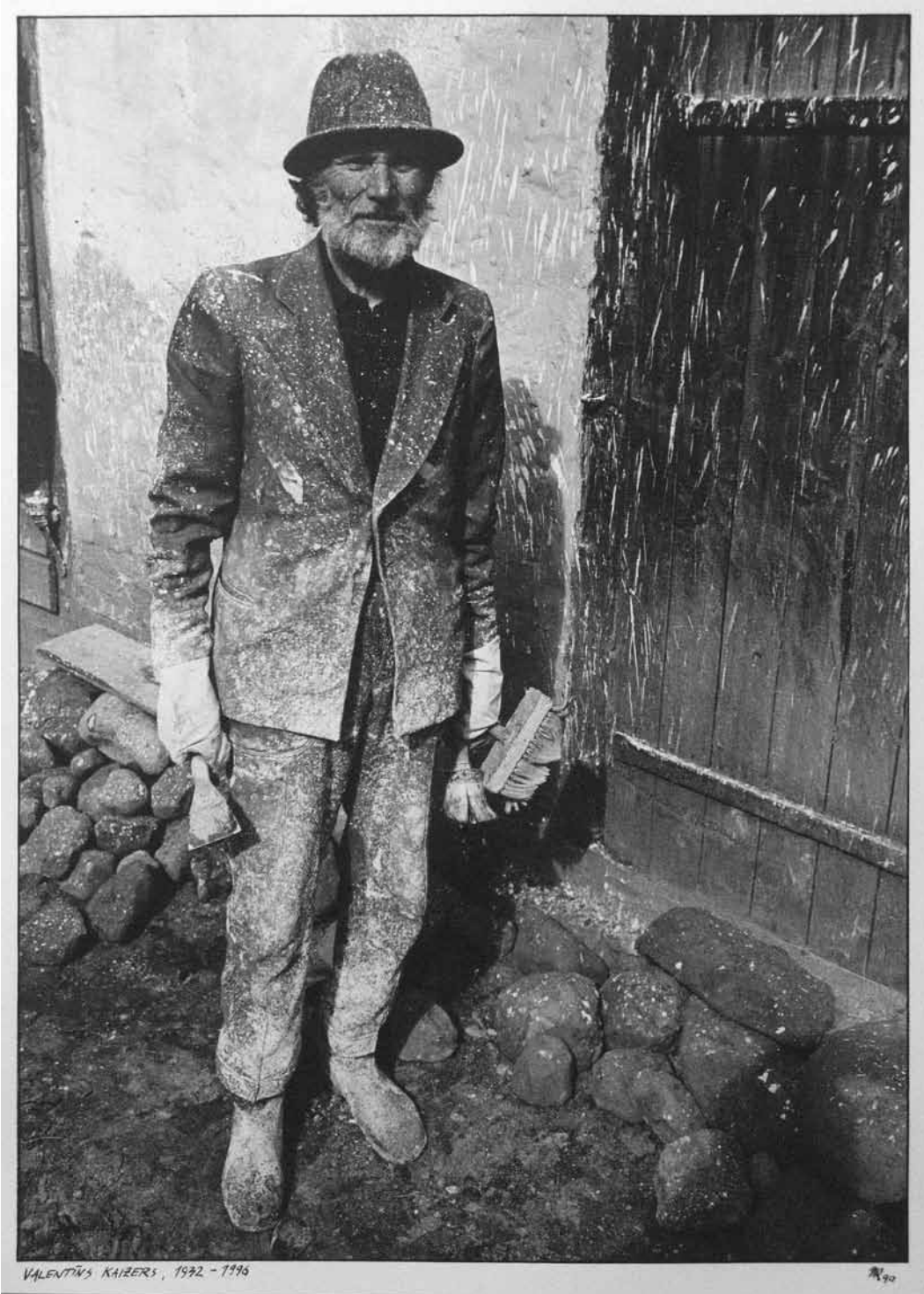
Vecākā Kuldīgas pianiste – ar klavierēm kopā no bērnu kājas. Mācīta klasiskajā klavierespēlē, aizvīlināta pie zēniem uz jazz-band, tā pulka ballītes nospēlētas. Tad kinoteātri „lielā mēmā” laikos klavierespēlētāja, jeb, kā modīgi tagad saka – tapiere. Pēc kara dažādi pulciņi, klavierstundas un visur, kur vien vajadzība. No spēlēšanas jau atrast nevar. Ja Dakšas kundze jūšos saskatīs cienīgu klausītāju, viņa uzspēlēs arī jums. (1989. gada uzņēmums).

OLĢERTS BRICIKS, 1927 - 91

OLĢERTS BRICIKS (1927-1991)

Kuldīgas sieviešu bieds. Smalkākas kundzes aizspiež ausis vai Olģertam met lielu likumu apkārt, jo šis kungs ar smalkiem vārdiem nemētājas. Viens otrs ar štoku dabūjis arī pa stilbiem. Pirms 13 gadiem vēl bijis dūšīgs strādnieks „Vulkānā”, tad paralīze un citas nebūšanas. Tā Olģertam dzīvīte krietni sariebusi. Pensija jau ir, veselību neviens neatdos. Un kam tu tāds deri ! (1991. gada uzņēmums).

VALENTĪNS KAIZERS, 1932 - 1996

VALENTĪNS KAIZERS (1932-1996)

Kaut kas jau jādara, lai būtu paēdis. Arī jāstumj tačka vai jākrāso un jāšargā pirksti, jo mūzikis bez pirkstiem nav nekas. Tā ir dzimtas tradīcija. Tēvs – Teodors Kaizers – Otto Svarca orķestra pirmais vijolnieks. Karš, juku laiki, mācības pašmācības ceļā, spēlēts armijā, Leņingradas cirkā. Vēlāk Kuldīgā spēles bauda džezbendam, bet mazā pilsētiņā nav tik daudz to spēlētāju. Pūtēju orķestrim jau pietiek, bet gribas ko nopietnāku, klasiku, Glenu Milleru, Latīņameriku... (1990. gada uzņēmums).

JĒKABS JUMIĶIS. 1935

MR 90

JĒKABS JUMIĶIS (1935-1992)

Viens no solidākajiem Kuldīgas vīriešiem. Ješka, vai mazais pulkstenvīriņš, kā to bija iesaukuši bērni. Uz ielas vairs nerādās, bet draugi pulksteņus nes labot tikai viņam. Jā, senāk jau varēja iztikt bez palielināmā stikla. Ja ticētu tam minhauzeniskajam stāstam par paštaisītu koka pulksteni, kas zin, varbūt kādā šķūnī vēl mētājas zobrati. (1990. gada uzņēmums).

LINDA TREIJA ATBILD SARMAI MUIŽNIECI-LIEPIŅAI

Linda Treija. Gleznotāja. Ilustratore. Monumentālās glezniecības speciāliste. Skolotāja. *Jaunās Gaitas* mākslas nodaļas vadītāja. Īpatnēja faktūra ir prominenta Lindas gleznās un lielajās mākslas instalācijās. Viņa raksta (*JG 256*), ka to panāk, lietojot visdažādākos materiālus: kolāžu, audumus, pastas. Ap instalāciju *Slieksnis* 2009. gada pavasarī Latvijas vēstniecības telpās Vašingtonā DC skatītāji varēja saost dūmus, jo milzīgās papīra strēmeles bija ne tikai apstrādātas ar dažādiem dabīgiem augiem un sulām, bet arī dedzinātas. Gadu vēlāk, pirms 2010. gada aprīlī atklāja izstādi Filadelfijas Brīvo Latvju Biedrībā, Treija meklēja biedrības skapijos (ar atļauju!) un aiz skatuves pamestas, bet lietojamas avīzes, ar ko apsegt sienas aiz lielākas gleznas, lai tai dotu vēl plašāku vizuālu tilpumu. Šķiet, ka atradās kaut kādi apputējuši poļu organizācijas apkārtraksti un pat dažas vecas nodzēstušas *Dzimtenes Balsis*, kas radīja uzjautrinājumu tiem, kas nākošajā dienā izstādes atklāšanā sīkāk pētīja Treijas darbus. (sml)

* * *

Sarma Muižniece-Liepiņa: *Vai spontānums un dažādu neparastāku izejmateriālu gadīšanās „pareizā vietā un laikā” motivē tavas mākslas virzienu, vai īstenībā to izmantošana ir sīki izdomāta iepriekš? Kādi ir neparastākie materiāli, ko esi izmantojusi, veidojot savus darbus?*

Linda Treija: Drīzāk jau spontānums. Izmantoju materiālus, kas tajā brīdī ir pieejami, un tad dažreiz iznāk kas ļoti labs, ko tad pilnveidoju un atkārtēju citos darbos. Tā top sērijveida gleznas. Pēc dekorāciju veidošanas izrādei *Homo Novus*, kas ir par Latvijas mākslas dzīvi pagājušā gadsimta 20. un 30. gados, man „uznāca” latviskā kubisma un nedaudz *art deco* vilnis. Tā tapa vesela izstāde *Kafijas pauze* (Klinklāva galerijā, Garezerā, 2007). Vašingtonas izstādei darbs tapa ilgākā laikā, un tad es varēju izmantot izdzertās rīta kafijas biežumus un novārīto biešu sulu, lai sagatavotu pamatu lielajiem papīra palāgiem. Nežēlīgos daudzumos bija iekrājušās latviešu avīzes, izdevumi, un tā tapa kolāžas stila darbi izstādei Filadelfijā šogad. Neko ļoti oriģinālu neizmantoju savos darbos. Galvenokārt jau interesantums slēpjas, kādā kombinācijā tiek izmantotas tehnikas un materiāli. Man tišām patīk zīmēt un gleznot uz visādām virsmām.

SML: *Margarītas Kovaļevskas divās dienasgrāmatās *Astoņpadsmit* un *Devīnpadsmit* jaunā māksliniece svaigi un savdabīgi apraksta savas gaitas, domas un no jaunas studentes perspektīvas raksturo arī dažus mācībspēkus Latvijas Mākslas akadēmijā 1930. gadu beigās. Tu absolvēji LMA 1997. gadā. Kā tu apraksti tu gaisotni LMA 90. gados?*

LT: Tas bija laiks tūlīt pēc neatkarības iegūšanas. Atmiņā tas palicis kā diezgan haotisks laiks. Daudz kas mainījās Mākslas akadēmijā, pat vairākas reizes, piemēram, vērtēšanas sistēmas, bakalauru un maģistru

programmas ieviešana. Es tajā laikā strādāju vairākas darba vietās – Ķekavas mākslas skolā par mākslas skolotāju un Latvijas Vēstures muzeja arheoloģijas nodaļā par mākslinieci. Tagad zināmā mērā to nožēloju, jo vajadzēja vairāk pievērsties studijām. Bija arī neiztrūkstošās pīppauzes akadēmijas garajos koridoros un biežās spontānās ballītes, kas sevišķi nepalīdzēja pie nopietnas studēšanas. Bet ar visu to – mēs katrs meklējām savu ceļu, kā izteikt sevi mākslā. Nezinu vai man tas toreiz izdevās, jo, liekas, pārāk mēģināju izdomāt, kā izteikties un, ja jau tu neesi vienkāršs un atklāts mākslā, tad tur nekas labs nevar būt. Man vēl aizvien ir tā nelaime, ka gribas, lai visiem patīktu, kas ir muļķīgi, jo vienmēr būs kāds, kam nepatiks vai nu tava māksla, vai tu pats. Akadēmija ar savu bohēmu un diezgan brīvo pieeju mācībām tomēr deva mums brīnišķīgu iespēju būt kopā ar vienreizējām personībām. Tāds bija Indulis Zariņš, Jānis Zemītis, Jāzeps Pigoznis, Edvīns Kalnenieks un citi. Mums pat bija ieviesta tāda stunda kā Instalācijas mācība, ko pasniedza Oļegs Tilbergs. Es domāju, ka tas bija vienreizēji, kādām pārmaiņām es kopā ar akadēmiju izgāju cauri. To jau nojauš tikai vēlāk. Man vienmēr patika mākslas vēsture un jāmin, ka tik labus profesorus kā Taťjanu Kačalovu un Eduardu Kļaviņu, kas paši par sevi jau ir leģendas, būtu grūti sastapt citur. Ingrīda Burāne mani ievada un ieinteresēja latviešu mākslas pasaulē, par ko es esmu ļoti pateicīga.

SML: *Ja tu rakstītu grāmatu par savu studiju laiku Latvijas Mākslas akadēmijā, kā tu grāmatu nosauktu?*

LT: Nezinu kā nosauktu savas atmiņas par mākslas akadēmiju, varbūt *Vējiem līdzīgs III* vai *Akadēmijas koridoru labirintos?*

SML: *Divi tavi vectēvi Fricis Zandbergs (1910-1972) un Arvīds Galeviuss (1920-1982) bija gleznotāji. Abi arī dzima zemkopju ģimenēs, abi cīnījušies II Pasaulē karā, abi bijuši izsūtījumā (Galeviuss pat atkārtoti). Abi tagad atdusas Meža kapos, Rīgā. Vai un kā jūti, ka viņi ir ietekmējuši tavu izvēli jau no bērnības, kad mācījies Rozentāla Mākslas skolā, nepagriezti muguru savam talantam mākslā?*

LT: Mana mīļā vecmāmiņa bija „tendēta” uz māksliniekiem. Viņas pirmais vīrs Fricis Zandbergs (mam-

Treiju ģimene Tukumā (2010). Sež (no kr.): Māris, Ivonna un Kārlis, stāv (no kr.): Juta, Linda un Ingemāra (Treija-Čivle).

mas tētis) bija gleznotājs. Arī pēc izsūtījuma, atgriezies mājās, kaut daļēji paralizēts, viņš gleznoja. Viņa māksla ir tāda riktīga, latviskā 30. gadu glezniecība. Es viņu neatceros, jo viņš nomira, kad man bija tikai divi gadiņi. Šogad viņam apritētu 100 gadi. Mana māsa ir izdarījusi milzīgu darbu, vācot materiālus par viņu un viņa laikabiedriem – māksliniekiem. Septembrī būs liela izstāde Tukuma vēstures un mākslas muzejā. Tajā būs arī mans darbs. Arī manu māsu darbi – kā pierādījums par vectētiņa iesāktā ceļa turpinājumu. Vecmāmiņas otrais vīrs, gleznotājs Arvids Galeviuss, strādāja kā grāmatu ilustrators. Viņu gan es atceros. Viņš bija milzīga auguma, muskuļains, izskatīgs vīrietis, kurš ļoti mīļi izturējās pret mums. Reizēm rādīja viņam, ko esmu uzzīmējis. Atceros vienu reizi, kad viņš bija dusmīgs par manis uzzīmētajiem karavīriem, kuriem bija ļoti šlaugani plečiņi – tādi vīriešiem nevarot būt. Pēc tās reizes sāku vairāk pievērst uzmanību cilvēku anatomijai.

SML: Vai ir arī citi mākslinieki tavā ģimenē?

LT: Es nezinu vai talants iedzimst, vai tas nāk ar dzīves pieredzi un apstākļiem, kādos mēs nonākam. Mājas vienmēr apkārt bija māksla. Es kādreiz dzīvoju dzīvokļu mājas piektajā stāvā uz paša stūra pie Vecās Ģertrūdes baznīcas. Skats no visiem dzīvokļa logiem bija fantastisks. Tur bija parkets, uz griestiem cilņi ar skatiem no grieķu teikām, katrā istabā bija savādāka flīžu krāsns. Mans tēvs mīlēja antīkas mēbeles un lietas. Mums vienmēr ir bijis daudz grāmatu, ko lasīt un skatīties. Tas jau viss iespaido. Ģimenē esam trīs māsas, visas mākslinieces. Vecākā – Ingemāra Treija ir gleznotāja, jaunākā – Juta Treija – tekstilmāksliniece. Brālis nolēma neiet pa šo taciņu. Viņš strādā ļoti praktisku un lietīšku darbu – ir būvdarbu vadītājs. Nezinu kā vecāki varēja mūsu radošās izdarības un emocijas izturēt, bet viņi to godam izdarīja. Viņi vienmēr būs tie, kas mani sapratīs un pieņems, tāpēc nav nekā labāks kā atgriezties pie mammas un tēta mājās.

SML: Mūzikas grupai „The Black Crows” šogad iznāca dziesma „Houston Don't Dream About Me”, kurā viņi dzied: „...es nesapņoju par Hjūstonu un Hjūstonā nesapņo par mani.” ASV tu jau dzīvo 13. gadu kopā ar savu vīru, ķīmijas profesoru Olafu Dauguli. Kurās pilsētās esat dzīvojuši un kāda ir vide, kurā jūs pašreiz dzīvojat Hjūstonā, Teksasā?

LT: Olafs sāka studēt Madisonā, Viskonsinā. Tad mēs pārbraucām uz Ziemeļkarolīnu, „Chapel Hill”, tagad – Hjūstonā. Hjūstonā ir neliela grupiņa latviešu, ar kuriem satiekos. Pati Hjūstonā ir jauna, plaša pilsēta ar saviem plusiem un mīnusiem. Vienīgais, kas mani nomāc, ir neciešamais karstums vasarās.

SML: Kā tavu nodarbošanos ar mākslu (ieskaitot lielāku darbu gatavošanu dārzā) uztver jūsu Hjūstonas amerikāņu kaimiņi?

LT: Runājot par kaimiņiem, domāju, ka viņi nemaz neatceras, ka esmu māksliniece, un pagaidām nav teikuši neko par manām radošajām izdarībām dārzā. Mēs esam diezgan noslēgti, kā jau Latvijas latvieši, un ar kaimiņiem uzturam pieklājīgas, bet rezervētas attiecības.

SML: Kopā ar Gunāru Stumbri un Lilitu Spuri tev 2001. gadā Klīvlendē bija izstāde „Trīs zem viena jumta”. Šovasar vienā no tikai pāris tavām brīvajām dienām no intensīvā darba Garezera Vasaras vidusskolā tu aizbrauci ciemos pie Gunāra atraitnes Maijas Stumbres Viskonsinā. Kā jūs iepazīnāties?

LT: Iepazinos ar Maiju un Gunāru Stumbriem 90. gadu vidū. Man viņi un arī Lilita un Ričs Spuri ir bijuši kā vistuvākie cilvēki šeit Amerikā. Ar Gunāru mūs vienoja arī glezniecība, nerunājot nemaz par paša Gunāra harizmātisko personību, un Maija ir tik pozitīvi uzlādēts cilvēks, ka ir ļoti veselīgi atrasties viņas tuvumā. Domāju, ka lielo saprašanu par dzīvi man deva tieši Gunārs. Es sapratu, ka nav ko mocīties ar kaut kā oriģināla izdomāšanu mākslā. Ir jāglezno un jāzīmē sev pašam par prieku un, galvenais, neizliekoties par to, kas tu neesi. Iebraucot Stumbri mājas pagalmā, mani vēl aizvien pārņem miera, nosvērtības un siltuma sajūta, kaut Gunārs jau veselu gadu nav mūsu vidū.

SML: Tik bieži dzirdu no tevis: „Jā, varu!” Tu esi ilustrējusi dažādažādu tematiku grāmatas, radījusi zīmolu, gleznojusi portretus, veidojusi monumentālas un savdabīgas dekorācijas teātriem, bijusi skolotāja Garezera vasaras programmās un lektore 2x2 un 3x3 nometnēs, palīdzējusi ar latviešu mākslas darbu identificēšanu un inventarizāciju, iekārtojusi un fiziski kārusi mākslas darbus pie sienām neskaitāmās izstādēs. Kāds ir kopsaucējs tavai profesionālai dzīvei?

LT: Esot Amerikā, man ir bijusi iespēja strādāt visdažādākās mākslas jomās, ko es droši vien neizmēģinātu Latvijā. Tā pirmā uzdrīkstēšanās ir visgrūtākā. Tomēr visilgāk esmu strādājusi par mākslas skolotāju. Iesāku to darīt jau 16 gadu vecumā, kad vēl mācījos Rozentāla Mākslas vidusskolā. Pēc skolas braucu uz Olaini, lai mācītu bērnus zīmēšanas pulciņā. Mācot jauniešus šeit, vislabāk man patīk projekti ar noteiktu ievirzi, kur var redzēt cik daudzveidīgi un savādāk mēs katrs redzam un uztveram lietas sev apkārt. Domāju, ka galvenais jau ir, lai ieinteresētu bērnus un skolēnus mākslā vispār. Jāatrod kompromisa ceļš starp konceptuālās un akadēmiskās mākslas mācīšanu. Ir jānod pamatzināšanas par tehnikām, kompozīciju, anatomiju utt., bet arī jānāca brīvi domāt un izteikties ar savu mākslu. Man sagādā baudu mācīt mākslu bērniem un pieaugušiem un sajūst, ka viņiem tiešām patīk, ko ir paveikuši.

SML: Pēdējos gados tavai dzīvei nākuši klāt ļoti laiktelpīgi amatī latviešu sabiedriskā darbā ASV: JG mākslas nodaļas redaktore, Amerikas latviešu mākslinieku apvienības (ALMA) sekretāre un priekšnieka vietniece, bet no 2010. gada rudens šīs plašās mākslas organizācijas priekšnieces amats. Kā tu nolēmi, ka tavā jau tik pilnajā dzīvē gribi uzņemt šīs jaunās atbildības?

LT: Jaunās atbildības nāk pašas un man atliek izlemēt – jā vai nē. Bez tam es neuzņemtos, ja ar mani kopā nestrādātu tādi cilvēki kā Rolfs Ekmanis, Ingrida Bulmane, Uģis Nīgals, tu un citi. Godīgi sakot, man ir bail no tādas atbildības, bet vairs jau nav daudz laika palicis baidīties no atbildībām un izmaiņām dzīvē.

2010. gada augustā.

Linda Treija. *Sēžot uz atmiņu laipas* (veltījums vectēvam, māksliniekam Fricim Zandbergam 1910-1972). 2010. Jaukta tehnika. 150 x 170 cm

Uldis Briedis. *No omoniešu lodes nogalinātā Roberta Mūrnieka bēres 1991.19.I.*
No sērijas *Pirms 20 gadiem.*

Piemīnēšanas laiks. Bija ap ziemas, ir atkal ap vasaras saulgriežu laiku. 2. Meža kapos zemē guldīja Olafa Stumbra urnu. Nu Gunars [Saliņš] steigzas pievienoties lielajai saimei viņšaulē. Nāk prātā, ka viņš varētu tur debesu ķēķi atvērt Miglas krogu, un tad jau būtu gandrīz vai jāapskauz tā dzīvīte pēc dzīves. Mums atliek pieminēt un cerēt, ka būs vēl kāda brīva vietiņa pie letes. Ņujorka gan laikam šaisaulē paliks neapmežota ●●● JG260 – pamatīgs numurs! Paldies! Pie manas īsbiogrāfijas (74. lpp.) derētu daži precizējumi. Savā veidā jau biju viens no JG dibinātājiem, bet precizāk ir, ka JG dibināja ALJAS valde, kad nolēma pārtraukt *Rakstus* un sākt jaunu žurnālu, kam tai brīdī nebija nosaukuma. Mani iecēla par pirmo atbildīgo redaktoru un vairāk vai mazāk atstāja savam liktenim. No aprīļa, kad nolēma pārtraukt *Rakstus* un izdot jaunu, līdz septembrim, kad tam bija jāiznāk, bija četri mēneši! Par to esmu rakstījis pašsarunā 100. numurā, arī par to rakstīts Aivara Ruņģa brošūrā *Jaunā Gaita: Stāsts par žurnāla tapšanu un sākuma gadiem*. Katrā ziņā bez Aivara iesaistīšanās arī nezin, vai kas būtu sanācis. Bet mana loma, ja pirmā redaktora tituls nebūtu piemērots, precizāk būtu – „viens no pirmajiem JG veidotājiem”. Tai pašā laikā nav precīzi mani minēt kā LOM *Gadagrāmatas* redaktoru. Tas gods pienākas Heinriham Strodam, jo viņš atbild par saturu. Nezinu, kā manu darbu vislabāk aprakstīt – es vērtēju darbus kopā ar citiem un tad gādāju par visu tālāko, sākot ar gatavo rakstu galīgo apdari līdz pat publikācijai. Tas ir drīzāk tehniskā redaktora darbs, lai gan tā nav atzīmēts pasītē. Te tās lietas notiek drusku citādāk nekā Amerikā.

Valters Nollendorfs, Rīgā

Kā jau nereti, Ainārs Zelčs uzrakstījis kaut ko interesantu, polemiku rosinošu (JG260:45). Nudien, vienubrīd par latviešu rakstnieku aptuveni 20. gs. otrajā pusē Latvijā tā vien gribas pārjautāt ar paša AZ citātu no romāna *1945 Rīga: Bet ko viņš vēl ir darījis? Vai tikai viņš nav bijis latvietis?* – Dorothea *jautā Robert par tēvu* (189). Bet, nopietni runājot: to, ko uzrakstīja/paveica rakstnieki Latvijā līdz neatkarības atjaunošanai, nevarēja uzrakstīt/paveikt rakstnieki trimdā. Un otrādi. Šodien jau droši var teikt, ka visai liela būs abās pusēs radītā ilgmūžīgā daļa. Vēl neaizmirsīsim arī totalitāro režīmu nometnēs, izsūtījumos radīto vai no tās rūgtās pieredzes izaugušo. Teikšu vēl vairāk: **neviens nevar cīta vietā**, jo literatūru tomēr rada atsevišķi cilvēki, talanti, nevis tās vai citas tautas daļas. Teiksim, mūsu dzeju jau grūti iedomāties kā bez Ojāra Vācieša, tā bez Linarda Tauna. Vēl un vēl. Arī prozā, arī dramaturģijā līdzīgi. Un pilnīgi lieki Ojāram Vācietim vai Gunāram Janovskim diezin kāpēc kā svaru bumbu pie kājām karināt citus literātus... Bet par to, kā debesīs, kā mūžībā lems — Te nu der atcerēties vienu Marka Tvena stāstu: debesīs par potenciāli dižāko visu laiku rakstnieku atzīts nevis Šekspīrs, bet kāda ASV štata drēbnieks, tikai viņš diemžēl dažādu iemeslu dēļ neko nav uz zemes paguvis uzrakstīt. JG261 trīs atšķirīgas balsis dzirdamas Briežu trijotnes dzejas publikācijā, kur īpaši atzīmējamas Marijas vārsma par vārdiem.

Imants, Rīgā

Nesen, rakājoties gūglī, uzdūros rakstam: „Starptautiskie raidījumi latviešu valodā 20. gs. otrā pusē” pdf formātā, tikai ar virsrakstu un autora Rolfa Ekmaņa vārdu – <<http://tinyurl.com/eraksti>>. Tā kā strādāju *Amerikas Balss* (VOA) latviešu redakcijā (1983-1993), šis publikācijas 12. lpp. par mani lasāma sekojošā informācija: *Gita Gulēna Vāgenheima ir „Latvijas latvietē”, strādājusi toreiz Drāms (tagad Nacionālajā) teātrī, arī Latvijas radio un televīzijā, trīs gadus pēc ierašanās ASV 1980. gadā sāk strādāt AB. Kaut arī divas reizes godalgota kā Eiropas nodaļas veiksmīgākā diktores, 90. gadu vidū viņai darbu AB uzsaka. Šajā informācijā iezagusies būtiska kļūda; proti, man darbu neuzteica, es pati iesniedzu atļūgumu. Aizīmeļoju automam, prof. Ekmanim, kurš paskaidroja, ka raksta oriģināls publicēts JG237 (2004):41. *Jauno Gaitu* allaž esmu uzskatījis par augstas klases izdevumu, kam īpaši nopelni daudzu Latvijas vēstures balto plankumu aizpildīšanā. Jūtos pagodināta, ka arī mans vārds parādījies tik cienījamā izdevumā, turklāt rakstā par starptautiskajiem radioraidījumiem latviešu valodā, jo 10 gadus ilgo līdzdalību to veidošanā AB uzskatu par vienu no nozīmīgākajiem posmiem savā radošajā un profesionālajā biogrāfijā. Tāpēc nešaubs, ka [attiecīgajā nr.] gluži vienkārši iezagusies drukas kļūda; proti, iespiedies lieks burtiņš „i”, kā iznākumā *90. gadu vidū viņa darbu AB uzsaka* pārvērtēs par: *90. gadu vidū viņai darbu AB uzsaka*. Latviešu valodā tāda misēšanās itin viegli var notikt. Godalgu uzskaitījums varēja būt precīzāks: saņēmu tikai vienu kā Eiropas nodaļas izcilākā diktores; pārējās četras par izcilību programmu veidošanā un/vai līdzdalību tajās. Bet tas nu tā. Būtiska ir atšķirība starp „atļūgšanos” un „atļaišanu” no darba!*

Gita Morris - Vāgenheima alias Gulēna,
Washington, DC

Pret latīņu cilmes **lietvārda kolektīvs** lietošanu (JG261:59) latviskā latviešu valodā var būt vairāki iebildumi. Pirmkārt, latviešu valodā ir jau sen lietots šis cilmes **īpašības vārds**, kas ir gluži līdzīgs tagad lietotajam lietvārdam. Tieks runāts, piemēram, par **kolektīvu drošību, kolektīviem līgumiem, kolektīvām saimniecībām, kolektīvu vainu**. Bet latviešu valodā nav parasti vārdi, kas reizē varētu būt gan lietvārdi, gan īpašības vārdi. **Lietvārda kolektīvs** lietošana posta latviešu valodas vārdadarināšanas sistēmu un notruļina valodas izjūtu. Otrkārt, šis vārds ir **padomisms**, ar kuru cīņā pret buržuāzisko nacionālismu nomainīti tādi latviski vārdi kā **saime, kopa, darbinieki** un arī svešvārdi **ansamblis, grupa** u.c., padarot latviešu valodu nabagāku un pietuvinot to krievu valodai. Bez **lietvārda kolektīvs** latviešu valodā ļoti labi var iztikt, tāpat kā bez tā iztiek angļu un citās valodās, kur nerunā par **skolu** vai **deju kolektīviem**. Treškārt, šī vārda lietošana liecina par latviešu pašcieņas un lepnuma trūkumu. Komunistu Partijai Latvijā bija sava latviešu valodas politika: valodas „demokratizēšana”, valodas internacionālizēšana un valodas pietuvināšana lielās krievu tautas valodai. To dēvēja par „valodas attīstību”. Mēs aizmirstam, ka katra jauna krievu valodā lietota svešvārda ieviešana latviešu valodā to nabagātināja, bet padarīja to par vienu latviešu vārdu nabagāku. Ir laiks sākt veicināt latviskas latviešu valodas atjaunošanu. Kāda vaina *skolas saimei?*

Rūdis Hofmanis, Losandželosā, ASV

Paldies Pāvilam Ieviņam par interesanto, izcilā pareizrakstībā sagatavoto atmiņu stāstu „Darbs Latvijas Radiofonā 1938-1944” (JG259).

Aina Sveile, Sidneja, Austrālijā

Paldies par JG261! Kā vienmēr, viss numurs uzreiz ir jāizlasa, nevar atstāt neizlasītu.

JG entuziaste, Stokholmā

JG veidotāju darbs ir izcils profesionalitātes, talanta, godaprāta, pacietības un nesavtības paraugs mums visiem šeit Latvijā. Tā turēt! Un ilgi vēl.

Leons Briedis, Rīgā

1) No JG260: ...*prezidents Lehš Kačiņskis* (Lech Kaczyński) *novembra beigās paraksta likumu, ka personām, kuras glabā, pērk vai izplata priekšmetus vai ierakstus, kas satur komunistu simbolus, draud sodanauda vai cietumsods līdz diviem gadiem, jo, izsakoties senatora Zbigneva Romševska vārdiem, „pret komunismu jāizturas tieši tāpat kā pret nacismu (..) abu upuru skaits ir salīdzināms, ņemot vērā badu Ukrainā Staļina laikā un deportācijas uz Sibīriju.* 2) Prezidents Lehš Kačiņskis zaudē dzīvību pie Smoļenskas jau nākošā gada aprīlī, līdz ar daudziem pavadoņiem. 3) *Empire Strikes Back* (Kādas ASV filmas nosaukums.) (...) *Skaudrāks zemteksts izpaužas 2009. gada vasarā grupas izstādē Katerinholmā (Zviedrija) parādītajā objektā. Tas ir televizoram vai mūzikas pastiprinātājam līdzīgs šķietami nevainojami izpildīts priekšmets, kuram vajadzētu būt funkcionālam, bet kurš nekam neder. Tam dots nosaukums We are proud. Made in Latvia – „Mēs esam lepi. Izgatavots Latvijā” (JG261:42 – no Rutas Čaupovas raksta par mūsu tēlniecību „Krizes laika iespējas un paradoksi”.)* 1) Ja katrs pats - *Latvijā izgatavotais* - uz savas pieres nav ar mieru uzrakstīt *Es nekam nederu*, tad nav ko apvainot Latvijas vārdu. 2) Ja pietrūkst dūšas paņirgāties par Ziemeļkoreju, Krieviju, Irānu vai Baltkrieviju, tad vismaz tik daudz goda jūtām vajadzētu būt, lai neņirgātos par nelielo, bet nesalīdzināmi jaukāko – *derīgāko* – demokrātisko Latvijas Republiku. 3) Tas ir labi, ka mums, tēlniekiem, ir divas biedrības jeb kopas. Vieni dod priekšroku tam, kas reiz ir ticis saukts par „tīro mākslu” („tīro formu”), otri veido tā, kā joprojām vairāk patiek tautas lielākajai daļai. 4) Kura kopa labāka, par to uzzināsim pēdējā dienā. 5) Ja pirmajā punktā man asins vārās, tad ceturtajā jau varu mīlīgi pasmaidīt. ●●● Īpaši mani iepriecina (JG262:63) Putina karikatūra. Man šķiet, ka šeit brīvajai presei tas ir brīvi aizliegts. Jā, Putina režīms ir darījis visu iespējamo, lai stāvoklis Latvijā būtu tāds, kāds tas ir tagad. Un Krievija taču ir tik ļoti, ļoti vāja, bet – šeit tai piekāpjas visās frontēs. Dažkārt man rodas – ak, vai! – pat pa kādam mirklī, kad tas, ko redzu apkārt, sāk šķist kā no purva izrāpies un taču noslēcis – bet vai tad patiesi vēl joprojām dzīvs?! – padomijas mošķis.

Ainārs Zelcs, tēlnieks Alūksnē

Katram roka jāpieliek. Dzīve ir kā ātrums sasniedzis smagsvara kravu vilciens, kas dārdina tikai uz priekšu, pat ja dīzeldzinējs palicis bez degvielas. Inercei piemīt milzu spēks. Diemžēl ne tikai materiālajā pasaulē,

arī garīgajā, sabiedrības, cilvēka uzskatos, vērtējumos. No tā sauktās plānsaimniecības ielēcām brīvajā tirgū, drikst brīvi runāt, rakstīt, bet... Padomijā uzkrātā inerce turpina dārdināt pa ierasto ceļu. Gandrīz 20 gadus dzīvojam neatkarību atguvušā valstī, bet, ieskatījies šodienas (2010.6.IV) *Latvijas Avīzē*, – lasu, ka Latgales skolās turpina aktīvi mācīt no citiem mūsu novadiem atšķirīgu vēsturi; aicina piedalīties rakstiskā konkursā „Lielais Tēvijas karš un ģimenes vēsture”, „Latvijas iedzīvotāju cīņa pret fašismu”, „Fašisms sagrauts. Bet vai uzvarēts?” utt... Apsveicami, ka avīze tam pievērsusi nosodošu uzmanību. Taču šajā numurā lasāma vēsturiska ziņa, kā pirms 20 gadiem sašķēlās LKP, par krieviskās CK pirmo sekretāru ievēlēts Alfrēds Rubiks, par latviskās CK pirmo sekretāru Ivars Kežbers. Fakti pareizi, tikai ne mazākais mājiens par Kežbera īsto nodarbi – spiegot PSRS labā, darboties tās labā. Padomju smagsvara ideoloģiskās kravas vilciens dārdina uz priekšu, joņo un joņo pa mūsu šodienas slieidēm, aizsedzot pagātnes patieso ainavu. Tagadne un pagātne krustojas arī Ildzes Krontas recenzijā (JG257, 2009) par LKP CK instruktora, no 1969. gada laikraksta *Literatūra un Māksla (LM)* atbildīgā redaktora Jāņa Škapara grāmatu *Barjerskrējiens*. Ja iepriekšējie septiņi *LM* redaktori varēja justies gandarīti, noturoties redaktora krēslā pāris gadus, tad Škapars šajā amatā pabija līdz 1985. gadam, līdz Gorbačova ērai. Tāds kā rekords. Kāds? Uzcītīgai kalpošanai KP idejām un prasībām. Tā jāvērtē viņš pats, tā jāvērtē grāmata. Un iebildumi pret grāmatu saplaktu, ja autors to būtu izdevis par savu kā Saeimas bijušais deputāts diezgan apaļo pensiju, taču iekšlapā lasām: *Grāmata izdota ar Valsts Kultūrkapitāla fonda un Rīgas domes Kultūras departamenta atbalstu*, tātad paņemts no mūsu maksātiem nodokļiem. Ne velti esam jau iemācījušies gudrību – viss maksā tik, cik tas maksā. *Barjerskrējiens* ir brāķis. Kāpēc mums jāmaksā par brāķi? (...) Saturā gandrīz tikpat kā Toričelli tukšums. Recenzente Ildze Kronta – lai gan ir tālaika līdzgaitniece – neizvirza nevienu nopietnāku prasību patiesīguma atklāšanai. Noklusēt un klusēt joprojām ir visparocīgākais paņēmieni, kā atmazgāt bijušo. Nav izmantota izdevība pastāstīt mazliet vairāk par Škapara konfliktu ar redakcijas kritikas nodaļas vadītāju Voldemāru Melni. Šo Padomju Savienības ideoloģiskajā gaisotnē gluži vai neticamo redakcijas kolektīva pārdrošību mazliet esmu pieminējis savu atmiņu atspulgās par noklusēto un viltniecisko *Aizejot atskaties* otrās grāmatas nodaļā „Lielais Pret”. Notikušā neparastību apliecina kaut vai tas, ka iejaucās pat ceka un čeka. *Barjerskrējiens* par to ne vārda. Arī Ildze Kronta apiet ar likumu. Var patikt vai nepatikt Melņa personība, tomēr tas ir fakts – viņš savā mūžā neuzrakstīja *LM* vairs nevienu rakstu. Vēl daži aizgāja no redakcijas, pārtrauca sadarboties. Čekas materiāli nav pieejami, bet ceļš glabājas te pat Latvijā. Kāpēc recenzente tajos neieskatījās? Ir arī vēl dzīvi notikuma līdzgaitnieki, pat CK kultūras daļas vadītājs Aivars Goris. (...) Jānis Škapars 16 gadus bija *LM* redaktors, pie tam arī kompartijas RS pirmorganizācijas sekretārs, tātad labi informēts. Grāmatā šo informāciju nejutām. Garāmejojot gan pieminēts kāds čekists N. Kokorēvičs. Kas viņš, no kurienes, kādos amatos pabijis? Melna tumsa. Ko darīja Litfonds un tā ilggadējā priekšniece E. Zaķe? Kāpēc ar RS trešajiem sekretāriem ierindas rakstnieks piesargājās būt atklātāks?... Uzskaiti var turpināt. Škapara dienasgrāmata

beidzas ar 1979. gadu. Solīts turpinājums. Vai tikai par nedienām ar paša veselību un kāpināto kāri peldēt? Man iebildumu nav, ja 2. daļu autors izdod par savu naudu. Bet ja par nodokļu maksātāju, tad... tad tomēr gribētu izlasīt, kas galu galā bija slavenais radošo savienību 1988. gada plēnums, kuru cildina un cildina, lai gan čekas ģenerālis Edmunds Johansons savā grāmatā neslēpj, ka viss noticis viņa un čekas virsnieku tiešā pieskatījumā. Vai varam beidzot sākt nopietni izvērtēt šo divdabīgo notikumu? Škapara pieredzētais te lieti noderētu. Un kā viņu no redaktora amata nomesto uznesa Latvijas Tautas frontes valdes priekšsēdētāja augstajā postenī? Vai Ivars Kezbers piepalīdzēja? Viņš taču bieži esot redzēts ejam un nākam no Škapara dzīvokļa... Stāstāmā daudz. Par patiesību nebūtu žēl izlietot nodokļu maksātāju naudu. Jo bez patiesības komunistiskās idejas kravas smagsvara vilciens dārdina un dārdina. Neapstājās pat, kad Latvija ievesta visdziļākā tautsaimnieciskā krīzē un ar savu parādnastu piebiedrojušies dažām valstiņām Āfrikā. Katram no mums roka jāpieliek pārmijai, lai pagātnes padomju dzīves vilciens iedārdinātos strupceļā, beidzot apstājies.

Laimonis Purs, Zaubes pagasta „Biķerniekos”

Prof. Gundara Keņiņa-Kinga raksti (JG260:28; 261:23) ir OK, kaut arī paīsi. Tie mudina uz domām par tematu citam rakstam: Kādam vajadzētu plašāk apskatīt ieteikumu par angļu valodu kā Latvijas galveno zinātniskās pētniecības valodu. Tai lietai ir vismaz divas puses. Nenoliedzami, angļu valoda palīdz latviešu pētniekiem piedalīties pasaules zinātnes apritē (bet tikai ja tā ir laba angļu valoda, kas nepadara mūs smieklīgus). Tomēr svešvalodas (vienalga, krievu vai angļu) dominance augstākajā izglītībā neizbēgami atsauksies nelabvēlīgi uz latviešu valodas stāvokli, it sevišķi reāli pielietotajā terminoloģijā visās nozarēs. Valoda neglābjami tiks noplicināta vēl vairāk. Ja neesam akli, mēs jau tagad redzam kas noticis ar latviešu valodu pēdējos 65 gados, kad krievu valoda bija domnējoša: par spīti daļas valodnieku pūlēm, pārāk maz ir panākts, lai latviešu valoda būtu moderna, izteiksmīga un bagāta, ar pietiekamu (un plaši pazīstamu) vārdu krājumu visās dzīves nozarēs. Varbūt lietuvieši ir mums priekšā? Norvēģi, piemēram, ir ļoti noraizējušies par savu situāciju šai ziņā un, skatoties uz nākamajiem 100 gadiem domā, ka pētniecības valodai jābūt pamatā norvēģu – ar tulkojumiem kur vajadzīgs. Arī eksaktajās zinātnēs, par sabiedriskajām un humanitārajām nemaz nerunājot. Tāpat kā kara lietas nedrīkst atstāt ģenerāļiem, latviešu valodu šodien un nākotnē nedrīkst atstāt tikai valodnieku rokās. Arī šovinistisku „nacionālistu” rokās ne. Ir jāapzinās, ka valoda ir vērtība, ka bez valodas mēs neesam tauta un ka ir jābūt robustai un ilgtspējīgai bagātas un dzīvas latviešu valodas politikai visā valstī, visos līmeņos, no prezidenta līdz pirmsskolniekam. Ar skatu 100 gadus uz priekšu, tāpat kā norvēģiem. Tur atslēgas pozīcija ir augstskolu visām fakultātēm. Man tomēr ir nelabas aizdomas, ka taisni tur sagaidāma vislielākā pretestība.

Andris Priedītis, Toronto

Absurda situācija „uz zemes” rosina absurdo teātri. 1958. gadā parādījās Ionesco *Rhinoceros* (Degunradzis). 2010. gadā Juris Helds lugā *Ko darīt?* (JG 262) arī lieto degunradzi, attēlojot absurdo situāciju Latvijā. Kā saka fanču sakāmvārds „Jo vairāk mainās, jo vairāk paliek kā bijis” (*plus ça change plus c'est la même chose*.)

Anīta, Oranžvillē, Kanādā

Gribu izteikt visdziļāko cieņu un apbrīnu par Franka Gordona aso prātu un tikpat aso spalvu. Vienmēr ar baudījumu lasu viņa uzrakstīto.

Janīna Kursīte, Rīgā

Saņēmu joprojām dzīvās un allaž interesantās JG 262. nr. Saturs, kā vienmēr, ļoti bagāts. Visvairāk iepriecina ELJAs Saulkrastu kongresa (2004) referentes, starplaikā filoloģijas doktore Evas Eglājas-Kristsones rakstu sērijas turpinājuma „Okupētās Latvijas un latviešu trimdas saskarsme un tās dinamika” VII daļa. Rīgā JG var nopirkt Okupācijas muzeja grāmatgaldā un „Satori” grāmatnīcā.

Ģirts Zēgners, Rīgā

Lasu ar aizrautību JG261. Jauki! Arkārtīgi interesanta intervija ar Žagariņu – kā top JG. Man kā vecam preses vilkam tas ir „aizrāvīgi”. Jūs JG redakcijā esat VARONI! Bet te man lūgumiņš: 30. lpp. pirmo pēckara gadu apskatā attēlota karte no 1945. g. maija *Time*! Tas man ir pārsteigums – vai tad Henry Luce vareja jau 45. g. maijā dot **tādu** karti? Es, strādādams LTA 1945-1957, labi atceros tos laikus – skatoties no tāspuses - staļinisma baisajā norietā. Lūdzu, vai nevarētu man ieskenēt/pārsūtīt to *Time* rakstu, kur ievietota šī karte? Man tie gadi saistīti ar ļoti drūmu jūtoņu – Ždanova trakošana, „Stokholmas uzsaūkuma” piespiedu parakstīšana u.tml.

Franks Gordons, Telavivā

Jaunā Gaita 262

Laiks ir kapitāls, kas vēlēts
Ar vienu mēru visiem mums.
Vai lietosim to savā labā,
Vai atstāsim to atmatā?
No neskaitāmām iespējām,
Kā doto laiku lietāt likt,
Būt draugam vārdam rakstītam
Ir ceļš pie apgaismības tikt.
Parastai grāmatai autors ir viens,
Jaunajai Gaitai to piecdesmit.
Šeit žurnāls cēls, ko vēra ņemt:
Esejas un jauna dzeja,
Gleznu klāsts un ziņu pūrs.
Gan vajadzību daudz ir mums –
Šeit maksājums, tur ziedojušs,
Bet tikai tas, kam kūtrums krūtīs,
Sev *Jauno Gaitu* nepasūtīs.

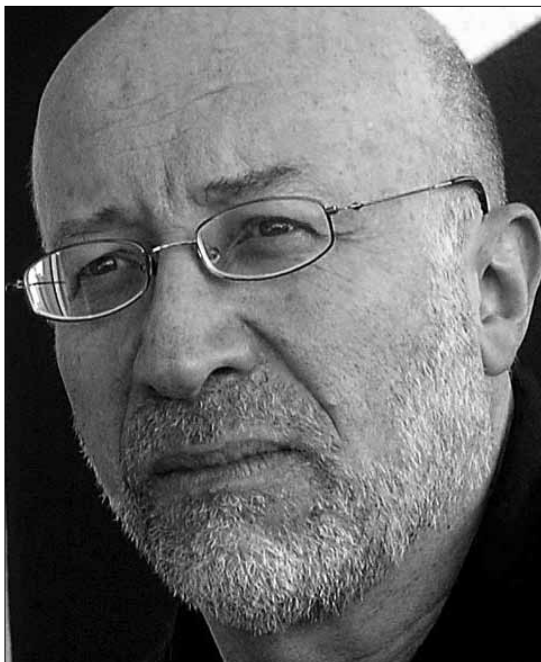
Uz rudens dienām bagātām cer
E.D. Rusovs, Anglijā

MĪRIS VĒSTURNIEKS DŽADS (TONY JUDT)

Pērn gad pasaules intelektuāļu kopiena zaudē Vinē dzimušo daudzu grāmatu autoru Amos Elonu (Elon), dažkārt sauktu par „židu Kamī” (skat. JG258:47-48). Šogad viņam pievienojas Londonas austrumu daļā sekulārā židu ģimenē dzimušais Tonijs Džads (1948-2010), kuram paticis sevi dēvēt par „universālu sociāldemokrātu”. Pēc augstākās izglītības iegūšanas Anglijā un Francijā, vēstures zinātņu doktors strādā par mācībspēku Kembridžas (Cambridge) U., Oksfordas (Oxford) U., Kalifornijas U. (UC, Berkeley) un pēdīgi Ņujorkas U. (NYU), kur viņš vada slaveno Remarka Eiropas Studiju institūtu (Remarque Institute of European Studies). Zinātņu vīra radošajā kontā vismaz ducis ievēribas vērtu grāmatu un gara virkne rakstu *The Times Literary Supplement*, *The London Review of Books* (LRB), *The New York Review of Books* (NYRB) u.c. Izraēlas-arābu Sešu dienu kara laikā (1967.VI) 19 g.v. Džads brīvprātīgi iestājas militārā dienestā, bet, vērojot Sīrijas auglīgās Golāna Augstienes Izraēlas bruņoto spēku brutālo okupāciju, sākotnēji dedzīgais cionists kļūst arvien skeptiskāks un gadu gaitā kļūst par Izraēlas politikas un tās atbalstītāju – ASV židu organizāciju vairākuma un ASV valdības – visai asu kritiķi. Džada vizijā Izraēlai no esošās „anahronistiskās valsts” jāpārvēršas par kopīgu židu un arābu valsti (*one-state solution*) ar vienlīdzīgām tiesībām visiem tās pilsoņiem. Kad Miersheimers (John Mearsheimer, U. of Chicago) un Volts (Stephen Walt, Harvard U.) rūpīgi dokumentētā pētījumā britu LRB (2006.26.III) norāda uz Izraēlas lobija lielo lomu ASV ārpolitikā, Džads nostājas abu asi kritizēto amerikāņu politoloģijas profesoru pusē. Rezultātā *American Jewish Committee* u.c. ASV židu organizācijas un publikācijas izvērs sava veida kampaņu pret Džadu, kariķējot viņu kā „sevi nīstošu židu” (*self-hating Jew*), pat kā „antisemītu”. Žurnālā *The New Republic* viņa vārds pazūd no pastāvīgo līdzstrādnieku ailes.

Džada vispazīstamākais darbs, varētu teikt, šedevrs Nr.1, ir viņa saistoši uzrakstītais, vairāk nekā 1 000 lpp. garais, vēstures eposs *Postwar: A History of Europe Since 1945* (2005), kur apsveicami liela vēriba pievērsta arī Vidus- un Austrumeiropas valstīm. Bez enciklopēdiskajām atbildēm uz *kas?* un *kur?* – autors visvairāk cenšas izskaidrot *kāpēc?* Pamatīgās un visaptverošās grāmatas latvisko versiju *Pēc kara: Eiropas vēsture pēc 1945. gada* (2007) veiksmīgi tulkojis Mārtiņš Pomahs.

Kaut arī savās agrīnajās grāmatās un rakstos Džads izsakās kritiski par franču, īpaši eksistenciālistu, antiamerikānismu, drīz vien viņš pats sāk ieņemt negatīvu nostāju pret daudziem amerikāņu dzīves aspektiem. Tas atbalsojas arī viņa pēdējā, šogad klajā laistajā grāmatā *Ill Fares the Land* (Zemi piemeklējuši slikti laiki), kas, jācer, arī tiks publicēta latviski. Tā ir sabiedrības asredzīga pētnieka politiska diskusija, kas izveidojas no Ņujorkas U. nolasītas lekcijas par sociāldemokrātiju.

Daļa no sešās nodaļās iekļautajiem tekstiem iespiesti periodikā, to vidū šogad NYRB (2010.29. IV) publicētais raksts ar tādu pat nosaukumu kā grāmatai un neilgi pirms tam – eseja „What is Living and What Is Dead in Social Democracy” (Kas dzīvo un kas ir miris sociāldemokrātijā – NYRB 2009.17.XII). Autors savās *cri de coeur* esējās brīdina Eiropu no amerikāņu labēji orientēto biznesa spēku nihilistiskā individuālisma, no amerikāniski aklās ticības tirgum, īpaši pēdējās desmitgadēs, no amerikāniskā materiālisma un pakļautības „mūžīgā pieauguma” (*perpetual growth*) jeb ekonomiskās ekspansijas varai. Arī bīstamāk nekā tikai ekonomiskā krīzē esošo Savienoto Valstu vienīgais glābiņš Džada ieskatā varētu būt pievēršanās Rietumeiropas sociāldemokrātiskajam modelim, ko vairākus gadu desmitus pēc kara un vēl joprojām raksturo sociālā drošība, stabilitāte un taisnīgums. Kur valsts spēlē nozīmīgu lomu, vienlaikus neapdraudot indivīda brīvību. Kur cilvēki uzticas gan valstij, gan arī saviem līdzpilsoņiem. Amerikāņus autors raksturo kā ļaudis, kuri, nespējami ieskatīties patiesībai acīs, nemitīgi pauž par sevi „patīkamus melus” – gan sev, gan arī citiem, jeb, citējot Detokevillu (Alexis de Tocqueville), „nododas mūžīgai sevis slavīšanai” (*perpetual utterance of self-applause*). Zīmīgi, ka no Eiropas valstīm Džads izceļ tieši Vāciju, kuras egalitārākais dzīvesveids esot krietni augstvērtīgāks par sasprieguma piesātināto amerikānisko variantu. Pretēji daudzu viedoklim, 21. gadsimts nebūšot vis Kīnas (un nekādā gadījumā Savienoto Valstu), bet gan „Eiropas gadsimts” – tā Tonijs Džads.

Rolfs Ekmanis

MŪŽĪBĀ AIZGĀJUŠAJIEM pievienojas katoliņu garīdznieks, prāvests **Miķelis Meinhards Lizdiks** (1922-2010), kurš Frankfurtē, Vācijā, kopā ar Vili Skultānu un Dr. Liliju Zariņu piedalās radiatorai-dijumu *Brīvās Latviešu Balss (BLB)* veidošanā (1965-1972; skat. JG253:24-30, 254:33-38, 255:39-43). ●●● Akvarelists-ekspresionists **Uldis Āboliņš** (1923-2010) bēgļu (Vācijā) Lielās izklišanas laikā nonāk Austrālijā (skat. JG218:2, 45), kur piedalās izstādēs, saņem godalgas, ir viens no Austrālijas Latviešu mākslinieku apvienības dibinātājiem, arī Sidnejas Latviešu teātra dekorators. ●●● Gleznotājs, viens no grupas *Zilā ota* dibinātājiem **Gunārs Jurjāns** (1922-2010), Austrālijas Latviešu teātra dekorators (1953-2007), ieguvis austrāliešu un trimdā PBLA atzinību kā mākslinieks un arī mākslas/teātra kritiķis. ●●● Lībiešu valodas/kultūras pētnieks, Somijas ZA un LZA loceklis, Helsinku U. Somugristikas nodaļas vadītājs, prof. **Sepo Suhonens** (1938-2010). ●●● Džeza mūzikas popularizētājs, „Armatūras orķestra” u.c. estrādes orķestru vadītājs, Latvijas Radio raidījumu veidotājs, Mūzikas ierakstu gada balvas un Nacionālās radio un televīzijas padomes balvas laureāts **Ivars Mazurs** (1929-2010). (re)

JAUNIZDEVUMI

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – Visvairāk tulkotais mūsdienu literārais darbs – **Sandras Kalnietes** ģimenes traģiski vēsturiskais stāsts *Ar balles korpēm Sibīrijas sniegos* iznācis Maķedonijā (*Kēpucē balerīne mbi dėborėn siberiane*), kur albāņu valodā ar angļu valodas starpniecību to tulkojis Durims Tace. Līdz šim grāmata iznākusi Francijā, Zviedrijā, Vācijā, Nīderlandē, Itālijā, Somijā, Čehijā, ASV un Ēģiptē, kā arī tulkota krievu valodā. ●●● **Knuta Skujenika** dzejoļu izlasi *Tornato da un altro mondo* (Atgriezies no citas pasaules) tulk. un atdzejojis valodnieks, Pizas U. profesors Pietro Umberto Dini. ●●● Lietuvā jauniešiem izdots scenārista un mākslinieka **Māra Putniņa** dēku stāsts *Laukiniai pyragai* (Mežonīgie pīrāgi). ●●● **Liānas Langas** dzejoļu izlasi *Sešit antėn* (Antenu burtnīca) atdzejojusi Petrs Borkevecs un Pāvils Štolls. ●●● **Krievijā** izdotajā latviešu dzejas antoloģijā *Berega doždja* (Lietus krasti) iekļauti Aleksandra Čaka, Olafa Stumbra, Ojāra Vācieša, Ulza Bērziņa, Jāņa Rokpelņa, Jura Kunnoša, Mairas Asares un Andras Manfeldes darbi. (vg)

DZEJA – Vai vainīga ir svelmainā vasara, vai priekšvēlēšanu netīrās ciņas, bet dzejnieki, šķiet, savu domu lidojumu uz kādu brīdi ir pieklusinājuši, tāpēc arī piedāvāto jauno dzejgrāmatu skaits ir pavisam niecīgs. To vidū interesants šķiet ogrēnietes **Dzidras Austras Livčānes** krājums *Ķenču prieki Snaudulijā*, kas humoristiskās un trāpīgās dzejas rindās caur Ķenča skatījumu parāda valdības izricību un dažādas dzīves ainas. Ne velti, rimju meistare dzejas rindas bieži vien rodas, skatoties ziņu pārraides televīzijā. Dzejoļus papildina Ērika Oša karikatūras. (vg)

PROZA – Jaungaitniekiem labi pazīstamā izteiksmīgā stāstu rakstniece, Vašingtonā mītošā **Laima Kalniņa** Latvijā izdevusi Vācijas bēgļu laika atmiņu grāmatu *Runcis Tīmiāns un Anna*, kurā galvenais stāstnieks ir runcis, kas uzmanīgi vēro notikumus bēgļu dzīvē. Ar šo romānu avīzes *Latvija Amerikā* lasītāji varēja iepazīties pirms vairākiem gadiem. ●●● Savukārt par

tagadējo latviešu darba meklējumu gaitām svešās zemēs vēsta **Viļa Lāciša** debija literatūrā – romāns *Stroika ar skatu uz Londonu*, kur lasītāju gaida gan nopietnas pārdomas un ironiski spriedumi par latviešiem un imigrantiem, gan pārsteigumi un pat krimināla intriga. ●●● **Inga Žolude** krājumā *Mierinājums Ādama kokam* apvienojusi 13 stāstus, kurus vieno rāma, *dzīļa un valdzīnoša ideja: izstāstīt dzīvi un nāvi*. ●●● Lasītājiem un teātra draugiem iemīļotais rakstnieks **Harijs Gulbis** romānā *Brīnišķīgā dzīve* iedziļinās cilvēku attiecībās, sapņos un pasaules izpratnē, tajā pašā laikā aprakstot notikumus Latvijā no 2004. līdz 2008. gadam. ●●● Iznācis pagājušā gadā mūžībā aizgājušā rakstnieka **Jāņa Mauliņa** pēdējais romāns *Burve*, kurā rakstnieka interese par zinātnes sasniegumiem un meklējumiem un spožiem atradumiem materializējies aizrautīgā, intimā mīlas stāstā. ●●● **Igora Ruņģa** spalvai pieder lugas, romāns, garstāsti un dzejoļi, tomēr tikai maza daļa no viņa daiļrades ieraudzījusi saules gaismu *Karogā* un uz skatuves Liepājā. Tagad tiem piepulcējušies grāmata *Aklie*. ●●● Rakstnieks un publicists **Pauls Bankovskis** sarūpējis grāmatu *Zvēri man!*, kas domāta *lieliem bērniem un brīnišķīgiem pieaugušiem* un stāsta par pilsētas dzīvniekiem, kurus cilvēki uzskata vai nu par nevēlamiem, nemīlamiem, vai pilsētas apstākļos pat par kaitīgiem. Līdztekus katra dzīvnieka stāstam un ilustrācijām uzskatāmi parādīts, kā aprakstītos dzīvniekus pašrocīgi pagatavot no ikdienā pieejamiem materiāliem. ●●● Atzīmējot bērnu un jauniešu iecienītā rakstnieka **Māra Runģu** 60 gadu jubileju, klajā nākusi grāmata *Turēt laiku aiz asēs*, kurā rakstnieks sakopojis dažādos laikos un dažādos avotos izteiktās domas par bērnu un jauniešu literatūru. (vg)

DAŽĀDA SATURA – 14. jūnijā pie Brīvības pieminekļa **Andra Manfelde** atvēra savu grāmatu *Zemniņas bērni* – atmiņu stāstījumu par viņas tuviniekiem, kas izsūtījumā Sibīrijā pavadīja 7 gadus, kurā, Ingas Ābeles vārdiem runājot, rakstniece *stāsta par neiedomājami plāno slānīti, kas cilvēku notur pie dzīvības, krāšņā, poēzijas pārpilnā, un vienlaikus - visvienkāršākā latviešu valodā*. ●●● Filoloģijas doktora **Raimonda Brieža** *Teksta cenzūras īsais kurss: prozas teksts un cenzūra padomju gados Latvijā* (LU LFMI) – galvenokārt par maiņām teksta nozīmē un lasījumā cenzūras ietekmētās rezultātā. ●●● Arī LU emeritētā profesora, vēsturnieka **Heinriha Stroda** pētījuma temats precīzi izteikts 472 lpp. biezajā grāmatā *PSRS politiskā cenzūra Latvijā 1940-1990*. ●●● Neilgi pirms Kārļa Ulmaņa 133. dzimšanas dienas iznākusi **Viestura Avota** grāmata *Kārlis Ulmanis: valstiski un privāti*, kas vērtējama kā publicistisks mēģinājums atklāt dažus līdz šim mazāk zināmus pēdējā priekš kara Latvijas valsts prezidenta personības un valdīšanas aspektus, vairāk akcentējot viņa varas pēdējos gadus, parādot prezidentu viņa laikmeta kontekstā kā spilgtāko latviešu nacionālo centienu paudēju un latviskās Latvijas simbolu. ●●● Ņemot vērā **Andra Kolberga** raibo dzīvi un viņa apbrīnojami veiklo un saistošo izteiksmes veidu, interesanta lasāmviela varētu būt viņa sarakstītā *Dienasgrāmata*, kas aptver laiku no pag. gs. 30. gadiem un iesniedz 21. gs. pirmajā desmitgadē, atklājot gan padomju pilsoņu dzīves ikdienu, gan Trešās atmodas notikumus un atjaunotās Latvijas ļaužu dzīvi un sadzīvi. ●●● Vēstures doktors **Kaspars Kļaviņš**, kas studējis vairākās

Eiropas universitātēs, bijis viesprofesors Čikāgas un Monaša (Austrālijā) universitātēs, grāmatā *Apstāvēšana* atbild uz tādām jautājumiem, kā „Kas izveidoja un aizsargāja Livoniju?“, „Baltijas jezuīti un to intelektuālā misija“, „Ieskats latviešu hernhūtiešu mistikas tradīcijā“, „Andrejs Pumpurs: tradicionālais, eiropēiskais un vispārcilvēciskais“, „Kad ir izdevīgi atcerēties savu tuvāko. Raiņa Jāzeps un mēs“, „Jānis Ezeriņš mūsu kultūras mantojuma kontekstā“, „Vai Baltija ir sengrieķu eposu dzimtene?“ u.c. ●●● Savukārt **Lato Lapsa** un **Irēna Saatciāne** turpina atmaskot sabiedrībā redzamu politiķu darbošanos. Rokasgrāmatā *Kā nozagt miljardu* lasītājs var iepazīties ar Aivara Lemberga veiklajiem gājieniem, lai nozagtu Latvijas valstij vismaz miljardu latu, bet grāmata *Šofera dēls Minhuazens* stāsta par Aināra Šlesera uzņēmējdarbības aizkulisēm. (vg)

Pasaku portāls <www.pasakas.net>, kur bez maksas dažādos formātos (teksta, audio un video) ir pieejamas latviešu u.c. tautu pasakas, teikas, oriģinālā literatūra bērniem, šūpuļdziesmas, multiplikācijas filmas un radošas spēles, tagad papildināts ar gandrīz 100 baltkrievu, ukraiņu, lietuviešu, igauņu, krievu, ebreju, čigānu un poļu tautas pasakām, kas klausāmas gan latviešu, gan oriģinālvalodās. (vg)

TULKUJUMI – Dzintara Soduma un Riharda Rīdzinieka spilgtā tulkojumā Latvijā pirmoreiz izdots amerikāņu rakstnieka, Nobela prēmijas laureāta **Džona Steimbeka (John Steinbeck)** romāns *Par pelēm un cilvēkiem (Of Mice and Men)*. Tulkojuma pirmizdevums iznācis 1954. gadā apgādā „Imanta“ Kopenhāgenā. ●●● **Viljama Somerseta Moema (William Somerset Maugham)** romānu *Mēness un penijs The Moon and Sixpence* par slavenā franču gleznotāja Pola Gogēna traģisko un aizraujošo dzīvesstāstu latviski tulkojusi Valda Kumuška. ●●● Klajā nākuši divi aizraujoši angļu spiegu romānu rakstnieka **Džona Lekarē (John le Carré)** darbi *Uzticīgais dārznieks (The Constant Gardener)* (tulk. Uldis Silis) un *Misijas dziesma (The Mission Song)* (tulk. Ligita Lanceviciene). ●●● Tulkojot libāņu izcelsmes amerikāņu

mākslinieka un rakstnieka **Halila Džibrāna (Khalil Gibran)** *Pravieti (The Prophet)*, Raimonds Auškāps norāda, ka šī grāmata nekad nav zaudējusi savu ieteksmības un pievilcības spēku un ir kļuvusi par vērtību mēraukļu garīgajā literatūrā. ●●● Franciskāņu klostera mūka **Burkarda Valdīsa** lugu *Līdzība par pazudušo dēlu* latviskojis Valdis Bisenieks. Mūka vērainās dzīves gaitas saistās arī ar Rīgu 16. gs. sākumā, un luga balstās Bībeles stāstā par pazudušo dēlu, skaidrojot Martina Lutera doktrīnu un izplatot reformācijas idejas. ●●● No bagātīgā **Artura Heilija (Arthur Hailey)** romānu krājuma latviešu lasītājiem tagad pieejams arī romāns *Viesnīca (Hotel)*, kurā savijas kriminālās pasaules intrigas ar sociālo problēmu atainojumu. Tulk. Ilga Melnbārde. ●●● Latviski lasāma arī viena no mistiķu un šamaņa reputāciju ieguvušā rakstnieka, antropologa **Karlosa Kastanedas (Carlos Castaneda)** grāmatām *Dona Huana mācība. Jaki indiāņu zināšanu ceļš (The Teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge)* par Meksikā sastapto jaki cilts indiāņu filozofiju, pasaules uztveri un maģijas paņēmieniem. Tulk. Heinrihs Jubels. ●●● Gintera Grasa (Günter Grass) romāns *Brīnumkaste (Die Box)* ir literārs eksperiments, kur autors runā savu 8 bērnu balsis. Tulk. Silvija Brice. (vg)

* * *

Vairāku grāmatu autoru un pazīstamā literatūras/mākslas žurnāla *AGNI* (Boston U.) redaktoru **Svenu Birkertu** satraukusi ziņa, ka plašais *Barnes & Noble* grāmatu tirdzniecības uzņēmums meklē pircēju savam veikalumam. Laikrakstā *The Wall Street Journal* (2010.6.VIII) ievietotas Birkerta pārdomas par grāmatu lomu mūsdienu pasaulē, kad aizvien vairāk lasītāju pievēršas elektroniskajiem saziņas un informācijas ieguves medijiem. Viņš pats garus gadus strādājis un vadījis grāmatu veikalus, un pieredze starp grāmatu grēdām viņu ievadījusi katrā nozīmīgā intelektuālā pasākumā, kā arī pamudinājusi ne vien lasīt, bet arī rakstīt pašam. Mūsdienu straujā virzība, kad grāmatu reālā klātbūtne gan bibliotēkās, gan grāmatu veikalos sākusi iet mazumā, var

apbēdināt daudzus „vecmodīgus” lasītājus. ●●● Populārā amerikāņu rakstniece Raisa (**Anne Rice**) 11.VIII ABC TV paziņoja, ka atsakās no kristiānisma, jo ir sašutusi par katoļu priesteru noraidošo nostāju pret homoseksuālistiem, par pēdējos gados gaismā nākušo priesteru aktīvo pedofiliju, kā arī par pāvesta prezervatīvu lietošanas nosodījumu, it sevišķi Āfrikas valstīs, kur plūšas AIDS epidēmijas. (bs)

BALVAS – Elzas Radziņas kulons – aktrisei **Daigai Kažociņai**, Kārļa Sebra gredzens – **Voldemāram Šoriņam**, bet Veltas Līnes gredzens – **Ditai Lūriņai**. ●●● Jāņa Baltvilka balva rakstniecībā **Pēteram Brūverim** par dzejoļu/atdzeju grāmatu bērniem *Rai-bajā pasaulē*. Vairākkārt godalgotais 14 dzejgrāmatu autors pazīstams ar atdžēm no vācu, lietuviešu, ukraiņu, bulgāru, azerbaidžāņu, Krimas tatāru u.c., visbiežāk skaitliski mazu tautu valodām. Balvu saņem arī viņa meita Indra par augstvērtīgiem lietuviešu autoru tulkojumiem (Lietuvas prezidenta Valda Adamku memuāriem u.c.). ●●● Baltijas Asamblejas (dib. 1991.6.XI) balva, šogad Rīgā, pasniegta (2010.22.X) prof. **Jānim Stradiņam** par grāmatu *Zinātnes un augstskolu sākotne Latvijā*. Laureāte literatūras jomā igauniete **Ene Mihkelsone (Mihkelson)**, bet tēlotājmākslā -- lietuvietis **Antanas Žukauskas**. ●●● Pasaules koru olimpiādē Šaoksingā, Ķīnā, **Inta Teterovska** vadītais jauniešu koris *Balsis* iegūst sudraba medaļu jauktu kamerkoru un zelta medaļu tautas programmas kategorijās. (bs) (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – Septembra sākumā līdz ar kultūras foruma *Baltā nakts* aktivitātēm sākas Laikmetīgās mākslas centra (LMC) organizētais festivāls *Survival Kit 2* ar pazīstamiem pašmāju un ārzemju māksliniekiem, izstādēm, radošajām darbnīcām, filmām, lekcijām „kultūras salu arhipelāgā” Miera, Baznīcas un E. Birznieka-Upīša ielā, Spīķeros, Vecrīgā, rūpnīcas VEF korpusos, Berga bazārā u.c. Mākslinieki daudz pievēršas aktuālajiem sociāliem un politiskiem tematiem, reģistrē ekonomisko kļūdu nospiedumus pilsētvidē un ne bez humora runā par globālā kapitālisma *slīkstošajām ambīcijām*. ●●● Jūlijā sākumā Latvijas galvaspilsēta iecentrējās tekstilmākslas pasaulē. Vairāk kā divus mēnešus LNMM izstāžu zālē „Arsenāls” skatāma 4. **Rīgas starptautiskā tekstila un šķiedras mākslas triennāle** „Tradicionālais un laikmetīgais”, kuras nosaukums šogad bija, turpinot aizsāktu pētniecību pagājušajā triennālē, *Globālā intriga. II*. Tās žūriju veidoja un darbus izstādei atlasīja augstas raudzes tekstilmākslas speciālisti no Latvijas, Francijas, Lielbritānijas un Vācijas. Tā no 200 iesniegtajiem priekšlikumiem izvēlējās 68 darbus no 23 valstīm. Rīgas tekstilmākslas triennāle gūst arvien plašāku rezonansi pasaulē. Šogad tā jau pārkāpusi Eiropas robežas, un, bez Baltijas un Ziemeļu valstu tekstilmākslas, arī māksliniekiem no Vācijas, Nīderlandes, Balkānu valstīm un citurienes, piedalījās viesi no Ķīnas, ASV, Japānas, Peru, Kostarikas un pat Kenijas Āfrikā. 1. vieta piešķirta latviešu māksliniecei **Antrai Augustinovičai** par darbu *Labirints*. ●●● Pirms triennāles Dekoratīvās mākslas un dizaina muzejā bija skatāma Peru tekstilmākslinieka **Maximo Laura** gobelēnu izstāde *Laika vecums*. Vienlaikus Rīgas Pētera baznīcā atklāja Latvijas tekstilmākslas asociācijas izstādi *Piecpadsmitā*. ●●● Jelgavā 4. starptautiskajā **smilšu skulptūru** festivālā *Ceļojums*

laikā piedalījās 15 mākslinieki no Bulgārijas, Īrijas, Itālijas, Nīderlandes u.c. zemēm, arī trīs pašmāju. Pirmo vietu ieguva angļis **Bakls (Baldrick Buckle)** ar darbu *1326 dienas*. ●●● 90 gadu vecā, joprojām darbīgā un radoša gara pilnā tēlnieka **Laimoņa Blumberga** granītā izcirstos sieviešu torsus, ar kuriem viņš reprezentējās galvenokārt padomju okupācijas gados, izstāda LNMM. ●●● Visu augustu Ģirta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejā bija skatāma keramiķu **Aleksandra un Mārites Djačenko** kopizstāde *Līdzsvarā*. Viņi nav tradicionāli keramiķi, kuri no māla virpo bļodas, vāzes un citus sadzīves priekšmetus. Vīram padodas šamotā atveidot dažādas sadzīviskas ainiņas, kas atklāj mūsu dzīvi no smieklīgās puses. Tās ir ļoti dzīvespriecīgas, vītālas un labsirdīgas. Arī viņa sieva dažkārt labprāt rada figurālas kompozīcijas, taču mākslinieciski augstvērtīgāki ir viņas šamotā darinātie kausi, vāzes, dažādas formas, kurās jūtami iespaidi kā no vietējās arheoloģijas, tā arī no pasaules kultūras, radoši pārstrādāti un apzīmogoti ar mākslinieces personības zīmogu. ●●● Pašās augusta beigās LNMM Baltajā zālē atklāta lielā zogaļa un humorista gleznotāja **Ausekļa Baušķenieka** simtgades izstāde *Bļeņu stāsti*. „Neputns” savukārt izdevis jubilāram veltītu, Laimas Slavas sastādītu monogrāfisku albumu ar 200 reprodukcijām un tuvu cilvēku atmiņām. ●●● Galerijā „Antonija” izstāde *Juris Soikāns – 90* – ar 45 gadus trimdā dzīvojušā (1945-1990) mākslinieka, LU un LMA viesprofesora, arī mākslas kritiķa darbiem. ●●● **Pedvāles skulptūru parkā** igaunja **Andrusa Jonasa (Joonas)** gleznu izstāde *Alejoia*, soma **Bjarnes Lonrosa** skulptūra *Lielā vāze maniem rododendriem*. ●●● No LNAK biroja Latviešu Centrā Toronto pazudusi **Jāņa Tidemaņa** glezna *Osta*. ●●● Izstādē (no 25.IX) **CoBra & Co** LNMM „Arsenālā”, kas iekļauta Eiropas starptautiski nozīmīgu kultūras pasākumu programmā (2010-2014), iekļauti 53 slavenu dāņu, holandiešu un beļģu mākslinieku grupas (1948-1951) dalībnieku darbi. ●●● Daugavpilī septembrī **VI Starptautiskā Marka Rotko plenēra** ietvaros notiek lekcijas (ieskaitot Pētera Cedriņa – par Sigurdu Vīdzirksti), tētra un muzikāli priekšnesumi. (mb) (re)

MŪZIKA – 6. starptautiskais mūzikas festivāls *Summertime* – aicina **Inese Galante** Dubultos notiek Šopēna zīmē, piem., unikālais klavieru maratons, kur satiekas 5 pianisti, ieskaitot Vestardu Šimku un viņa māsu Aurēliju. Programmā ir arī džeza mūzikas vakars, tango mūzika rumāņu izpildījumā u.c. ●●● Operzvaigzne **Elīna Garanča** dzied prestižā Zalcburgas festivāla atklāšanas koncertā (26.VII), kas vienlaikus ir arī „Vīnes filharmoniku” (*Wiener Philharmoniker*) piedesmitgade. *Deutsche Grammophon* laidis klajā Turīnā ierakstīto CD ar viņas iedziedātām spāņu un čigāņu dziesmām *Habanera*, bet Ņujorkā iznācis DVD ar Metropolitēna operu *Karmena*. ●●● Atjaunotajos **Siguldas Opermūzikas svētkos** – Pučīni *Cocosa* (*Madame Butterfly*) brīvā dabā, bet festivālā **Mūzikas vara** piedalās *Kremerata Baltica* ar virkni pasvešu komponistu darbiem. ●●● **Senās mūzikas festivālā** Spīķeros uzvesta vācu katoļu garīdznieka **Burkharda Valdisa (Waldis 1485-1557)** jezuītu dziesmu spēle *Lidzība par pazudušo dēlu (De parabell vom vorlorn Sohohn)*, kuras pirmizrāde notiek Rīgas Sv. Pētera baznīcā (1527). ●●● Intravertās mūzikas (*Per musicam ad lucem*) festivālā Pētera baznīcā kulmināciju rada igaunja **Arvo Pārta** meistardarbs

Spiegel im Spiegel ar pazīstamā angļu čellista Bārlija (**Matthew Barley**) piedalīšanos. ●●● 1. **Salacgrīvas klasiskās mūzikas festivālā** – Alekseja Lundaņa vadītais „Mocarta kvartets”, čellists Dominiks de Vilienkurs (**Dominique de Williencourt**), meistarklašu pasniegēju un audzēkņu koncerti u.c. ●●● **Madonas Mūzikas svētkos** vislielākā vēriba tiek pievērsta Pētera Vaska Stīgu kvartetam, Ādolfā Ābeles ilgi pazudušajam diplomdarbam un Pētera Plakida „Romantiskajai mūzikai”, kā arī Jura Švolkovska un Venta Zilberta atskaņotajiem brāļu Mediņu (Jāzeps, Jēkabs, Jāņa) vijoliņu un klavierdarbiem. Tiek izrādītas arī rakstnieka un ārsta Jāņa Liepiņa literārās spēles *Hercoga staļļmeistars un aktrise un Dziesmiņi un leijerkaste*. ●●● Vienīgais profesionālais mūziķis ES kultūras ministru vidū – klarnetists **Ints Dālderis** vasaras otrā pusē spēlēja Birminghamas Simfoniskajā orķestrī, ko vada viens no pasaules atzītākajiem diriģentiem, Andris Nelsons. Augusta beigās Balvu kameramūzikas festivālā viņš izpildīja klarnetes solo Liepājas Simfoniskā orķestra koncertā *Vīnes klasikas pārles*. ●●● **Liepājā**, kur vērojama neparasti liela interese par kameramūzikas koncertiem, piejūras koncertdārzā *Pūt, vējiņi!* jūnija beigās klausītāju aplausi negribēja rīmties pēc pilsētas simfoniskā orķestra atskaņotās **Imanta Kalniņa** 4. simfonijas. ●●● 14. **Tautas mūzikas svētkos**, šogad **Jēkabpilī**, sirdīm un dvēselēm liek uzgavilēt ansambļi un lauku kapelas no visas Latvijas. *Tautas mūzika nozīmē, ka tev jādzīvo savā tautā un tu nekad nedrīksti atteikties uzstāties*, skaidro Lizuma lauku kapelas (no Gulbenes puses) vadītāja **Vivita Skurule**. ●●● Pianistes **Dzintras Erlīhas** iniciatīvā nācis klajā komponistes **Lūcijas Garūtas** (1902-1977) kameramūzikas CD *Kvēlot, liesmot, sadegt* izcili Latvijas mūziku sniegunā. ●●● **Lailas Šaliņas**, dzejnieka Gunara Šaliņa meitas, koncertprogramma *Tango balādes* – tango, kabare, teātra mūzikas un latviešu balāžu maisījums, bet ar izteiktu kameramūzikas piegājienu – atskan Latvijas pilsētās (27.VIII-12.IX). ●●● **Austrālijas Latviešu 53. Kultūras dienu** Koptorka koncertā *Svētki dziesmai* jūlijā rīkotāja **Jolanta Lārmane** uzbur Latvijas Dziesmu svētku noslēguma koncerta atspoguļojumu Mežaparkā (2008), neaizmirstot tautas sadziedāšanos pēc oficiālās daļas. ●●● **Imanta Ramiņa** skaņdarbs korim un orķestrim *Quaternity* ar komponista dzīvesbiedres tekstu Okanagen Simfoniskā orķestra izpildījumā š.g. maijā atskanēja trijās Kanādas pilsētās ar pašu komponistu kā otras vijoliņu sekcijas vadītāju. ●●● **Rudens kameramūzikas festivālā** septembrī cita vidū *Kremerata Baltica* spēlēja Riharda Štrausa *Metamorfozes*, kur komponists apraud Minheni ar kara laikā sagrautu Nacionāls operas namu, un latvju „hameleoniskā provokatora” Kristapa Pēterona skaņdarbus. ●●● Pērngad dibinātais ekonomisko migrantu jeb „jaunās emigrācijas” pirmais koris „**Novadi**” (diriģ. **Helmutis Feldmanis**) jau vairākas reizes paspējis uzstāties latviešu centros Lielbritānijā. ●●● 75 g. jubilejai par godu izdots CD **Jānis Zābers: Operu ārijas** – no Saulveža Antiņa ārijām Arvida Žilinska operā *Zelta zirgs* un Hermaņa ārijās Čaikovska *Piķa dāmā* līdz Rūdolfam, Karavadosi un Prinča Kalafa Pučīni *Bohēmā*, *Toskā* un *Turandotā*. Maskavas impērijas laikā pakalpiegie ierēdņi centās aizšķersot operdziedātājam ceļu uz pasaules skatuve. Stulbuma kalngals, kad milzīgajā izbilī no „Rietumiem” Pučīni *Meitene no Rietumiem* tika pārdēvēta par *Meiteni no Kalifornijas*! ●●● Šogad Valsts

svētkos Ķīpsalas hallē ievēribu izpelnās izrāde *No zobenā saule lēca* ar dejām, bungu un dūdu grupu *Aulji* u.c. (re) (bs)

PERIODIKA – Austrālijā iznākošais timekļa nedēļas **Laikraksts „Latvietis”** (red. **Gunārs Nāgels**) jūlijā var lepoties ar 100 numuriem, kuros aplūkota ne tikai latviešu dzīve 5. kontinentā, bet arī diasporā Eiropā un Ziemeļamerikā, protams, arī Latvijā – uzsverot norises kultūrā, vēsturē, valodas jomā un politikā. ●●● 12. jūlijā par **Dienas** galveno redaktoru tiek iecelts Sergejs Ancupovs, par vietnieku – Dzintrā Zaļūksnis, par portāla *diena.lv* redaktori – Gunita Ogrīņa. 5. augustā pirmie divi tiek atlaisti, bet Ogrīņa pazemināta amatā, kā arī paziņots, ka AS **Diena** jaunais īpašnieks (51%) ir **Viesturs Kozīols**, hokeja kluba „Rīga 2000” prezidents, viens no kustības „Par labu Latviju” dibinātājiem un politiķa Aināra Šlesera draugs, kurš par avīzes galveno redaktoru iecēlis fotogrāfu **Ilmaru Znotiņu**. *Dienas mediju* sabiedrisko attiecību vadītāja – trimdā dzimusi **Anna Muchka**. Kamēr bijušais LPSR Valsts drošības komitejas augsta ranga priekšnieks **Juris Savickis** ir pārliecināts, ka Kozīols *sakārtos avīzi* tā, lai tā *kļūst objektīvāka, pareizāka*, Stradiņa U. Komunikācijas fakultātes žurnālistikas fakultātes vadītāja **Anda Rožukalne** prognozē, ka *Diena* var pazust no Latvijas masu mediju vidus, jo *argumentu, kāpēc lasīt tieši šo avīzi, kļūst aizvien mazāk* (LETA 8.VIII). ●●● Latvju dievturu sadraudzes **Labiēti** (nr.119, red. **Māra un Margārs Grīni**) iekļauti pārpublicējumā no 30. un 40. gadiem (Ernests Brastiņš, Strazdiņu Arnolds, Rūdolfs Kavenčs), kā arī Romāna Pusara, Spuru Riča un Marģera Grīna apceres. Arheologs Juris Urtāns vēsta par mēra epidēmijas pēdām Kurmenes Kančājos. Folkloras pētnieci un JG Kiberkambara līdzstrādnieci Aiju Veldri Beldavu atceras viņas vīrs Vidvuds. Noslēgumā Viktora Eglīša dzejolis „Latvis”. (bs) (re)

SCRIPTA MANENT – LU profesores un Saeimas deputātes **Janīnas Kursītes** skaidrojums vēstulē (2010.23.VIII) par vārda **vācietis** izcelšanos: *Kaimiņtautu nosaukumos parasti dominē divi piegājieni: 1) pēc kaimiņcilts vai kaimiņnovada nosaukuma. Nereti tā cilts pat izrādās vairāk piederīga pašiem nekā otrai tautai, kā gadījumā ar krivičiem. Kriviči bija baltu cilts, kas atradās vistuvāk austrumslāviem. Tā arī tika slavizēta, bet arheoloģiskajos izrakumos, kā arī valodnieciskos datos redzams, ka vēl samērā ilgi bija baltiskas iezīmes tajā; 2) nosaukumā tiek akcentēts kāds negatīvs aspekts - it kā mēģinājums vai nepareiza runa, vai „nepareizs” izskats. Nosaukums ‘vācietis’ radies laikā tieši tādā veidā. Tam pamatā ir indoeiropiešu sakne *uek- runāt. Latviski tā realizēta variantā ‘vēkšket’ - nepareizi, riebīgi vai nesaprotami runāt. Arī vārdā ‘vācele’ - liela plāpa, skaļa runātāja. Tā kā krieviem vācieši ir mēmie, mums skaļi un daudz runājošie, varbūt - aplam runājošie. Savas identitātes nostiprināšanai senos laikos tas bija visai biežs paņēmieni, kas visspilgtāk izpaudās savstarpējās palamās. Tā lietuvieši latviešus sauc par zirga galvām. ●●● Pie reizes jāmin timeklī ievietotais (24.VIII) raksts „Kultūra kā cerbuks”, kur **Janīna Kursīte** cildina visus, kam *kultūra nav ne izejība, ne biznesa, tādus kā, piem., Gundega Repše*, kā sūiti, rucavnieki, ventņi, latgalieši, kuri *brīžam izmisisgiem spēkiem cenšas paturēt un noturēt vīrs ūdens mūsu kultūru, ar ko esam noturējušies gan ekonomiskas augšupejas, gan**

izmisīgas leļupslējas gados. Ar to mēs arī paturēsim Latviju stipru. Vienlaikus zinātniece vērsas pret ļautiņiem, kuri daudzus un dažādos veidos mēģina iespert kultūrai. Jāpiebilst, ka arī *Jaunās Gaitas* redaktoriem ne tikai pagātnē, bet vēl mūsdienās dažbrīd nākas krustot šķēpus ar šādiem kultūrai spērējiem.

●●● Par pavisam nepazīstamā rakstnieka, kurš slēpjas aiz segvārda **Otto Ozols**, grāmatu *Latvieši ir visur* – tās fragmentus var lasīt *Karoga* jūlija/augusta laidienā – **Guntis Berelis** izsaucas: *Kas tas vispār ir, un ko lai ar to iesāk? Nē, nav divu domu, nedrukāt nedrīkst, bet, visviens, kas tas, sasodīts, ir!* Noslēpumainais autors to raksturo kā *dēku gabalu, daudzslāņainu kā ābolu kūka (ābolu ar miksto !)*, kuras uzdevums esot paņemt lasītāju pie *dziesmas* ar savu bezkaunību, ironiju, sarkasmu, dusmām, aizvainojumu etc. *Kāpēc starp latviešiem, gadās, maigi izsakoties, drusku neparasti eksemplāri un kāpēc procentuāli viņu ir ļoti daudz? 2,5 miljoni pret pasaules sešiem miljardiem – tas ir smieklīgi, bet tai pašā laikā no šiem 2,5 miljoniem tik smieklīga cipara, ir tik daudz cilvēku, kas dažādās sfērās atstājuši globālu iespaidu, autors skaidro intervētājam Berelim un turpina: Latvieši pēc savas būtības ir robežpārkāpēji – viņi gatavi dancināt pasauli pēc saviem ieskatiem. Paskaties taču uz faktiem, kas ir pieminēti grāmatā, – mēs redzam latviešus, kas ir grozījuši pasauli un 20. gs. vēsturī pēc savas patikas. Jo es tālāk rakos, jo man aukstākas kājas palīka. Kremlī, pie Ļeņina, Staļina, Hitlera, Baltajā namā, beigās, izrādās, pat pie Mao Czeduna, Franko maisījuši galvu – visur latvieši. Grāmatas autors ir stipri aizvainots par Rietumu nostāju pret latviešiem, jo rietumniekiem esot dziļi nospļauties par mums un viņi, aci nepamirkšķinot, ir gatavi pelnīt uz mūsu rēķina un paņemt visu, ko vien var. Pārāk auksta un pragmatiska attieksme. Latvija tika diezgan brutāli paņemta. Viņi to izdarīja ciniski un piesmejot tos principus, ko paši deklarēja (..) tā bija visparastākā un ciniskākā alkatība (..) Ne jau par Latviju vien ir runa. Līdzīgu attieksmi mēs redzam visā Austrumeiropā. (..) Mēs pārāk augstu vērtējam tos rietumniekus (..) mums vajadzētu drusku vairāk pašcieņas. Prozaīka un kritiķa Bēreļa secinājums: *lasāmgabals patiesi aizraujošs.* ●●● Pārdaugavā, Gregora ielā, atrokot zemi pie ēkas pamatiem, atrasts **Zentas Mauriņas** arhīvs – viņas piezīmes un apm. 1 000 viņai adresētu vēstulu, kas nodotas Rakstniecības un Mūzikas muzejam. (re)*

KUDOS – Bijusī prezidente **Vaira Vīķe-Freiberga** kā Madrides kluba valdes locekle vada starptautisku novērtējumu misiju Kirgizstānā, kur sniedz arī publisku lekciju Amerikāņu U. Centrālāzijā (American U. of Central Asia) Biškekā. ●●● Valsts prezidentam **Zatleram** piešķirts (17.IX) Rīgas Stradiņa U. Goda doktora nosaukums. ●●● Pianists **Arturs Ozoliņš** ievēlēts (30.VIII) par Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas Goda profesoru. (re)

DUBULTPILSONĪBAS atjaunošana ES un NATO dalībvalstīs, arī Austrālijā esot viens no veidiem, kā *nākotnē varētu dabūt atpakaļ Latvijā no svešuma* – tā Saeimas deputāts Dzintars Rasnačs (*apollo.lv* 10.VIII). ●●● *Vienotības* pr-jis **Ģirts Valdis Kristovskis** pauž pārliecību, ka pašreiz spēkā esošie likumi, kas liedz dubultpilsonību, *neatbilst mūsdienu pasaules globālajiem, dinamiskajiem procesiem.* Un viņa palīgs **Aigars Štokenbergs**: *Latvijas*

valsts izsēj un zaudē savus bērņus. To nedrīkst pieļaut! Līdzīgs viedoklis ir Nacionālajai apvienībai *Visu Latvijai: Latvijas pilsonība pienākas ikvienam latvietim, neatkarīgi no viņa mītnes zemes un tā, vai viņam ir, vai nav kādas citas valsts pilsonība (Laikraksts „Latvietis” 29.VII). (re)*

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – **Ainas Rodriguez-Matas** atklātajā vēstulē mūsu premjeram Valdim Dombrovskim (*Latvija Amerikā* 2010.21.VIII) izteiktais, šaubu nav, dibinātais sašutums par LV imigrācijas politiku, diemžēl, pazūd dažādu, kā vecos laikos mēdza teikt, „glupību” jūrā. Latviešus, kuri devušies strādāt ārzemēs, esot jāatvieto ar *neslāviskiem eiropiešiem* vai *meksikāņiem, dienvidamerikāņiem un pat Āzijas iedzīvotājiem*, jo viņi nerunā krieviski un būtu spiesti un ieinteresēti mācīties latviski. Līdzās vēstulnieces neizpratnei par indoeiropiešu tautu grupas *slāvi* formulējumu, lasāmas ar šovinismu piesātinātas izteikas, piem., *vispār slāvu tautas vēstures gaitā nav izcēlušās ar lieliem sasniegumiem kultūrā, politikā vai zinātnē (..) vai mēs vēlamies uzlabot mūsu tautas rasiskās priekšrocības un Dieva dotos talantus uz mūziku, valodām un literatūru, vai mēs gribam noslikt slāvu jūrā un pazust no izclāko tautu kopuma? Nez’ ko Aina nodarījuši čehi, slovēņi, kroāti vai ukraiņi? Un vai tad pār bortu metami tādi ļautiņi, kā Mickēvičs, Senkēvičs, Ševčenko, Puškīns, Gogols, Dostojevskis, Tolstojs, Čehovs, Vazovs, Janačeks, Šopēns, Čaikovskis, Milošs, Havels un vēl, un vēl, un vēl? (re)*

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS. Kurzemē savulaik atradās 7 brīvcilvēku jeb ķoniņu ciemi – četri mūsdienu Turlavas pagastā (Ķoniņciems, Pliķi, Kalēji, Ziemeļi), bet pārējie netālu no Ventas (Dragūnas, Viesalgi, Sausgali), kur Livonijas valdnieki devuši īpašumtiesības un sevišķas privilēģijas vairākām kuršu dzimtām. Šogad Turlavā **Kuršu ķoniņu diena** sākas ar svētbrīdi 280 g. vecajā Lipaiņu baznīcā, kam seko ķoniņu relikviju apskate kultūras namā un Janīnas Kursītes, Kaspara Kļaviņa u.c. zinātniski referāti. ●●● Ne tikai viduslaiku un renesanses mūzika atskan Vecrīgā Torņu mūzikas svētkos (20. VIII) – arī skaņas no Vēbera (Andrew Webber) *Operas spoka (Phantom of the Opera)*, Zigmāra Liepiņa rokoperas *Lāčplēsis*, operas *Parīzes Dievmātes katedrāle* u.c. ●●● LR prezidenta padomnieks **Antonijs Zunda** atbalsta ideju veidot Aglonā piemiņas vietu pirmajam **Lietuvas karalim Mindaugam** un viņa sievai, karalienei Martai, kas būtu apliecinājums baltu tautu vienotībai. Karalis, kurš apvienoja baltu zemes un lika pamatus Lietuvas lielvalstij, kopā ar mazgadīgajiem dēliem Rukli un Rupeiķi nogalināts (1263.12. IX) ceļā uz Aglonu, kurp viņš devies pie savas pāragri mirušās sievas radiem. Ar pāvesta Innocenta IV svētību par Lietuvas karali kronētais Mindaugs kristīja arī savu tautu, bet pēc teitoņu sakaušanas Durbes kaujā (1261) turpinājās karu ar krustnešiem un no kristīgās ticības atteicies. ●●● Gan Latvijā, bet īpaši diasporas latviešu vidū, bieži vien dzird kļūdaino uzskatu, ka vairākums PSRS valstiski noslaktēto latviešu bijuši pret savu etnisko dzimteni naidīgi zvērīnāti boļševīki, kas krituši par upuri sistēmai, ko paši radījuši. Tas atbilst patiesībai tikai daļēji. Vairākums „spiegošanā” un „diversijās” apsūdzēto bija vienkārši cilvēki, daudzi no kuriem nonāca Krievijā vēl pirms 1917. g., sākot ar pirmo izceļotāju vilni 1840. g. Par šo ļaužu

tragisko likteni tuvāk iespējams iepazīties Latvijas Valsts arhīva (LVA) klajā laistajā **Jāņa Riekstiņa** sastādītajā dokumentu krājumā **Represijas pret latviešiem PSRS 1937-1938** ●●● Čekai piederošā Piemaskavas saimniecības „Komunarka” apkārtnē Kalugas šosejas 24. kilometrā, 1941. g. rudenī, vāciešiem tuvojoties Maskavai, tika likvidēti vairāki tūkstoši elitei piederošu „kontrevolucionāru”, 60 tautību 11 valstu pilsoņu, viņu vidū ap 30 pēc Pilsoņu kara Krievijā palikušu latviešu tautības augsta ranga virsnieku, diplomātu, kultūras darbinieku. **Latvijas Politiski represēto apvienība** (LPRA) pieprasījusi LV valdībai tur novietot **piemiņas zīmi noslepkavotajiem latviešiem**. Tādas jau pirms vairākiem gadiem ir atklātas likvidētajiem Mongolijas valdības ministriem un čekistu upuriem no Jakutijas (Sahas). Represijās nogalinātajiem Krievijas latviešiem līdz šim vienīgais pieminekļis atrodas Ļevašovas mežā pie Sanktpēterburgas. ●●● LNVM nodaļā „Dauderos” atklāta (10.IX) izstāde **Divas dienas Kārļa Ulmaņa dzīvē** – 1918.18.XI un 1940.22. VII. ●●● **Prezidenta Zatlera** ieskatā **valstiska nozīme** ir LOM, kur **ļoti konceptuāla, labā veidā parādīta mūsu vēstures tragiskākā lappuse un uz kuru mēs vedam visu savus viesus, kas Latvijas valstij un iedzīvotājiem ir svarīgi** (uzrunā Rīgas pilī 2010.8.IX). ●●● Pērngad tiek likvidēta padomju okupācijas radīto seku Ministru kabineta iedibinātā izpētes komisija. Par tās mantinieci kļūst 2009.XII nodibinātā sabiedriskā organizācija „**Latvijas okupācijas izpētes biedrība**” (LOIB – pr-js **Edmunds Stankevičs**). Tās pirmās konferences nosaukums šā gada beigās: „Kā norisinājās padomju okupācija Latvijā”. ●●● Intervijā **Latvijas Avīzei** (7.VIII) **Franks Gordons** izsakās kritiski par prof. **Valda Blūzmas** minstināšanos, tiklīdz jāatbild uz jautājumu, vai 1940. gadā Latvija tika okupēta: **Nav jābūt tiesībniekam, lai rastu skaidrību šajā jautājumā: svešs karaspēks ieņāk kādas valsts teritorijā. Tā ir okupācija. Un šī svešā karaspēka klātbūtne nosaka visu pārējo – aneksiju, inkorporāciju jeb iekļaušanu, režīma maiņu.**(..) **Ja šis svešais karaspēks 1945. g. vasarā atkāptos aiz Zilupes, nebūtu vajadzīgs ne zviedru, ne angļu desants, lai visa tā padomju padarīšana izkūpētu vienā rāvienu.** (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS.
10. Latvijas skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki jūlijā UNESCO zīmē ar 30 975 dalībniekiem – 12 687 koristiem un 13 760 dejojājiem – liecina par vēlmi saglabāt un turpināt mūsu tradīcijas. *Lai arī latvieši ir maza tauta, mēs tomēr esam lieli, jo mums ir tik brīnišķīgas tradīcijas, dziesmas, tik daudz labu mākslinieku* – tā Česu Valsts ģimnāzijas audzēkne, koriste **Paula Dukure**, kurai īpaši daudz emociju izraisījis nobeiguma koncerts „Mana zeme – zemīte skaistā” Mežaparka Lielajā estrādē. **JG** pievienojas **Bruno Plūmem: Kamēr latvju bērni dziedās un dejos, Latvija pastāvēs.** ●●● Priekšvēlēšanu laikā pārāk daudzi, pat prezidents **Valdis Zatlers**, gaužas par „grūto izvēlēšanos”. **Ilmāra Šlāpina** uzskatā (*satori blogā* 2010.19.VIII) pietiek tikai atcerēties, ka **Latvijas neatkarības atgūšana bija ļoti konkrēts process – tikšana valā no Krievijas. Tāpēc Latvijas neatkarība vienmēr ir un būs ļoti konkrēta – visupirms neatkarība no Krievijas. Izvēle ir skaidra arī žurnāla IR** (18.VIII) viedajiem rakstītājiem **Paulam Raudsepam, Anitai Braunai un Aivaram Ozoliņam** – vai turpināt sākt ceļu uz Rietumiem kopā ar Igauniju, Lietuvu un Centrāleiropas valstīm, vai arī jauties vilinājumam

atgriezties Krievijas pavēnī, kā tas notika ar Baltkrieviju un Ukrainu. Un **Anna Žigure: Latvija nav nolēma izvēlēties sev nelaimi, ja vien pati nevēlas.** **Dr. Vaira Viķe-Freiberga** savukārt acina lētticības vietā izmantot veselo saprātu un būt **atbildīgiem (individuāli un kolektīvi): Ja cilvēks saka – ziniēt, lai tas vilciens iet tālāk, es šeit kājpu laukā, un man šeit nav nekāda darīšana, tad tas vilciens aizies arī, un aizies bez viņa** (DELFI 20.VIII). Ar gandarijumu jāsecina, ka 10. Saeimas vēlēšanās (2.X) vairākuma balsotāju viedokļi bija līdzīgi. ●●● **Kultūras nozaru saietā** (ar premjera **Valda Dombrovka** piedalīšanos), tiek secināts, ka kultūras patēriņš Latvijā ir **ievērojami piesātinātāks nekā daudzās citās valstīs, pie kam kultūra ir tā joma, ar kuru Latvija pat krīzes apstākļos var konkurēt pasaules līmenī, vienlaikus pelnot un maksājot nodokļus** (DELFI 2010.19.VIII). ●●● **JG** pēdējos 10 gados ne reizi vien ir acinājusi vērst skatu uz Ziemeļvalstīm. To nemitīgi dara rakstniece, tulkotāja un bijusī LV vēstniece Helsinkos un Tallinā **Anna Žigure: Vairāk nekā 100 gadus** [Somija] **bijusi nopietns paraugs, pēc kā censties. Runa ir par itin visām dzīves jomām – izglītību un sociālo nodrošināšanu, politiku – kultūru, zemkopību un rūpniecību, dzelzceļu un ierēdniecību, sieviešu jautājumu, bērnu audzināšanu un veselības aprūpi, pēc neatkarības iegūšanas arī valsts aizsardzību** (..) **tas nav izdevies, un laimam beidzot jāraugās patiesībai acīs – ja nesaņemsimies, tad arī neizdosies.** [Igaunijā, kas ir ievērojami tuvojusies Somijas līmenim,] **pat paviršam caurbraucējam paliek iespāids, ka valsts un pašvaldības vairāk strādā sabiedrības un iedzīvotāju labā un sabiedrības līdzdalība ir ievērojami aktīvāka.** (..) **Nevar iedomāties, ka igauņi būtu ar mieru pārdot savu valsti vai atkal un atkal uzticētos politiķiem, kuri reizi pēc reizes darbībā pierādījuši, ka sabiedrības intereses stāv tālu aiz personīgajām un partijiskajām** (Latvijas Avīze 2010.17.VIII). Tādēļ arī, kā vēsta Valsts kontroliere **Inguna Sudraba** radio intervijā (DELFI 9.IX) – bezdarbs, bēdīgs stāvoklis sociālajā drošībā, veselības aprūpē, investoru piesaistīšanā, politiķu pretestība reformām valsts pārvaldē utt., utjpr. Tam, kā savukārt norāda **Valdis Krastiņš**, pievienojas sašķeltība uzskatos, uzticības trūkums, sabrukusi vērtību sistēma, sabiedrību vienotāju ideju/mērķu trūkums. Viss tas atgādina vairāk mūsdienu ASV (skat. Arianna Huffington. *Third World America*, 2010), nevis Somiju vai Igauniju. Tad vēl latvieši – „Krievijas-mātes” idejas piekritēji, kuri **par Krievijas desu un šņabi gatavi**

3x3 MAZSALACA 2010

pārdot savu pirmdzimtību (Krastiņš – Brīvā Latvija 2010.33). ●●● Jau otro gadu Rīgā, Viļņā un Daugavpilī notiek **Ebreju kultūras festivāli** ar piemiņas pasākumiem, izstādēm un muzikāliem sarīkojumiem, ieskaitot svinīgu koncertu LNO žīdu jaunadam (26. VIII) par godu. ●●● Uzrunājot Aglonas svētcēlniekus, kardināls **Jānis Pujats** pukoja par nekristīgu ideju ienākšanu Latvijā, kā piemēru minot pie Kokneses topošo Likteņdārzu, kura projekta autors esot „budistu garīdznieks”. Kā zināms, **Shunio Masuno** ir universitātes mācībspēks un visā pasaulē pazīstams ainavu arhitekts, kura Likteņdārza projektu (vienu no 207 pieteiktajiem) pieņēma starptautiska 13 cilvēku žūrija. ●●● **Angela Merkele**, kura savas vizītes laikā Rīgā (7.IX) solījies radīt **labus politiskos nosacījumus aktīvākai uzņēmumu sadarbībai** un stiprināt Vācijas atbalstu energojautājumu risināšanā, LOM ārlietu direktoram **Valteram Nollendorfam**, kurš iepazīstinājis Vācijas kancleri ar muzeja ekspozīcijām, no valstsievies palicis **loti patīkams, cilvēcisks iespaids** (Latvijas Avīze 2010.8.IX). ●●● Fonds **Vieglī** sācis darboties „mūžu tempļa” veidošanā **Imantam Ziedonim**. *Kas Latvijā ir unikāls?* – jautā fonda pārstāve **Žanete Jaunzeme-Grende** un pati atbild: *Mūs no katra ķīnieša un katra spāņa atšķir tas, ka mēs esam lasījuši epifānijas*. Ziedonis negribot muzeju, no drošības striķiem un norādēm – te viņš sēdējis, te rakstījis, te gulējis. *Ja tas notiek, sviliniet to būdu nost!* – uzsaucies dzejnieks. Tā vietā Ziedoņa entuziasti („Mazā kavalērija”), visi latviskā gara patrioti, Ziedonim par godu apbraukā dažādas Latvijas vietas, sakopj un labiekārto kādu teritoriju, izveido dabas takas, organizē radošas nometnes, kopīgi ar vietējiem iedzīvotājiem muzicē, iet pirti un skaita dzejoļus. ●●● PBLA atbalstītāji **3 x 3 nometnē**, šovasar **Mazsalacas Valtenberģu muižā** maizes daudzinašanas zīmē 360 dalībnieki iemet uguni mazu gabaliņu rudzu maizes, vāc pļavu zālītes tējai, šuj tautiskus krekļus, kaļ rotas, peras pirti (tādējādi stiprinot *pāra attiecības*), cep ābolmaizi un sklandu rausus, debatē par politiku. 3 x 3 kustība sākas trimdā (1981), bet kopš 1990. g. ik vasaru 2 nometnes notiek arī Latvijā. ●●● **Jaunajai Gaitai** nav absolūti nekas pret 11. gs. baltu cilšu zobena kopijas atrašanos muzejā, bet vai unikālā zobena atveidojuma vietā svētīgāka dāvana premjeram Dombrovskim dzimšanas dienā no finanšu ministra Repšes nebūtu bijis **JG** piecu vai pat desmit gadu abonements?... (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – LIETUVAS ekspresidents **Valdas Adamkus** intervijā: *Vai mēs gardāka kumosīņa dēļ esam ar mieru aizmirst 50 gadus ilgušo okupāciju? Vai mums jāaizmirst, ka Krievijas deportāciju un politikas un slepkavošanu dēļ esam pazaudējuši simtiem tūkstošu savu tautas brāļu?* Uz to daļēju atbildi dod prezidente **Dala Gribauskaite** TV raidījumā *Ļēdeļa* (DELFI 6.IX): *ASV paliek mūsu svarīgs partneris drošības jomā un NATO ietvaros, taču Lietuva nebūs ASV un Krievijas ārpolitikas izpildītājs. Lietuva īsteno savu politiku*. Prezidentes atbilde uz jautājumu: *vai iepriekš Lietuva bija ASV ārpolitikas ķīlniece?* – *Praktiski varu pateikt: jā.* ●●● **IGAUNIJAS** prezidents **Tomass Hendriks Ilvess** savā runā vizītes laikā Izraēlā salīdzinājis uz Sibīriju deportēto igauņu ciešanas ar žīdu holokaustu, kas izraisījis sašutumu Izraēlas ziņu avotos – tā vēsti Telavivas liberālais laikraksts *Haaretz* (2010. 2.VII). ●●● Igaņu leģiona 20. divīzijas veterāni jūlija beigās pulcējas **Sinimē**,

Dostojevska metro staciju Maskavā rotā drūmi Ivana Nikolajeva gleznoti tēli.

kur 1944. g. vasarā asiņainās kaujās ar uzbrūkošo padomju armiju krita vai tika ievainoti ap 200 000 karotāju no abām pusēm. ●●● **BALTKRIEVIJĀ** netālu no Minskas atrasts pakārts opozīcijas tīmekļa **Har-tija '97** dibinātājs un kustības „Eiropēiska Baltkrievija” atbalstītājs, žurnālists **Oļegs Bebeņins**. ●●● **UKRAINAS** ekspremjere **Jūlija Timošenko** paredz „humānu katastrofu” un „absolūtu autoritārismu” Janukoviča prezidentūras laikā ar piebildi, ka *iedzīvotāji ir šausmās, kad Rietumu līderi izsaka apmierinātību par stabilitāti Ukrainā. Tā ir kapsētas stabilitāte* (*The Wall Street Journal* 16.IX). ●●● **Krimas tatāri**, kurus Staļins deportēja 1944. g. *en masse* par it kā sadarbošanos ar vāciešiem, un kas tagad sastāda apm. 12% no Ukrainai piederošās Krimas iedzīvotājiem, galvenokārt krieviem, pēc Ukrainas prokrieviskā prezidenta Viktora Janukoviča ievēlēšanas tiek arvien vairāk diskriminēti. ●●● **IČKERIJĀ** (Čečenijā) ap 60 brīvības cīnītāju (*muđžahedīnu*) uzbrukuši prokrieviskā prezidenta Ramzana Kadirova rezidencei-cietoksnim, kas Karnegī (Carnegie) Centra speciālista Kaukāza jautājumos Alekseja Malašenko uzskatā esot arī simbolisks uzbrukums Maskavai. Apsaudē vismaz 19 bojāgājušo. ●●● **GRUZIJAS** parlaments par Padomju okupācijas dienu izsludina 25. februāri – kad 1921. g. padomju karaspēks iebrūk Tbilisi, bet Staļina dzimtajā pilsētā Gori viņa nogāztā pieminekļa vietā uzstādīts piemineklis padomju represiju upuriem. ●●● **KRIEVIJĀ** – Jaunā augstskolu mācību grāmata – Maskavas Valsts U. profesoru Aleksandra Barsenkova un Aleksandra Vdovina *Krievijas vēsture 1917-2009* – ietver *nopietnas kļūdas, rupju vēstures falsifikāciju un apzinātus izdomājumus* – tā Krievijas ZA Vēstures institūta eksperti **Vladimirs Lavrovs** un **Igors Kurlandskis**. Autori „gaišās nākotnes” vārdā attaisno piespiedu kolektivizāciju, politisko oponentu sodīšanu ar nāvi, Gulaga sistēmu, veselū etnisko grupu izsūtīšanu, antisemitismu u.c. (*Apollo* 2010.16. IX) ●●● Maskavas jaunatklātās Dostojevska metro stacijas (*stancija „Dostojevskaja”*) pelēkās sienas ar gleznotājam **Ivana Nikolajeva** melnajām, varmācības pilnajām ainām no romāniem *Noziegums un sods*, *Idiots* un *Brāļi Karamazovi*, pie kurām viņš strādājis turpat 20 gadu, psihologu ieskatā varot izraisīt ne tikai nomāktu garastāvokli, bet pat pašnāvnieciskus impulsus. (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Biruta Sūrmane (bs), Māris Brancis (mb), Rolfs Ekmanis (re).

PADMAS BEZMIEGS

Ilze Jansone. *Insomnia*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2010. 208 lpp.

Kā pārvarēt fatālu egocentrismu attiecībās? Kā sadzīvot ar vēlmi pēc reliģiskas piederības, ja Dievu gribas lamāt gražīga bērna paštaisnumā? Romāna varoni gaida grūts ceļš, meklējot atbildes uz šiem jautājumiem – tā Kārlis Vērdirņš prezentē Jansones grāmatu uz tās pēdējā vāka. Ko tur vēl varētu pielikt? Koldoliga prezentācija.

Internetā (2010.9.VI) atrodama interesanta Asnates Baņģieres intervija ar romāna autori „Latviešu teoloģe uzraksta romānu par lesbisku mīlu.” Jansone ir rakstniece, tulkotāja, dzimusi 1982. gadā, studē un reprezentē Latvijas teoloģiju. Šī pirmā lesbiešu romāna latviešu valodā mērķis esot nolikt citu seksualitāti blakus ierastajai un jautāt, kāda ir atšķirība. Autore vērsas pret „nenormālo” homoseksuālo personu tiesāšanu, kas eksistē joti Latvijā. Romāns tād uzskatāms kā drosmīga parādība, kas varētu veicināt izprotošu, mūsdienīgu skatījumu uz homoseksualitāti Latvijā.

Kāds ir Ilzes Jansones romāns no literāra viedokļa? Rakstniecei ir izteiksmīga valoda: *Svelpdams kā aizkūsis tēvainis pieklunkurē vilciens*. (15) (..) *Tas ir glāsts, kas nerod atbildi, skūpstis tukšumā, kaisle betona stabam* (99). Taču ne vienmēr valoda ir veiksmīga, piemēram: *Mīlestība, kas nesakņojas konceptuālā ilūzijā vai priekšstatā, kas satver neko un palīdz zaudēt savu objekta pozīciju*. (111) (..) *Bezjēgas apziņa, kas transformē esamību mirklīm* (190). Traucē krievu valodas iespraudumi, kas nav pārtulkoti latviski. Kādiem mērķiem kalpo šis prokrieviskais splīns? Netulkoti parādās arī vārdi latīņu, ebreju, franču un angļu valodā. Tādus žargonvārdus kā *raskladuška, gruzons, šmigucis* ne visi latvieši sapratīs. Tas pats ar iespraudumiem angļu valodā. Ņemot vērā, ka rakstniece grib vērsties pret aizspriedumiem attiecībā uz homoseksuāliem indivīdiem, liktos svarīgi, ka arī valodas ziņā neeksistētu barjeras. Vai izdevniecībai nevajadzēja painteresēties par svešvārdu pārtulkošanu? Valoda arī citādi brīžiem visai sarežģīta. Tekstā ir arī *sūdi* un vēl kāds diezāks vārds. Nodaļu nosaukumi ir latīņu valodā un nāk no medicīnas sfēras. Pirmā nodaļa saucas „Diagnosis”. Rakstniece es saucas Padma (sanskritā lotuss). Kaut šo vārdu var atrast tulkotu internetā, gribas jautāt, kādēļ romāna varones

vārds izvēlēts tik neskanīgs un svešs, kas arī var radīt robežu starp tekstu un lasītāju.

Padma, kurai bijušas attiecības gan ar vīriešiem, gan sievietēm, iepazīst un iemīl Rasu. Bez lesbiešu mīlestības, kas attēlota gaumīgi, romānā daudz zināta zināma ārīšķīga baudkāre. Put cigarešu pelni, notiek piedalīšanās tušņos, nodošanās dzeršanai un seksam.

2. nodaļā „Lethargia” (dziļš miegs) aprakstītas seksuālas un emocionālas attiecības starp Padmu un Rasu – ar uzticēšanos, bet arī bailēm no tuivības. *Sekss ir spēle, atbildība, šoks* (116). Padmas kopdzīve ar Rasu ilgst piecus gadus. Viņa jūtas brīžiem kā Afrodite, Rasas gādībā baudot dušas želeju, mirres un baltas putas, viņas gatavoto ēdienu, viņas skaistumu, *la petite mort* (57).

„Delirium tremens” (akūta psihoze, ko izraisa pārtraukums alkohola lietošanā) ir 3. nodaļas nosaukums. Kaut Rasa un Padma ir apmainījušās gredzeniem, Rasa aiziet. Vientuļība un zināma depresīva noskaņa pārņem romāna varoni. Viņa vēlas atdzimt un tapt cita. Viņa ir studējusi teoloģiju un atkārtoti nododas pārdomām par reliģiju, Dievu un mīlestību. *Dievs ir miris un visiem vienalga* (146) (..) *Mīlestība kā tukša skaņa, kas apsedz plikumus* (138) (..) *Dod man savu mieru* (198). Padma jūtas sakauta visās cilvēcis-kajās kategorijās. Viņa tiekas arī ar vīriešiem, taču tie neizraisa interesi ne Padmā, ne lasītājā. *Man nevajag daudz lai taptu vesela. Vajag, lai Rasa izvāra kakao un palasa par trolīšiem Mumīniem*, ilgojas Padma (193). Viņa vēlas Rasas cīņus un šokolādi (195), kopā ar Rasu viņa grib atrasties mājās (197). Šajās vēlmēs var saskatīt ilgas pēc mātes.

Kur atrodas Padmas māte? Kāda tā bijusi? Grāmatā uzzinām, ka vecāki ir šķīrušies un māte nodevusies savai dzīvei un jaunai mīlai (32). Viņa īsi parādās varones bakalaura svinībās, taču drīz vien atvadās (78). Padma atceras, ka māte bērnībā nogurusi dziedājusi šūpuļa dziesmu (106), glabājusi meitas fotogrāfijas un, atskaitot savu vīru, bijusi vienīgā, kam rūpējušas Padmas sekmes skolā (78). Rasa atgādina idealizētu mātes tēlu, kas atbilst klasiskās psihoanalīzes teorijai par sievietes homoseksualitāti. Tēvs ir labestīgs, gādīgs un banāli tic mīlestībai (34-36).

Romāna pēdējā nodaļā „Paraneuroses” (neirozei līdzīgs stāvoklis) Padma ir padota dēmoniem, čūskām, rēģiem. Viņa redz sakropļotu sievieti, lēveru lēveros sarautu (180-181). Tiek uzstādīti sarežģīti jautājumi un formulētas oriģinālas izteikas – *Ja Jēzum*

zem garā, katoliskā paltraka būtu divu veidu dzimumorgāni? (..) Ko sievišķa klātesamība izmaina pasaulē, kas pielūdz vīrišķo ar homoseksuālu intensitāti? (188). Padmas fantāzijā parādās pašnāvības mēģinājumi un dzīve psihiatriskā slimnīcā (191). Pēc seksuālas baudas slavināšanas (188) Padma pārsteidzoši saka, ka *vienīgais, kas ir tīkams un paturams, ir darbs* (190). Liekas tad hotiskais, gandrīz psihotiskais process tuvojas beigām. Romāna pēdējā lappusē parādās sieviete, kas varētu būt Rasa vai viņas līdziniece. Vēstulē viņa jau pārmetusi Padmai smacējošu mīlestību. Taču saka, ka vēlas atkal būt kopā. Liekas ticami, ka Rasa atgriezīsies.

Ilvas Skultes recenzijā (*Kultūras Forums*, 2010. gada 2.-9. jūlijs) izteikts spriedums, ka *rakstīt erotiskas ainas latviešu valodā ir grūti gan tradīciju trūkuma dēļ, gan padomju gadu cenzūras dēļ, gan varbūt latviskas domāšanas dēļ*. Arī pārsteidzoši deklarēts, ka homoseksuālā dimensija grāmatā varbūt nav tik nozīmīga.

Ilzes Jansones grāmata ir drosmīgs un apsveicams solis, lai iespaidotu Latvijas sabiedrību virzienā uz toleranci pret homoseksuālismu. Romāna saturs ir interesants un valoda saistoša. Var protams jautāt, vai romāns spēj veicināt izpratni par homoseksuālismu un ar to saistītu empātiju. Te minēšu, ka vairāki pazīstami, mākslinieciski apdāvināti homoseksuāli cilvēki Zviedrijā ar savu talantu, humoru, atklātību un šarmu ir veicinājuši arvien lielāku toleranci iepretim homoseksuālisma problemātikai un izpausmēm.

Neticēši Ilze Jansone kritizē savu darbu, romānā negatīvi vērtējot veiklu vārdu virknējumus (29), augstprātības esenci, savu iedzimto snobismu (12), patmīlības pārstāvjus Narcisu (195) un Dorianu Greju (200).

Savas bērnības dzīves vietā uz laukiem Padma liekas meklējam sevi, varbūt savu māti vai savas saknes. Kraujas galā vēl joprojām stāv viņas ģimenes māja (44). Šai vietā urdz neliela upele, saule iegriežas tikai vakarpusē, un Padma un viņas vecmāmiņa tur lasījušas vizbulītes (43). Padma domā, ka šai vidē būs paslēpusies viņa pati. Kaut viņa grib justies cita un izteikt Rasai visu, tā ir Rasa, kas mobilā telefonā Padmai atklāj savu mīlestību, bet nevēlas tikties, bīstoties viņai pilnīgi un fatāli piederēt (42-44).

Vēstījumā par Padmas piederības zaudējumu senajā mājvietā, Ilze Jansone parādās daļēji atraisījusies no pārgudrajiem vārdiem

par īstenību (29), rakstot tiešāk un patiesāk, tā solot lasītāju nākotnē varbūt pārliecinošāk valdzināt.

Aina Sikсна

JG pastāvīgā līdzstrādniece Aina Sikсна ir psihiatrijas doktore. Dzīvo un strādā Stokholmā, daudz uzturas Latvijā.

SMĪNĪGA MŪZA

Leons Briedis. *Viļņi tuksnesī*. Rīga: Mansards, 2009. 209 lpp.

Nebūtu, šķiet, pārlietu ekstravaganti saukt Leonu Briedi par latviešu rakstniecības faktotumu. Viņš ir dzejnieks, kam cieši aiz muguras seko atdzejojātājs no latīņu, poļu, angļu, portugāļu, kataloniešu, svahili u.c. valodām, apmēram 30 oriģinālgrāmatu, arī lugu, mūziklu un kinoscenāriju, bērnu grāmatu sacerētājs. Un tā ir tikai daļa no mūsu laikabiedra sasniegumiem. Viņa grāmatās atrodam lielu skaitu dažādu tēlu, dzīvē novērotu, literatūrā iemūžinātu, tautas atmiņā ierakstītu vai arī jau mitoloģijā guldītu. Apskatāmais dzejas omnibuss, kura dzejoļi tapuši pēdējo 40 gadu laikā, ir vēltīts autora 60. dzimšanas dienai. *Dzīvot . . . cik neizprotams vārds! / no nedzimušām dzīlēm / tas ik nakti iznirst* (6. lpp.) – tā ir sākuma intonācija, kas piebriest ar biedinošām metafiziskām nojautām. Tās vajā dzejnieku varbūt ar zināmu ironisku pieskaņu. Viņam jāatzīst, ka pamodies

Leons Briedis

tik neciešamu / metafizisko paģiru rītā / ka grības pakārties. (12). Taču tas ir tikai mirkļa vājums, jo turpat blakus autors atkal atplaukst visā savā dualitātē, ja ne pluralitātē, un reizēm mizantropiskā spožumā un vareņībā, ja ar to varētu apzīmēt autora noslieci nepieņemt absolūtos deklarējumus. Dzejniekam, šķiet, tik piespraust skaļiem patriotiskiem saukļiem kādu mizantropisku pēcdomu, vai „pūcesspieģelisku” lekšanu acīs autoritātei, kas katrā ziņā pajauc jauko noskaņojumu. Tādus pārstādījumus jau pienākas kultivēt tiem, kuri nespēj pievienoties pliekanai vienveidībai. Improvizācijas par Tristana un Izoldes tēmu nobeidzas ar Tristana atsacīšanos pakļauties laimīgām beigām. Penelope un Godo saslēdzas pāri gadsimtiem. Ja mīts un mūsdienu literārie tēli norāda uz kādu laika dimensiju, kas padodas mērīšanai, tad tas ir viens nerimtīgs cilvēces žests – gaidīšana. Penelope gaida uz Odiseja aizbraukšanu. Beketa „varoņi” – uz Godo atnākšanu: *un tas, ko tu gaidi Godo / nepiepildīsies / un tavas pašas gaidas nāks un sildīsies / ik nakti pie tavām gaidām (..) pats savas bezgalīgās gaidīšanas iznerrots* (79). Citviet, liekas, izcelta atšķirība starp mirstīgajiem un tiem, kam nav lemts mūžīgi ieslēgties savā sterilajā tēlā: *Apollons ienāca pilsētā no austrumpuses (..) Gāja nesteidgami / gandrīz vai nepieskardami ar kājām / bruģim (..) drīz vien nezdirdamas himnu skaņas / līdz ar vīrka zilām dūmu grīstēm / pacēlās debesīs / un pilsēta atkal kļuva / pelēka / neizteiksmīga / un kristīga* (97). Pēdējie divi apzīmējumi jau nevarētu atstāt lasītāju bez pārdomām vai, varbūt, bez sašutuma – ja vien ticības lietas nav voltēriski neaizskaramas.

Krājums nobeidzas ar tādu kā *adieu*, kas atgādina viduslaiku balādisku *envoi*, ar ko parasti vērsās pie kāda valdnieka vai mecenāta. Dzejnieks ir nonācis Lielās Upes krastā, kur nonāk mirušo dvēseles, gaidot uz pārcēlāju laivinieku Haromu, kurš tās novedīs uz pazemes laukiem: *Mēs kas reiz nežēlojoties un nekritot izmisumā / stāvējām Lielās Upes malā un paši to / pat nejutām par Lielo Upi kuras / bezgalīgā plūdumā malā joprojām kāds turpina stāvēt* (181). Šajā tematikā nevajadzētu ieslēgties pārāk ilgi, jo nerādās, ka jubilārs taisās nolikt pie malas savus darbarīkus. Daudzi lasītāji viņu gaidīs ar nepacietību, arī ar pateicību par spirdzinošo devumu, kas, kā visi lieli darbi, nav vēl nobeigts. Mūza nebeidz smīnēt – gandrīz vai kā Leonardo da Vinči *Mona Lisa*.

Juris Silenieks

TEIKSMAINĀ, BIEDĪGĀ ĶENĢURZEME

Lidija Dombrovska. *Aurorā pa Austrāliju*. Romāns. Autores ilustrācijas. Rīgā: Sol Vita, 2009. 208 lpp.

Kā lasām romānam pievienotajā bibliogrāfijā, šī ir autores 18. grāmata. Viņas glezniecība un arī rakstu darbi ir tematiski koncentrēti uz Austrāliju, ko eiropieši savā etnocentriskajā vizdegunībā bieži apzīmē par „apakšā” atrodošos kontinentu vai arī ar citiem liekulīgi līdzcietīgiem apzīmējumiem, kas visādi norāda uz kaut ko zemāku. Kā jau vēsturē tas labi zināms, uz Austrāliju angļi labu laiku sūtīja savus bismākos noziedzniekus. Kaut kas negatīvs vēl šodien saistās daudzu eiropiešu zemapziņā ar šo kontinentu un tā pirmiedzīvotājiem, aizdomīgi saukti par aborigēniem. Uz Austrāliju pēc II Pasaules kara devās aptuveni 33 000 latviešu, skaits, kas laikam nav daudz mainījies sakarā ar dabīgo pieaugumu un arī atgriešanos ziemeļu puslodē. Lidijas Dombrovskas jaunākā grāmata ir sava veida *vade mecum* Austrālijas apmeklētājam un varbūt arī dažiem iedzīmtājiem. Mūsu gidei ir izcilas kvalifikācijas – viņa tur pavadījusi savas nerimstoši dinamiskās dzīves lielāko daļu, viņas gleznas ir pazīstamas Austrālijas muzeju un izstāžu apmeklētājiem un viņa Austrālijā ir piedalījies dažādos kultūrālos pasākumos. Apskatāmā izdevuma teksts ir nosaukts par romānu. Tāds tas arī varētu būt, ja pieņem André Žida (André Gide) žanra raksturojumu – *zināma garuma prozas darbs*.

Romāns iesākas ar rakstnieka Valta Vieda lēmumu pelnīti atpūsties pēc nobeigtā darba, kas prasījis daudz pūļu un pārdomu mocības. Valts raksturots visai romantiskā noskaņā: *Viņš bija dzīves ievainots vientulis. Vētras putns, kas nolaidis spārnus* (11). Kā jau romantisks varonis *par excellence*, savā darbā Valts meklēja atbildes *uz vispārcilvēciskiem jautājumiem, par likteni, dzīvību un nāvi. Par spēju mīlēt un piedot* (22). Romāna galvenā stāstītāja ir viņa pajaunā sieva Ilona, kuras balss reizēm nāk no viņas dienasgrāmatas ierakstiem, kur lasām par pusaudzes romantiskiem sapņiem, par filmu zvaigznes karjeru Holivudā un citām jaunības jūsmām. Atpakaļ Pertā un dzīves maznozīmībā Valts un Ilona uzsāk savu atpūtas ceļojumu ar Valta lidmašīnu, ne mazāk jūsmīgi sauktu par *Auroru*, ko īpašnieks, kā jau istens austrālietis, kaut arī nesens imigrants, ir iemācījies

vadīt. Citi satiksmes līdzekļi, kā labi zināms arī neaustrāliešiem, Austrālijas apstākļos ir mazāk parocīgi lielo atstatumu un ceļu trūkuma dēļ. Valta un Ilonas ceļošana iesākas Pertā. Viņi aizlido uz Sidnejas līci, kas ļauj izbaudīt iespaidīgo Dārlingtonas ostu, kuras tuvumā ceļrādīs ir ikoniskais Sidnejas operas nams. Kuģojot pa līci, ceļiniekus iztraucē šāvienu, kas acīmredzot uz viņiem mērķēti, taču lodes trāpa tikai laivu. Romāna notikumu tālākā norisē noziedzība ieskanas kā vadmotīvs, modulēts dažādās izteiksmēs, taču, šķiet, vienmēr ietilpināts kā neatņemama daļa visas Austrālijas panorāmā.

Kā dzejnieci un gleznotāju autori saista Austrālijas krāšņā, vienmēr virmojošā daba ar saviem kontrastiem un spilgtu krāsu un grotesku formu klāstu. Šīs iezīmes izceltas jau Dombrovskas iepriekšējos tekstos. Pēdējā romāna tematiskās ievirzes piegriežas kaut kam tumšam, nepazīstamam, vardarbībai, aicinot salīdzinājumu ar amerikāņu *Wild West* stāstījumiem. Ilonu sagūsta Austrālijas „kovboji”, kad Valts ir aizskrējis uz *Aurore* pēc tur atstātās šautenes, un Ilona, meklējot patvērumu no Rietumaustrālijas parka tveices (50°C), piestāj kādā „pabā”, ko mūsupusē sauc par bāru, krogu vai dzertuvi, kur vietējie aborigēnu „žūļiki” sagūsta Ilonu un aizved sev līdz – kā jau tas pienākas šāda veida stāstījumos. Uz sējuma aizmugures vāka autore sola dēkas un piedzīvojumus, kas arī tiek ar uzviju izpildīti.

Turpinot ceļojumu, Ilonai, kailai peldoties ezerā, atkal uzbrūk aborigēnu jaunieši, šoreiz kristiešu semināra audzēkņi. Varone, protams, izglābjas no tālākas varmācības, taču iespaidi no „ēdeniskā” kontinenta šķobās un pastiprinās, kad aizvien lielākā skaitā no kaimiņzemes uzrodas indonēzieši, kuri bēg no savu salu nemieriem un nabadzības. Miermīļie aborigēni pievelk jau pirmo atbraucēju un vēlāk tūristu uzmanību ar savu primitīvo etnisko mākslu, kas tiem liekas svaiga un valdzinoša, bet primitīvā izteiksmē laiku maiņās ir piebriedusi ar neiecietību un varmācību – gan mākslā, gan arī cilvēku attiecībās. Kad Ilona ieiet kādā alā, lai papētītu aborigēnu iegravējumus un zīmes alas iezī, viņai palaimējas tikt laukā ar veselu ādu, kad pirmtiesīgais klaidonis grasās viņu ievilkāt savās skavās.

Dombrovskas iepriekšējā romāna Austrālijā, šķiet, ir zaudējusi savu šarmanto, eksotisko nevainību un kļuvusi par zemi ar to pašu nelietību un cietsirdību, kas piemēlē Eiropu un Ameriku. Bali salas nemieri draud atbalsoties arī Austrālijā. Vienīgi daba šeit vēl

saglabājusi savu krāšņumu un krāsainību, kas, protams, valdzina autori un viņas *alter ego*, Ilonu. Daba romantiski iekrāsota spilgtos kontrastos. Karstais, sausais un šķietami nemainīgais krāsu pārbagātais tukšnesis izmainās ar mitruma piesātināto, dzīvības piebīvēto tropu mežu. Bet *apburtā paradīze* (37) pazūd, šodienas civilizācijai iespējoties šajā Edenē.

Stils ir cilvēks pats – tā ir deklarējuši daži franču kritiķi. Valts Vieds romānā noraksturots visai kategoriskos terminos: *Māksla viņam bija tikpat vienaldzīga kā zemesvēzim putna dziesma. Viņa dzīve bija kā tukšs autocelš, kas nekur neved* (8). Autore daudz nenodarbojas ar izsmalcinātu „prustisku” cilvēka izjūtu analīzi. Aforismi ir bieži pavirši izsviesti, reizēm izsaucot pārdomas, reizēm tādu kā izbrīnu par autores nevižību piestāt un apsvērt ātri paķerta paradoksālā aforisma iedarbību kontekstā. Lasītājam jāsaprot, ka autorei nav laika pēc katra vispārinājuma piestāt un pārdomāt. Viņai ir, kā francūži saka, citi kaķi (vai suņi) perami. Un vai tas nav jauki?

Juris Silenieks

JG redakcijas loceklis Juris Silenieks ir emeritēts literatūras profesors

PADOMU GRĀMATA

Vilis Vītols. *Savējiem: Pārdomas, pieredze, atziņas*. Rīga: Atēna, 2010. 206 lpp.

2003. gadā Rīgā „Jumava” izdeva *Toreiz Sēlijā: Jēkaba Vītola atmiņu stāsti* – kultūrvēsturisku stāstījumu par Sēlijas Vītolu dzimtu 19. gs. un 20. gs. pirmajā pusē, par savu sētu celšanu, ģimeņu dibināšanu, zemes kopšanu un cenšanos pēc izglītības. Aplūkojamā grāmatā lasām uzņēmīgās Vītolu dzimtas viena pēcteča dzīves stāstu un atziņas, kas sacerētas viņam jau esot pāri pusmūžam, stāvot *It kā kalnu pārejā, kad ainava paveras gan uz leju, gan augšup – uz tālākām virsotnēm* – tā Lūcija Ķuzāne ievadvārds (9). Šī padomu grāmata sākotnēji bijusi domāta autora bērniem un mazbērniem, bet tagad izvērsusies par plašāku jaunu cilvēku dzīves gudrību un padomu grāmatu.

Autors, dzimis 1934. gadā Rīgā, atstāj Latviju zēna gados, kad kopā ar ģimeni 1944. gadā izbēg uz Vāciju, un pēc bēgļu nometnē pavadītiem gadiem nokļūst Venecuēlā, kur

pabeidz vidusskolu un beidz universitāti kā būvinženieris. Savas profesionālās karjeras galotni viņš sasniedz, kopā ar tēvu izveidojot un nodibinot savu būvfirma. Ar uzņēmību un neatlaidīgu darbu firma plaukst. Zem Vītola firmas vārda Karakasā un citur Venecuēlā paceļas desmitiem celtnu. 1998. gadā Vītols, pēc daudzu gadu prombūtnes, atgriežas Latvijā, kur kopā ar dzīvesbiedri Martu tūlīt organizē un uzsāk dažādus labdarības pasākumus, ieguldot tajos savus līdzekļus. 2002. gadā tiek nodibināts tagad jau plaši pazīstamais Vītola fonds, kas piešķiris stipendijas simtiem jauniešu studijām Latvijas augstskolās.

Viļa Vītola dzīves stāstā redzams cilvēks ar lielu uzņēmību, noteiktību, sīkstumu, rezultātā iegūdamis sev un ģimenei augstu labklājības līmeni. Tomēr mani pārsteidz ļoti krasie un dogmatiskie uzskati par visiem autora izvirzītajiem tematiem – vai tā būtu ģimene, laulība, bērnu audzināšana, ticība, latvieši, vācieši vai krievi. Piemēram, nodaļā par bērniem un ģimeni Vītols uzsver, ka radīt bērnus ir pienākums pret latviešu tautu, kurai draud demogrāfiska krīze un iznīkšana. Augstākajam mērķim jauniem latviešiem jārada bērni, lai vairotu tautu. Varu tikai piekrist, ka lielāka dzimstība Latvijā ir vajadzīga, bet cilvēki taču nerada savus pēctečus uz pasūtījuma kā bērnu ražošanas mašīnas. Kur paliek jūtas? Un mīlestības dzirksts starp jauniem cilvēkiem? Šī ideja man atgādina propagandu pirms II Pasaules kara Vācijā, kad tautai ieteica radīt lielas, tīras vācu ģimenes. *Kur var uzturēt vienu bērnu, tur var audzināt arī divus, trīs un četrus* – raksta autors (35). Bet Latvijā ir daudz ģimeņu, kas dzīvo vienā īrētā istabā ar vienu vai diviem bērniem, kuriem nepietiek naudas skolas drēbēm, apaviem un grāmatām, un šādu ģimeņu skaits pieaudzis ekonomiskās krīzes dēļ. Kā šādas ģimenes spētu uzņemties gādību par vēl diviem bērniem? Saprotais, pārtikušām ģimenēm nevajadzētu domāt tikai par netraucētas dzīves baudišanu bez rūpēm par bērniem; tām no lielāka bērnu pulciņa nebūtu jāatturas. Uzaudzināt labus, kārtīgus jaunus cilvēkus Latvijas nākotnei vajadzētu radīt prieku un gandarījumu. Rakstot par latviešiem un latviskumu, autors ļoti uzsver valodu kā tautas saistītāju un kopā turētāju. Bez latviešu valodas izzudīs latviešu kultūra un tās izpratne, pazudīs tauta un tautas apziņa, kā tas noticis ar daudziem, kuri, bēgot no krievu okupācijas, atstāja Latviju un laika tecējumā, plaši izkaisīti pasaulē, ģimenēs pazaudēja dzimto valodu un asimilējās vietējā vidē.

Ļoti krasī Vītols nostājas pret jebkādu reliģiju, ieskaitot kristietību. *Mūsu ticības un baznīcas atbildība ir par mūsu tautas likteni. Abām jāstāda pirmajā vietā Latvija un latviešu tauta* – tā Vilis Vītols (45). Nav nekāds brīnums, ka, kā vēsta pats autors 1. nodaļā, kāds mācītājs ieteicis nepublicēt šo grāmatu, lai neizraisītu nepatīkšanas un uzbrukumus (27).

Vilis Vītols ļoti uzsver izglītības nozīmi cilvēka dzīvē. To jau pierāda viņa svarīgais darbs, dibinot veiksmīgo izglītības labdarības fondu, kas atbalsta daudzus jo daudzus trūcīgus studējošos jauniešus. Autors uzskata, ka vecāku pienākums ir gādāt saviem bērniem tik labu izglītību, cik nu tas iespējams, jo izglītība nākotnē būs bērnu dzīves kvalitātes noteicēja.

Krasas domas paustas nodaļās par ideoloģiju, par krieviem un par vāciešiem. Tur varētu daudz ko apstrīdēt, bet tas nav šo rindiņu mērķis. Lai katrs lasītājs pats analizē, spriež un nonāk pie secinājuma.

Autora valoda rada gandrīz tādu kā bībelisku iespaidu. Uzrunājot savus bērnus, mazbērnus un citus jaunus cilvēkus, Vītola valoda atgādina baznīcas sprediķi. Savai meitai dzimšanas dienā viņš uzdāvinājis kakla rotu ar iegravētu uzrakstu: *Tev nebūs ne roku, ne vārdu pret otru latvieti pacelt* (103). Vienā no pēdējām nodaļām autora pamācības atrodamas zem virsrakstiem: „Dievs soda muļķību bargāk nekā ļaunumu,” „Lasiet vēsturi un sekmīgu cilvēku biogrāfijas,” „Neuzņemties dzīvē liekus riskus” u.tml. Padomi jau ir labi, bet to veids šķiet pārāk pavēlošs. Uzrunājot savus bērnus, Vītols raksta: ... *un ja nu kādreiz, apstākļu spiesti, vai neapdomīgas rīcības dēļ, Jūs būtu devuši kādus solījumu svešām ticībām, ideoloģijām vai svešiem kungiem, kas Jums vai mūsu tautai varētu par sliktu nākt, tad es Jūs atbrīvoju no šiem zvērestiem, gan agrāk, gan nākotnē dotiem, un uzlieku Jums pienākumus tos nepildīt* (89). Vai autors tiešām jūtas tik visuvarens?

Viļa Vītola grāmata atgādina pirms vairākiem gadiem lasīto Bruņa Rubesa autobiogrāfisko grāmata *Brīnumainā kārtā* („Nordik”, 1999). Arī Rubess bijis veiksmīgs darījumu cilvēks, devis ļoti daudz trimdas latviešu sabiedrībai, it sevišķi jauniešu audzināšanai latviskā vidē, dibinot 2 x 2 jaunatnes nometnes un veicinot daudzus citus trimdas jauniešu pasākumus. Arī viņš, tāpat kā Vītols, savā autobiogrāfijā stāsta par sevi, savu darbu un panākumiem. Bet Rubesa rakstīšanas stils ir citāds, nav tik pamācošs kā Vītola, kurš māca, reizēm pavēl un nosaka likumus, pēc kuriem būtu jādzīvo.

Lūcija Ķuzāne 10 lpp. ievadā stāsta par stiprās Vītolu dzimtas saknēm Sēlijā un parāda šīs izcilās dzimtas uzņēmīgos pēctečus 20. gs. visos kontinentos.

Astra Roze

Recenzente ir bibliotekāre un tulkotāja

SAVAS BŪTĪBAS MEKLĒJUMOS

V.G. Zēbalds. *Austerlics*. Rīgā: Dienas Grāmata, 2007. 245 lpp. No vācu tulk. Silvija Ģibiete

Eiropas literatūrzinātnieki un kritiķi šo grāmatu nodēvējuši par 21. gs. literatūras pamatakmeni. Kā autors V.G. Zēbalds (W.G. Sebald) tiktu izvirzīts Nobela prēmijai, ja vien nebūtu gājis bojā (2001.XII) autokatastrofā.

Tā kā mākslā un literatūrā robežas starp žanriem un virzieniem jau sen ir izplūdušas, definēt, kādai literatūrai īsti pieder *Austerlics* un par kādu tematiku tas rakstīts, ir grūti. Ceļojuma piezīmes, memuāri, romāns – dienasgrāmata, romāns – grēksūdze? Darbā atrodamas iezīmes, kas raksturīgas katram no minētajiem žanriem. Līdzīgi ir arī ar tematiku. Vienam lasītājam tas būs darbs par Žaka Austerlica dzīvi un tās lielo tragēdiju – holokaustu, citam savukārt ceļvedis pagājušā gs. Rietumeiropas arhitektūrā vai arī romāns par lielajiem filozofiskajiem jautājumiem, uz kuriem gan atbildes meklējamas katram pašam.

Lasot darbu, vispirms rodas jautājums – kas tad īsti ir tā galvenais varonis Žaks Austerlics? Tas nodarbina prātu arī otrai romānā darbojošamies personai – stāstītājam, kuru ērtības labad gribas identificēt ar autoru pašu. Pirmā doma – Austerlics, līdzīgi kā kapteinis Nemo, ir savdabis vientuļnieks, kas klejo pa pasauli. Austerlics dzīvi interesējas par arhitektūru, viņa zināšanas šai nozarē patiešām ir enciklopēdiskas. Piemēram, pompozo Antverpenes stacijas ēku, kas pēc izskata vairāk līdzinātos greznai pilij, bet kalpo par parastu uzgaidāmo zāli ceļiniekkiem, kas tur garlaikodamies gaida vilcienu, Austerlics, atšķirībā no citiem braucējiem, visu laiku skicē un fotogrāfē ēkas greznās, bet laika gaitā ap-sūbējušās detaļas. Tādu viņu 1967. gadā pirmoreiz satiek stāstītājs. Abu varoņu sarunas bez liekām ceremonijām skar tikai un vienīgi

arhitektūras jautājumus un nevienam pat prātā nenāk atklāt savu dvēseli. Tas it kā arī būtu saprotams, ka Austerlica prātu nodarbina arhitektūra, jo viņš tobrīd strādā pie savas disertācijas. Tērzējot atklājas ne vien Austerlica uzskati par arhitektūras vēsturi, izciliem tās pieminekļiem Antverpenē, Lježā, Zēbrīgē, stiliem, virzieniem, bet arī par to, kādu ietekmi konkrēta celtne atstāj uz cilvēka psihi. Ir ēkas (Brendonkas cietoksnis, Tiesu pils), kas savā varenībā pārspēj pat vislielākās ilūzijas par būvniecības iespējām laikā, kad tās tapušas, taču, no otras puses, cilvēkos rada ko līdzīgu neapzinātām bailēm, nepatikai, un nekādā gadījumā ne sajūsmu un prieku, tās uzlūkojot. Abu sarunas vietām kļūst tik dziļi filozofiskas, ka varonis pat izvirza jautājumu, *uz kāda pamata ir celta mūsu pasaule?* Situācija mainās, kad abi darba varoņi satiekas atkārtoti, un tas atkal notiek gluži nejauši pēc 20 gadiem. Austerlics šai posmā nedaudz mainījies tikai pēc ārējā izskata, kļuvis vecāks, taču drēbes un ceļojumu mugursuma viņam vēl aizvien tā pati. Šoreiz gan abu vīru sarunas kļūst daudz privātākas, personiskākas, un Austerlics pamazām atklāj savu dzīves stāstu.

Cilvēks bez pagātnes, tagadnes un šī iemesla dēļ arī bez nākotnes. Doma par disertāciju jau sen pagaisusi, tādēļ var pievērsties kam citam. Šai vietā atkal rodas jautājums – kas ir Austerlics? Cilvēks, kas varītēm meklē savu identitāti, savu piederību kādam etnosam, vai vienkārši slimnieks, kas no bezdarbības un bezmērķības kļuvis dīvains un neziņa, kā aizpildīt savu laiku. Darbā pat minēts, ka viena no Austerlica ārstēm viņam ieteikusi pievērsties kādam ne īpaši smagam darbam. Kaut gan par pavisam bezmērķīgiem Austerlica klejojumus uzskatīt nevar, jo varonis ar diezgan labām sekmēm noskaidro, kas noticis ar viņa māti – Prāgas ebrejieti un aktrisi, kam paredzēja lielu nākotni. Nejauši atrodot kādu viņa mātei piederējušu fotogrāfiju bijušās kaimiņienes dzīvoklītī Prāgā, Austerlics atklāj noslēpuma vienu daļu. Tātad viņš, mazais gaišmatainais (!!!) ebreju puīšelis, ir rožu karalienes pāžs. Ja Prāgas braucienus laikā par savu identitāti izdodas ko noskaidrot, tad sliktāk veicas Parīzē, kur Austerlics meklē kādas ziņas par bojā gājušo tēvu. Šai vietā arī romāna stāstījums apraujas un lasītājs pats var minēt, kas notika tālāk jeb kas bija aiz beigām.

Runājot par šo grāmatu, jāpiebilst, ka vācu valodas tulkotāja Ada Vigliani Itālijas pilsetā Turīnā izveidojusi tā saukto *zēbaldiešu* sarakstu. Tie ir vācu literatūras tulkotāji no

visas pasaules, kuriem bijis pa spēkam savā dzimtajā valodā pārtulkot vismaz vienu slavenā rakstnieka Zēbalda grāmatu. Varam būt lepnī, ka starp 30 uzvārdiem un daudzu, to skaitā pat ļoti eksotisku valstu nosaukumiem, šai sarakstā minēta arī tulkotāja no Latvijas.

Heini Dubre

Heini Dubre ir Liepājā mītošas literātes *nom de plume*

SOCIOLOGU RAKSTI

Journal of Baltic Studies (JBS), 41/2
June 2010. The Association for the
Advancement of Baltic Studies (AABS
<www.balticstudies-aabs.org>).

Indianas U. (Indiana U.) profesores Intas Gāles Kārpereres (Carpenter) redakcijā iekļautie pieci augstas kvalitātes pētījumi seko Rietumos atzītai zinātniskajai pieejai un metodikai, turklāt, uzrakstīti labā un visumā kodoļīgā angļu valodā, ievērojami ar plašu avotu pielietojumu. Jācer, ka šis numurs ierosinās Latvijas zinātniekus sagatavot un iesniegt savus labākos darbus jaunajam *JBS* redaktoram, prof. Terijam Klarkam (Terry Clark, Creighton U.). Žurnālam joprojām ļoti trūkst autoru, kuri teicami pārstāvētu Latvijas augstskolas.

Džordža Vašingtona U. (George Washington U.) socioloģijas palīgprofesores Dainas S. Eglītes <dainas@gwu.edu> darbs izceļas ar drošu roku statistikas pielietojumos, izmantojot gan viņas pašas, gan Latvijas Statistikas Pārvaldes savāktos datus, aptaujās materiālus u.c. informatīvus avotus, kas gūti 2007./2008. akadēmiskajā gadā, kad autore strādā par Fulbraita (Fulbright) viesprofesori Latvijas Kultūras akadēmijā. Plaši tvertais demogrāfiskais pētījums iegūst īpašu nozīmīgumu mūsdienās, kad Latvija atrodas uz demogrāfiskas katastrofas sliekšņa, kad latviešu dzimstība ir nepietiekama, lai nodrošinātu visas tautas eksistenci. Augstu dzimstību visvairāk nosaka agra jauniešu kopdzīve. Autore secina, ka no vienas puses latviešu ģimenes būtībā ir patriarhālas un tradīcijās mazmainīgas, bet no otras puses uzskatos par kopdzīvi un vēlamo bērnu skaitu (tāpat kā igauņi) seko liberālajiem skandināvu paraugiem. Intervētās sievietes arī liecina par kopdzīvei piemērotu un ieinteresētu vīriešu trūkumu, arī par pārspīlēto vēlēšanos dzīvot labākos materiālos apstākļos, nevienlīdzību izglītībā, vīriešu nopietno alkoholisma problēmu un ģimenisko

beztatbildību. Autore piebilst, ka turīgākās ģimenes, līdzīgi kā tas ir ASV, izceļas ar pārmērīgu dziļanos pēc naudas.

Upsalas U. (Uppsala U.) zinātnieces Lēlo Kēvalikas <Leelo.Keevallik@moderna.uu.se> pagars pētījums par igauņu ikdienas valodas lietošanu Zviedrijā mītošo igauņu vidū varētu būt noderīgs arī tiem, kuru interešu lokā ir līdzīgas problēmas latviešu diasporā. Tartu U. diplomātiskās vēstures profesors Ēro Medijainens <eero.medijainen@ut.ee> analizē Tartu Miera līguma 5. pantu par „pastāvīgo neitralitāti”. Ievēribas vērtā ir plašā bibliogrāfija. Tallinas U. pētnieces Ellu Sāra <saar@iiss.ee> un Marge Unta <marge.unt@iiss.ee> pievērsas pārmaiņām Igaunijas lauksaimniecībā pēc neatkarības atgūšanas. Akvile Motejūnaitē <akvile.motejunaite@ec.europa.eu>, izmantojot t.s. biogrāfisko pētniecības metodi, sniedz garu, vispusīgu rakstu par sieviešu nodarbinātību mūsdienu Lietuvā. Vislielākās pārmaiņas vērojamas virzībā uz pakalpojumu nozarēm.

Recenziju nodaļā atrodami vērtējumi par sekojošiem jaunizdevumiem – Imbi Sooman & Stefan Donecker (eds.). *The „Baltic Frontier” Revisited: Cross-Cultural Interactions in the Baltic Sea Region* (rec. Harald Runblom, Uppsala U.); Anton Weiss-Wendt. *Murder without Hatred: Estonians and the Holocaust* (Ruth Bettina Birn); Oula Silvennoinen. *Salaiset aseveljet: Suomen ja Saksan turvallisuu-poliisyyhteistyö 1933-1944* – galvenokārt par somu un vācu drošības spēku sadarbību II Pasaules kara laikā (Henrik Ekberg); Li Bennich-Björkman. *Political Culture under Institutional Pressure: How Institutional Change Transforms Early Socialization* (Amy D. Corning, U. of Michigan / U. of Tartu); Vieda Skultans. *Empathy and Healing: Essays in Medical and Narrative Anthropology* (Ieva Zaķe, Rowan U.); Steven D. Roper & Jānis Ikstens (red.). *Public Finance and Post-Communist Party Development* (Vello Petai, U. of Tartu).

Gundars Ķeniņš Kings

Pacifika Luterāņu Universitāte

ERRATA

Evas Eglājas-Kristsones rakstā (JG261:16-21) par pārbūves un atmodas laiku (1987-1991) vairākās vietās minētais Latvijas Kultūras sakaru komitejas priekšsēdētājs tolaik ir Dainis Golberģis (nevis Goldbergis).

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Rolfs Ekmanis

50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks: Juris Žagariņš

121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
Juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Anita Liepiņa,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Biruta Sūrmane,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Līga Gaide, Tija Kārkle, Uldis Matīss

Datormaketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Saimniecības vadītāja: Ingrīda Bulmane

23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

Ekspeditori: Guntis Liepiņš

liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim. Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt JG saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI

Nr. 100-150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$7,-

Nr. 151-175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176-200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201-230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no JG saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -

1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko JG numuru. Sarakstu un cenas var pieprasīt no JG saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Latviešu biedrība Rietumastrālijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca

A. Priedīte-Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books

Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ

Letts Shop – dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN – LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (JG žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14,-

Tuvāka informācija – Ilze Dzelve 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
(Strēlnieku laukumā 1, Rīga LV-1050) un
„Satori” grāmatnīcā (Lāčplēša ielā 31, Rīga LV-1011).

GUNARS SALIŅŠ (1924-2010) shed the mortal coil this summer, to go, as Latvians say, Beyond the Sun. We feature a selection of his poetry, followed by remembrances and words of homage from his fellow writers Baiba Bičole, Kārlis Vērdiņš, Jānis Krēsliņš, Sr., Uldis Bērziņš and Sniedze Ruņģe. Saliņš was a central figure of the *Hell's Kitchen* group of Latvian exile artists and writers, who, in the 50's, 60's and 70's, assiduously cultivated their Latvianness even while drawing inspiration from the loud cosmopolitan contrasts of New York City. Never before published photographs by Gunārs Janaitis show Saliņš and artist Fridrichs Milts revisiting *Hell's Kitchen* on a very grey day in 1989. In the poem "Eat of me, drink of me" (translated into English by his daughter, singer Laila Saliņa), Saliņš speaks of a place... *where one no longer treasures / mere trifles and farewells, / but only death's pleasures.*

LITERARY COMMENT. Poet and translator Ingmāra Balode ("I Do not Write Obituaries") pays eloquent homage to Saliņš and also to another exile poet, Olafs Stumbrs (1931-1996), whose earthly remains were interred in his family plot in a cemetery in Rīga last summer. ●● In a separate article Balode comments on the life and art of Kurts Fridrihsons (1911-1991), as revealed in his personal letters to his wife from a Soviet labor camp (1951-1956), selected and published by Gundega Repše, one of Latvia's foremost prose writers. ●● Having, in the previous issue, reviewed the attitudes of Latvian writers in the West toward the writings of their colleagues in Russian-occupied Latvia, Eva Eglāja-Kristšone, in part VIII of her serialized study of Latvian cultural contacts across the Iron Curtain during the Cold War, looks at official Soviet attitudes toward exile literature. ●● Rolfs Ekmanis comments on a voluminous collection of studies on literary and cultural contacts among the three Baltic nations, edited by Benedikts Kalnačs at the University of Latvia Institute for Literature, Folklore and Art. ●● How to teach history to secondary school students – didactically, so as to strengthen national identity? Or analytically, so as to develop critical thinking? Aldis Austers reports on current practice in Latvia and in other countries in Europe, and recommends discussion of reform. ●● Mummery – celebration involving elaborate masks and costumes – is an important part of Latvian folk custom. Juris Šlesers reports and comments on a recent study of the subject by Aīda Rancāne.

VISUAL ART. Interviewed by Sarma Muižniece-Liepiņa, our art editor Linda Treija reveals, among other things, that, as of this fall, she has been elected Chair of the Association of Latvian Artists in America. ●● Three of Linda's paintings are reproduced in color as well as an abstraction by Jānis Kalmīte. Black and white photographs by Uldis Briedis commemorate the renewal, 20 years ago, of national freedom in Latvia. Six full-figure character portraits of ordinary citizens of the town of Kuldīga are from a set of 40 taken by Modris Rubenis, also some 20 years ago. According to Vilnis Auziņš, Head of Latvia's Photography Museum, Rubenis' documentary photography, underappreciated during Soviet rule, is now finding popular acclaim in a touring exhibit organized by *FotoForma*. The cover design by Indra Ekmane depicts participants at the 10th Latvian Youth Song and Dance Festival in Rīga, July 2010.

MEMORIES AND ACTUALITIES. Uldis Siliņš' memoir of life in Displaced Persons Camp, Alt-Garge, Germany in 1945, "Looking Back with a Smile", contains excerpts about camp life from the British and German press. ●● Rolfs Ekmanis in his appreciation of Tony Judt (1948-2010) accents the British-born historian's prediction that the 21st century will be neither the Chinese, nor the American Century, but the Century of Europe, also, Judt's view that the US, in order to survive, must move towards a more egalitarian European model. ●● The Marginalia section contains the usual kaleidoscopic compendium of news shorts, carefully selected to be relevant to all Latvians the world over. ●● The featured discussion in the Kiberkambaris section, "Stockholm Syndrome and George Soros", tries to come to grips with the fact that Latvia has been and continues to be subject to powerful foreign influences, some for the worse, and some for the better.

BOOK REVIEWS. Ilze Jansone's *Insomnia*, a novel that promotes understanding of homosexuality in contemporary Latvia – reviewed by Aina Sikсна • Leons Briedis' collection of poetry *Vilņi tuksnesī* (Waves in the Desert) – Juris Silenieks • Lidija Dombrovska's novel *Aurorā pa Austrāliju* (Australian Travel by "Aurora") – Juris Silenieks • Vilis Vītols' *Savējiem: Pārdomas, pieredze, atziņas* (To My Compatriots: Reflections, Experience, Observations), lessons on how to live right – Astra Roze • W.G. Sebald's *Austerlitz*, translated from the German by Silvija Ģibiete – Heini Dubre • *Journal of Baltic Studies* (June 2010) – Gundars Ķeniņš Kings.